

DOĞU MARMARA KALKINMA AJANSI
2015 YILI DOĞRUDAN FAALİYET DESTEĞİ (DFD) PROGRAMI

"SAKARYA'DA TARIM VE HAYVANCILIK SEKTÖR ANALİZİ VE ÖNERİLER RAPORU" PROJESİ

1 Kasım 2015

İÇİNDEKİLER

Tablolar Listesi	4
Şekiller Listesi	5
KISALTMALAR	6
ÖNSÖZ	7
YÖNETİCİ ÖZETİ	9
GİRİŞ	11
BÖLÜM 1 : Dünya' da Tarım ve Hayvancılık Sektörünün Yapısal Özellikleri	14
1.1 Dünya'da Tarım ve Hayvancılık	17
1.2 Avrupa Birliği Ülkelerinde Tarım ve Hayvancılıkta Başarı Örnekleri	19
1.2.1 Hollanda	19
1.2.2 Danimarka	20
1.3 Türkiye ve Sakarya'yı Güney Kore, Şili, Hollanda ve Danimarka ile Yapısal Karşılaştırma	21
1.4 Avrupa Birliği'nde Tarım ve Hayvancılıkta Örgütlenme	22
BÖLÜM 2 : Türkiye' de TARIM VE HAYVANCILIK SEKTÖRÜNE BAKIŞ	23
2.1 Türkiye'de Tarım ve Hayvancılığın Ekonomideki Yeri ve Yapısal özellikleri	23
2.1.1 Hayvancılık - Kırmızı Et ve Süt Sektörü	25
2.1.2 Kanatlı Et ve Yumurta Sektörü	28
2.1.3 Fındık Sektörü	30
2.1.4 Meyve ve Sebze Sektörü	32
2.1.5 Su Ürünleri Sektörü	32
2.1.6 Dış Mekan Süs Bitkileri Sektörü	32
2.1.7 Organik Tarım ve İyi Tarım Uygulamaları	33
2.2 Türkiye'de Tarım ve Hayvancılıkta Örgütlenme	34
BÖLÜM 3 : Sakarya' da TARIM VE HAYVANCILIK SEKTÖRÜNE BAKIŞ	31
3.1 Sakarya'da Tarım ve Hayvancılığın Ekonomideki Yeri ve Yapısal özellikler	31
3.1.1 Sakarya' da Hayvancılık - Kırmızı Et ve Süt Sektörü	40
3.1.2 Sakarya' da Kanatlı Et ve Yumurta Sektörü	41
3.1.3 Sakarya' da Mısır Üretimi	41
3.1.4 Sakarya' da Fındık Sektörü	42
3.1.5 Sakarya'da Meyve ve Sebze Sektörü	42
3.1.6 Sakarya' da Su ürünleri Sektörü	44
3.1.7 Sakarya' da Süpürge Otu Sektörü	44
3.1.8 Sakarya' da Dış mekan Süs Bitkileri Sektörü	45
3.1.9 Sakarya' da Organik Tarım ve İyi Tarım Uygulamaları	45
3.2 Sakarya'da Tarım ve Hayvancılıkta Örgütlenme	46
3.3 Sakarya'da Tarımsal Teşvik ve Destekler	48
3.4 Sakarya'da Gıda Sanayi ve Organize Bölgeler	49
3.5 Sakarya'da Tarım ve Hayvancılık'ta Bilimsel ve Teknolojik Yenilik ve Ar-ge Merkezleri	50
3.6 Sakarya'da Depoculuk ve Lisanslı Depo	50
3.7 Sakarya'da Tarım ve Hayvancılık Sektörü için Hazırlanan Stratejik Planlar	51

Sakarya'da Tarım ve Hayvancılık Sektör Analizi ve Öneriler Raporu Projesi Sonuç Raporu

BÖLÜM 4 : DERİNLEMESİNE GÖRÜŞME ÇALIŞMALARI	58
4.1 Akıllı Uzmanlaşma Önerileri	60
4.2 Tarım ve Hayvancılık Ekosistemine Yönelik Öneriler	60
4.3 Kırmızı Et Hayvancılığına Özel Öneriler	62
4.4 Sakarya Ticaret Borsası'na (STB) Yönelik Öneriler	63
BÖLÜM 5 : ANKET ÇALIŞMASI SONUÇLARI	64
5.1 Borsa Üyeleri Anket Sonuçları	64
5.2 Üreticiler Anket Sonuçları	68
BÖLÜM 6 : İÇ ve DIŞ PAYDAŞLAR ÇALIŞTAYI	72
6.1 İç Paydaş çalıştayı	72
6.1.1 Katılımcı Tespitleri	72
6.1.2 Katılımcı Önerileri	73
6.2 Dış Paydaş çalıştayı	74
6.2.1 Katılımcı Tespitleri	74
6.2.2 Katılımcı Önerileri	75
BÖLÜM 7 : SONUÇ ve ÖNERİLER.	77
Bibliography	79
Tablo 1: Sakarya - Türkiye - Güney Kore- Hollanda - Danimarka Yapısal Karşılaştırma	21
Tablo 2: 1980-2005 yılları arasında sektörlerin GSYİH içindeki payı (%)	23
Tablo 3: Nüfusun kırsal ve kentsel dağılımı	24
Tablo 4: Kişi başı Brüt Katma Değer (Avro/Çalışan)	25
Tablo 5: 2002-2014 Türkiye Süt üretimi (ton).	28
Tablo 6: Türkiye Kanatlı Et Üretimi	29
Tablo 7: Dünya Kabuklu Fındık Üretimi (Bin Ton)	30
Tablo 8: İl bazında Fındık Ekiliş, Üretim ve Verim.	31
Tablo 9: Doğu Marmara Bölgesi Net Göç Hızı	35
Tablo 10: Sakarya'nın Rakamları	35
Tablo 11: Sakarya Tarım Alanlarının Dağılımı	36
Tablo 12: Doğu Marmara Bölgesi Bitkisel üretim Değeri (Bin TL)	37
Tablo 13: Doğu Marmara Bölgesi Canlı hayvanlar Değeri (Bin TL).	38
Tablo 14: Sakarya Ürünlerinin Bölgesel ve Ülkesel Sıralaması.	28
Tablo 15: Sakarya Tarım ve Hayvancılık Sektörü 2014 yılı Üretim Değerleri	39
Tablo 16: Sakarya 2014 yılı Hayvansal Üretim Ton	40
Tablo 17: Sakarya 2014 Büyükbaş Hayvan İstatistikleri	40
Tablo 18: Sakarya 2014 Kanatlı Et Hayvan Varlığı ve Hayvansal Üretim.	41
Tablo 19: Sakarya Et tavukçuluğu Üretim ve Verimlilik.	41
Tablo 20: Sakarya'da 2003-2014 yılları Mısır Üretimi	42
Tablo 21: Sakarya'da Fındık Üretimi ve Verimi	42
Tablo 22: Sakarya'da Önemli Sebze Ekiliş ve Üretim Miktarları	26
Tablo 23: Sakarya 2014 Önemli Meyve Üretim Değerleri.	43
Tablo 24: Sakarya'da 2014 Ayva Üretimi	44

Tablo 25: Sakarya 2014 Su ürünleri (kg)	44
Tablo 26: Sakarya'da Süpürge Otu Üretimi	45
Tablo 27: Sakarya 2010-2014 Yılları Arası Organik Tarım Bilgileri	46
Tablo 28: 2014 yılı Sakarya Tarımsal Örgütler	47
Tablo 29: Sakarya'da Birlikler ve Üye Sayıları	47
Tablo 30: Sakarya 2013-2014 Tarımsal Destekler Tablosu (TL)	48
Tablo 31: Sakarya İli Tarım Sektörü Eylem Planı	56
Tablo 32: Sakarya'da Tarım ve Hayvancılık Sektör Analizi Raporu Katılımcı Sayısı	77

Şekiller Listesi

Şekil 1: Başlıca ürünlerde Dünya üretim ve Tüketimi (Milyon ton)	15
Şekil 2: Dünya toprak kullanımının 2050 de Artışı	15
Şekil 3: Dünya Nüfus artışı	16
Şekil 4: 2014 OECD Ülkeleri Ekin Üretim Miktarları (Ton/hektar)	18
Şekil 5 2000-2013 Yılları Tarımsal Üretim Miktarları (Milyon Ton)	18
Şekil 6: 2000-2014 OECD Ülkelerindeki Tarımsal Desteklerin Tarım Gelirlerine Oranı	19
Şekil 7: Hollanda'nın En Büyük 5 Tarımsal İhracat Ürünü	20
Şekil 8: 2001-2014 Hayvan Sayısı	26
Şekil 9: Türkiye hayvan Varlığı Endeksi (2002=100)	27
Şekil 10: Dünya Fındık Üretim Verimliliği (Kg/da)(2003-2012 ortalaması)	31
Şekil 11: Süs Bitkileri Üretimi ve Talep Projeksiyonu	33
Şekil 12: Sakarya Yağış ve Sıcaklık Grafiği	37
Şekil 13: Sakarya şeker Pancarı üretimi (ton) 2004-2014	39
Şekil 14: Sakarya 1995-2014 Patates Üretimi (ton)	40
Şekil 15: Sakarya'da Yıllara Göre Tarımsal Destekler	48

Sakarya'da Tarım ve Hayvancılık Sektör Analizi ve Öneriler Raporu Projesi Sonuç Raporu

STB	Sakarya Ticaret Borsası
AB	Avrupa Birliği
BM	Birleşmiş Milletler
DSİ	Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü
EUROSTAT	Avrupa Toplulukları İstatistik Ofisi
FAO	Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Teşkilatı
FAOSTAT	FAO İstatistik Veritabanı
GSMH	Gayrisafi Milli Hasıla
GSYİH	Gayrisafi Yurtiçi Hasıla
ha	hektar
ISO	Uluslararası Standartlar Teşkilatı
KOBİ	Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
OECD	İktisadi İşbirliği ve Gelişme Teşkilatı
TAGEM	Tarımsal Araştırmalar ve Politikalar General Müdürlüğü
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
TÜGEM	Tarımsal Üretim ve Geliştirme Genel Müdürlüğü
ÇKS	Ulusal Çiftçi Kayıt Sistemi
TL	Türk Lirası

ÖNSÖZ

Dünya'da, ülkemizde ve Sakarya'da tarım ve hayvancılık sektörü, hem stratejik hem de ekonomik değer olarak büyük önem taşımaktadır. Sağlıklı ve dengeli beslenme, gelecek nesillere biyolojik çeşitliliği koruyarak doğayı miras bırakma, ekonomik kalkınmayı sürdürme giderek daha fazla önem kazanmaktadır. Sakarya'nın coğrafi özellikleri ve iklim avantajları; Sakarya'yı tarım ve hayvancılıkta daha da özel ve önemli bir konuma getirmektedir.

Sakarya Ticaret Borsası (STB) olarak tarım ve hayvancılığa verdiğimiz önem ve önceliklerden yola çıkarak, Doğu Marmara Kalkınma Ajansı (MARKA) Doğrudan Faaliyet Desteği (DFD) kapsamında 'SAKARYA'DA TARIM ve HAYVANCILIK SEKTÖR ANALİZİ ve ÖNERİLER RAPORU' başlıklı projesi başlatılmıştır. Bu proje kapsamında bu rapor hazırlanmıştır.

Sakarya'nın tüketim merkezlerine (İstanbul, İzmit ve Ankara) yakınlığı, ulaşım kolaylığı, özel alivüyon toprağından oluşan ovaları, ılıman iklimi gibi avantajları; giderek artan nüfusu ve sanayisi, değişen ekonomik ve demografik yapısı ile hızla değişime uğramaktadır. Bu değişime yön vermek için Sakarya'nın geleceğine yönelik stratejiler ve projeler hazırlanmaktadır. Sakarya'nın tarım ve hayvancılık ekonomisinin önemli bir aktörü olan borsamız; tarım ve hayvancılık alanında faaliyet gösteren bütün kişi ve kuruluşları kapsayan bu çalışmayla bütün tarafların tespit ve önerilerini bir araya getirmiş olmaktadır. Bu sebeple, raporun hazırlanmasında emeği geçen çalışma arkadaşlarımız dahil tüm kişi ve kuruluşlara teşekkürlerimizi borç biliriz.

Raporda detaylı olarak anlatıldığı gibi, bütün katılımcılar Sakarya'nın doğal güzellik ve zenginliklerini koruyarak, Sakarya'da tarım ve hayvancılıkta sürdürülebilir ekonomik kalkınmanın gerçekleştirilebilmesi için sundukları tespit ve önerilerinde ortaklaşa konulara odaklanmaktadır. Sunulan önerilerin bir an önce hayata geçirilmesi için; Sakarya Ticaret Borsası olarak, işbirlikleri içerisinde çalışma ve projelerimizi sürdürmeye devam edeceğimizi özellikle belirtmek isterim.

Hem ülkesel hem de yerel, bütün kamu kurum ve kuruluşlarına dağıtılacak olan bu raporumuzda sunulan önerilerin, yeni projeler ve çalışmaların yapılmasına ışık tutmasını, yol gösterici ve faydalı olmasını dilerim.

Cevdet METE

*Sakarya Ticaret Borsası
 Yönetim Kurulu Başkanı*

SAKARYA'DA TARIM ve HAYVANCILIK SEKTÖR ANALİZİ ve ÖNERİLER RAPORU

EMEĞİ GEÇENLER

Sakarya Ticaret Borsası

Yasemin ARIKAN – Genel Sekreter

Zümran Cebeci - Basın Yayın-Kalite-Akreditasyon-Proje-Arge Şefi

Burcu Akođlu - Basın Yayın-Kalite-Akreditasyon-Proje-Arge Memuru

Semih Kınalı – Basın Yayın-Kalite-Akreditasyon- Proje-Arge Personeli

SİSTEM Yönetim Danışmanlığı Ltd.Şti.

Müjgan ÇETİN – İnovasyon Yönetimi Danışmanı

Bilimsel ve Teknik Araştırma Vakfı - BİTAV

Reşat KADAİFÇİLER – Genel Sekreter

FOKUS Akademi Eğitim Danışmanlık

Lütfi ÖZBİLEN

YÖNETİCİ ÖZETİ

Dünya'nın geleceğine ilişkin yapılan nüfus, iklim, enerji, su ve gıda tahminlerinde; gıda, tarım ve hayvancılık sektörü her zaman korunması ve geliştirilmesi gereken kritik önemde bir sektör olarak karşımıza çıkmaktadır. Dünya nüfusunün hayati ihtiyacı olan beslenme yanında, tarım ve hayvancılık sektörü, ülke ekonomilerinin önemli bir gelir sağlayıcı faaliyetidir.

Ülkemizin cumhuriyet dönemi ekonomisinde tarım ve hayvancılık sektörü giderek azalmış ve ülkemiz içinde bulunduğu coğrafi ve iklim avantajlarına rağmen, tarım ve hayvancılık ürünlerini ithal eder konuma gelmiştir. Aynı şekilde; Sakarya'nın coğrafi özellikleri ve iklim koşulları nedeni ile oluşan avantajları; Sakarya'da giderek artan nüfusu, değişen ekonomik ve demografik yapısı ile değişime uğramaktadır. Sakarya'nın geleceğine yönelik kamu ve sivil toplum kuruluşları stratejik planlar üretmekte ve kritik faaliyetler başlatmaktadırlar. Sakarya'nın tarım ve hayvancılık ekonomisinin kritik bir aktörü olan Sakarya Ticaret Borsası; bütün tarafların katılımını alarak, sektöre ilişkin tespit ve önerileri bir araya getirmek için; Doğu Marmara Kalkınma Ajansı (MARKA) Doğrudan Faaliyet Desteği (DFD) kapsamında 'SAKARYA'DA TARIM ve HAYVANCILIK SEKTÖR ANALİZİ ve ÖNERİLER RAPORU' başlıklı projesi kapsamında bu raporu hazırlamıştır.

Bu proje kapsamında, Sakarya Ticaret Borsası; tarım ve hayvancılık alanında belirleyici ve etkileyici kişi ve kurumlar yanında, etkilenen kişi ve kurumları da kapsama alacak bir analiz çalışması gerçekleştirmiştir. Proje ile; derinlemesine görüşme, anket ve çalıştay faaliyetleri yapılarak, toplamda 669 kişiye erişilmiştir. Bu kişiler hem Sakarya'da tarım ve hayvancılık alanında kural koyucu, hem de bu kurallardan etkilenen sivil toplum, tüccar ve üreticilerden oluşmaktadır.

Raporun içerisinde detaylı olarak anlatıldığı gibi; ilgili taraflar tarım ve hayvancılık sektörüne ilişkin tespit ve öneriler konusunda bir uzlaşma içerisinde olup, artık bir eylem beklentisi içerisinde girmiştir. Genel bir değerlendirme ile üzerinde görüş birliğine varılan konular; tarım arazileri, uzun dönemli planlamalar, kamusal destek ve teşvikler, tarımsal örgütlerin etkin çalışması, ürünlerde uzmanlaşma-markalaşma ile nitelikli işgücünün yetiştirileceği ve görev alacağı ar-ge ve yenilik merkezlerinin kurulmasına yöneliktir. Bu tespit ve öneriler aşağıda özetlenmiştir.

- Sakarya'da tarım arazileri ve meralar korunmalıdır. 2000-2012 yılları arasında değişen büyükşehir belediyesi yasasıyla 10 ilçe büyükşehir belediyesi etki alanına girmiştir. Bu sebeple, kentsel dönüşüm, şehircilik ve sanayileşme ile ilgili nazım imar planları bu 12 yıl içerisinde sürekli yenilenmiştir. Ancak, gerçekleşen uygulamalar, tarım arazilerini koruyacak şekilde bu nazım imar planlarının yeniden gözden geçirilmesi gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Gerek merkezden kanuni düzenlemeler ile gerek yerelden belediye ile yapılacak ortaklaşa çalışmalar ile tarım alanları ve meralar korunmaya alınmalıdır.
- Kamu kurumlarının başladığı verimlilik ve karlılığı arttırmaya yönelik, giderek küçülen tarım arazilerinin toplulaştırma projesi hızlıca tamamlanmalı ve en kısa zamanda hayata geçirilmelidir. Ayrıca, parçalı toprakları toplu işleme yönelik başka özendirici projeler de geliştirilmelidir.
- Geçmiş verilerden yola çıkarak veya güncel olarak çiftçinin davranışlarına yönelik kamusal yönlendirmeler yerine, 2050-2100 yılları gibi çok uzun dönemler için Sakarya'da iklim, toprak, bitki projeksiyonları yapılmalı ve bu projeksiyonlarla tarım ve hayvancılık sektörü yönlendirilmelidir. Devlet destek ve teşvikleri de bu projeksiyona uygun şekilde hazırlanmalıdır.
- Kooperatif, birlik, borsa, oda v.b tarımsal örgütlerin; üretim-depolama-pazarlama-satış zinciri içerisindeki rol ve sorumluluk dağılımları gözden geçirilmelidir. Sakarya Ticaret Borsası; bu arz zinciri içerisindeki bütün aktörlerin işbirliğini alarak, ihtisas organize sanayi bölgeleri, lisanslı depoculuk, ihracat imkanları ve modernizasyon projeleri hazırlanmalı ve hayata geçirilmelidir.

Sakarya'da Tarım ve Hayvancılık Sektör Analizi ve Öneriler Raporu Projesi Sonuç Raporu

- Sakarya iklim ve toprağına özel tarımsal ve gıda ürünlerine ilişkin markalar (Tarımsal ürünler: Müşkile Üzümlü, Eşme Ayvası, Kazımpaşa Karpuzu, Mersin Balığı, Kestane Kabağı-Akkabak, Delisava-Çakıldak Fındığı, Gıda Ürünleri : Kabak Tatlısı, şekeri ve türevleri, fındık ürünleri, Uğut Tatlısı, Tarhana, Enginar Konservesi, Taraklı Erik Kuru, Erişte, Ayva Lokumu Ve Cezeryesi, Köpük Helvası) yaratılmalı ve hem bu ürünler hem markalar geliştirilerek korunmalıdır. Sakarya Ticaret Borsası tarafından bu markalı gıda ürünlerinin ihracatını sağlayacak, geliştirecek şekilde pazar araştırma ve geliştirme çalışmaları yapılmalıdır.
- Tarım ve hayvancılık sektöründe; uygulamalı eğitimler ve araştırmalarla, uzun dönemli araştırma ve geliştirme projelerinin yapılabilmesi için gerekli bilimsel bilgi ve altyapı ihtiyacı karşılanmalıdır. Sakarya Üniversitesi, kamu ar-ge merkezleri ile birlikte Sakarya Ticaret Borsası, tarımsal ve hayvancılık ile ilgili kooperatif, birlik ve Ziraat odalarıyla işbirliği içerisinde yenilik ve ar-ge merkezi kurulmalıdır. Bu merkezde hem tarım hem de hayvancılık alanında çalışmalar yapılırken, yüksek lisans ve doktora eğitimleriyle bölgenin nitelikli eleman ihtiyacı karşılanmalıdır. Teknoloji kullanımı ve ırk yetiştirme, tohum geliştirme v.b bir çok alanda yenilikçi uygulamaların hayata geçirilebilmesi için uygulamalı ar-ge ve eğitim merkezine ihtiyaç vardır.
- Sakarya da hayvancılığı beyaz et ve kırmızı et olarak ele almak gerekmektedir. Beyaz et hayvancılığında et tavukçuluğu, yumurta ve su ürünleri bazında yapılan değerlendirmeler; et tavukçuluğu alanındaki gelişimin yumurta ve su ürünleri alanında da yaşanması için; kamu kurumlarının bu alanda faaliyet gösteren sivil toplum örgütleriyle ve özel kuruluşlarla bir an önce Sakarya'ya özel projeleri planlaması ve hayata geçirmesi gerekli olduğunu göstermektedir. Su ürünleri özelinde Mersin balığının tükenen neslinin Sakarya Nehrinde yeniden canlandırılmasına olanak sağlayacak projeler artırılarak sürdürülmelidir.
- Kırmızı et sektöründe; büyükbaş ve küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinin geliştirilmesi için, manda yetiştiriciliğini de özendirerek şekilde, aile çiftçiliğinin gelişimini sağlayacak destekler yanında, hayvancılığın sebep olduğu koku ve çevresel zararları en aza indirecek şekilde, ihtisas organizeler ile birlikte modern büyükbaş üretim çiftliklerinin de kurulmasını kolaylaştıracak kredi imkanları sağlanmalıdır. Yem maliyetlerini minimize edecek, yem bitkileri yetiştiriciliğine yönelik destekler yanında, meraların yeniden sektöre kazandırılması için sivil toplum örgütleri ve kamu kurumları işbirliği içerisinde çalışmalıdır.
- Dış mekan süs bitkileri, jeotermal ısıtmalı modern sebzeçilik, meyve üretimi, çatak projesi, modern sulama, çevresel atıkların değerlendirilmesi, eko-köy projesi, organik tarım ve iyi tarım uygulamalarına ilişkin başlatılan çalışmalar devam etmelidir.
- Bu raporun hazırlanması ile gündeme gelen ve üzerinde görüş birliğine varılan bir çok konuda, Sakarya Ticaret Borsası eylem ve işbirliği için komiteler kurmalı ve bu alandaki çalışmalarını sürdürmelidir.

Bütün yapılan çalışmaların tamamı bu rapor altında toplanarak, kitap haline getirilmiş ve ulusal-uluslararası politika yapan-uygulayan kamu kurum ve kuruluşları ile bu politika ve uygulamalardan etkilenen ve/veya sektörü etkileyen sivil toplum kuruluşlarına dağıtılmıştır. Böylece güncel haliyle, Sakarya'da tarım ve hayvancılık sektörünün durumu, bu sektörde yer alan aktörlerin ihtiyaç ve beklentileri ilgili taraflara, bundan sonra yapılacak çalışmalara baz teşkil edecek şekilde, yazılı olarak iletilmiş olmaktadır. Beklentimiz, Sakarya'nın doğal güzellik ve zenginliklerini koruyarak, Sakarya'da tarım ve hayvancılıkla ilgilenen kişi ve kurumların yaşam standardını yükseltecek şekilde, sürdürülebilir ekonomik kalkınmanın gerçekleştirilebilmesi için raporumuzun yeni projeler ve çalışmalara ışık tutması, yol gösterici ve faydalı olmasıdır. Raporun hazırlanmasına katkılarını esirgemeyen bütün kişi ve kurumlara kere daha teşekkür ederiz; raporda sunulan fikir ve önerilerin bir an önce hayata geçmesini dileriz.

GİRİŞ

Sakarya Ticaret Borsası; Doğu Marmara Kalkınma Ajansı (MARKA) Doğrudan Faaliyet Desteği (DFD) kapsamında “SAKARYA'DA TARIM ve HAYVANCILIK SEKTÖR ANALİZİ ve ÖNERİLER RAPORU” başlıklı projesi kapsamında bu rapor hazırlanmıştır.

Borsalar; Türkiye'de 5174 sayılı kanun kapsamında kurulmuş, Kamu Tüzel Kişiliğine sahip alım satımı yapılan tarımsal ve hayvansal ürünlerin tescil işlemini gerçekleştiren kuruluşlardır. Borsalar, tescil işlemiyle ekonominin kayıtlı hale gelmesindeki rollerinin yanı sıra, fiyatların serbest piyasa koşullarında oluşmasına sağladıkları katkıyla, kamunun tarımsal destekleme politikaları ile oluşan maliyetlerinden tasarruf etmesini sağlayarak aslında ulusal refahın artmasına da dolaylı yoldan yarar sağlamaktadırlar. Ticaret borsalarında alım satımların, bitkisel ürünler için laboratuvar sonuçlarına göre satış salonlarında, hayvansal ürünler için ise veteriner kontrolünden geçerek pazar yerlerinde yapılması, pazarın saydamlaşması ve disipline edilebilmesi ve fiyatların, arz ve talebin karşı karşıya getirilerek rekabet ortamında optimum düzeyde oluşması açısından hayati bir önem arz etmektedir.

Sakarya Ticaret Borsası (STB), Sakarya'daki tarım ürünlerinin ticaretini yapan tacirlerin teşebbüsü neticesinde kurularak, 15 Nisan 1957 günü faaliyete geçmiştir. Borsa, ilk kuruluşunda kendi imkânları ile patates, soğan ve kabak çekirdeği ticareti yapan esnaf ve müstahsiller için dükkanlar tesis ederek Borsa içi alım satıma geçmiştir. 1977 yılında Erenler'de Patates Üretim ve Tüketim Kooperatifi'nin Borsa ile anlaşmalı Patates Hali'ni yapması ile garajlardaki esnaf buraya nakledilmiş ve Borsa'nın dükkanlarında süpürge imalatçılarına kiraya verilerek süpürge otu Borsa içi alım-satıma alınmıştır. Böylece Borsa, hem patates, soğan ve kabakta hem de süpürge otunda salon alım-satımına geçmiştir. 1992 yılından sonra borsacılık yönetmeliklerinin yayınlanması ile, Borsa 1999 tarihinde Tekeler Mahallesi Çevre Yolu üzerinde bulunan tesislerinde faaliyete geçmiştir. Borsa kendi binası içerisinde süpürge otunun borsa içi alım-satımını gerçekleştirmektedir. Bunun yanında; Sakarya Büyükşehir Belediyesi ve Sakarya Valiliği ile 3 lü protokol imzalayarak 2007 yılında hayvan park ve pazar yeri için ilk adımlar atılmıştır. 2011 ve 2012 yılında MARKA ve AB desteği ile hayvancılıkta gerçek fiyat oluşumunu sağlamak için Modern Hayvan Pazarı projesini gerçekleştirmiştir.

Ticaret Borsacılığındaki temel amaç; tarımsal ve hayvansal ürünlerin üretim ve ticaretinin nitelik ve niceliğini artırarak, ulusal kalkınmaya katkı sağlamaktır. Bu sebeple, STB gelişimine devam etmiş ve 2006 yılında kurduğu Gıda Kontrol Laboratuvarı fındık, yerfıstığı, antepfıstığı, ceviz, mısır, susam, kabak çekirdeği, ayçiçeği çekirdeği, baharat çeşitleri ve hububatlarda aflatoksin analizleri ile faaliyete başlamıştır. STB; son model cihazlarla laboratuvarı donatarak uluslararası metodlarla çalışan bir laboratuvar haline getirmiştir. 2007 tarihinde Fındık, Mısır ve Yerfıstığı Numunelerinde Aflatoksin Analizi için Türk Akreditasyon Kurumu (TÜRKAK) tarafından akredite olarak uluslararası geçerliliğini kanıtlamıştır. Üreticilerin analiz taleplerine cevap verebilmek amacıyla 2008 tarihinde Kimya ve Mikrobiyoloji Laboratuvarlarını da bünyesine katarak analiz portföyünü genişletmiştir. 2014 tarihi itibarı ile büyükbaş hayvan yemlerinde; kimyasal analizler (rutubet, ham protein, ham yağ, ham kül, ham selüloz), Aflatoksin B1 ve Okratoksin-A analizi, Tüm Gıdalarda Protein Tayini Analizi, Çevre ve Yüzey Örneklerinde mikrobiyolojik analizler (Aerobik Koloni Sayımı, Koliform Sayımı, Koagülaz Pozitif Staphylococci Sayımı analizleri), Gıda ve Yemlerde Enterobakter Sayımı, Salmonella spp aranması, E. Coli sayımı analizleri de gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Şu anda, genel olarak tüm kuru meyvelerde, yağlı tohumlarda, baharatlarda, tahıllarda, yemlerde mikrotoksin analizleri, et ürünleri, süt ürünleri, tahıl ürünleri, bal ve baharat çeşitlerinde, büyükbaş hayvan yemlerinde kimyasal analizler yapılmakta, tüm gıda ürünlerinde mikrobiyolojik analizler

Sakarya'da Tarım ve Hayvancılık Sektör Analizi ve Öneriler Raporu Projesi Sonuç Raporu

gerçekleştirilmektedir. 2014 tarihi itibari ile de 27 farklı analiz parametresinde Türk Akreditasyon Kurumu (TÜRKAK) tarafından akredite bir laboratuvar olarak faaliyetlerine devam etmektedir.

Görüldüğü gibi, STB kurulduğu yıldan bu yana Sakarya'da tarım ve hayvancılığın gelişimine yönelik faaliyetler gerçekleştirilmektedir. Tarım ve Hayvancılık sektör analizi ve öneriler projesi ile de; paydaşlarının katılımını alarak, Sakarya'da tarım ve hayvancılık sektörünün gelinen aşamada durumunu tespit etmek ve ilgili otoritelerin ilgi ve dikkattini çekecek şekilde bu alanında yapılacak çalışmalara baz teşkil edecek şekilde öneri ve değerlendirmeleri raporlamak istemiştir.

Bu çalışma öncesinde Türkiye'de ve Sakarya'da Tarım ve Hayvancılık Sektörü alanında yapılan çalışmalar derlenmiş ve bu çalışmalara ilişkin rapor, bilgi notu, web sitesi v.b gibi bilgi içeren bütün dokümanlar okunmuştur. Bu raporun hazırlanmasında referans olarak kullanılan dokümanlara rapor içerisinde atıfta bulunulmuş ve rapor sonunda liste halinde sunulmuştur.

Proje çalışmaları Eylül-Kasım 2015 tarihleri arasında gerçekleşmiştir. Öncelikle paydaşlarla derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Tarım ve hayvancılık alanında; aşağıda listesi verilen Sakarya'da söz ve etki sahibi 10 Kurum ve Kurulardan 21 yetkili ile derinlemesine görüşme gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmelerin amacı, güncel yerel verilere ulaşarak, görüşülen kişilerden sektöre ilişkin değerlendirmelerini ve önerilerini alarak raporlamaktır. Ancak, Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Sakarya İl Müdürlüğü tarafından güncel ve yerel verilere ancak TUIK üzerinden erişilebileceği belirtilmiştir. Bu sebeple, rapor içerisinde kullanılan veriler ya direkt TUIK üzerinden alınmıştır, ya da referansı rapor içerisinde ayrıca belirtilmiştir.

Derinlemesine görüşme yapılan kişi ve kurumlar; aşağıda kurum-kuruluş grubu bazında listelenmiştir.

Kamu kurum ve kuruluşları

- **Sakarya Valiliği**
- Nurettin Yücel – Sakarya Vali Yardımcısı
- **Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı İl Müdürlüğü**
- Mehmet ERDEMİR –Sakarya İl Müdürü
- **Et ve Süt Kurumu**
- Önder ALPTEKİN – Kombina Müdürü
- **Doğu Marmara Kalkınma Ajansı - MARKA**
- Mustafa Ayhan- MARKA Genel Sekreteri,
- Muttalip Peker –MARKA Uzman

Sivil Toplum Kuruluşları

- **Sakarya Ziraat Odası**
- Hamdi Şenoğlu- Yönetim Kurulu Başkanı
- Cevat Altun – Meclis Başkanı
- Mustafa KOÇ – Yönetim Kurulu Üyesi
- İsmail Yolvermez – Muhasip Üye

- **SATSO Tarım Hayvancılık Komisyonu**
 - Abdurrahman ÇAKAR – SATSO Tarım Hayvancılık Komisyonu Başkanı
- **Sakarya Ticaret Borsası**
 - Recep Pulat - Meclis Başkanı ve Haykoop Birlik Başkanı
 - Levent Kopal - Sakarya Ticaret Borsası Yönetim Kurulu Üyesi
- **Üniversite ve Ar-ge Kuruluşları**
 - **Sakarya Üniversitesi**
 - Prof Dr. Muzaffer Elmas - **Sakarya Üniversitesi** Rektörü
 - Prof Dr. Ümit KOCABIÇAK – **Sakarya Üniversitesi** Rektör Yrd.
 - Prof.Dr M. Kemal Aydın (Sakarya Ekonomik Sosyal Araştırmalar Merkezi) **SESAM** Müdürü
 - Yrd. Doç Dr. M. Zeki Ak - **SESAM** Müdür Yrd.
 - Prof Dr.Saim Özdemir - **Çevre Müh Bölüm Başkanı**,
 - Doç Dr. Taki Demir –**Pamukova Meslek Yüksek okulu** Md.
 - Vedat Çil - **Geyve Meslek Yüksek Okulu** Sekreteri
 - **Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi**
 - Doc. Dr. Turgut KUTLU - Tarım Bilimleri ve Teknolojileri Fakültesi **Tarla Bitkileri Bölümü**
 - **Sakarya Mısır Araştırma Merkezi - TAGEM**
 - İzzet Özseven – **Teknik Md** Yrd. (Md V.)

Proje kapsamında; Sakarya Ticaret Borsası (STB) üyelerine ve tarım ve hayvancılık sektöründe üreticilere anket uygulaması yapılarak görüşleri alınmıştır. STB üyelerinden 300 kişiye 20 soru ve tarım hayvancılık alanında faaliyet gösteren üreticilerden oluşan 200 kişilik gruba 30 soru sorularak, toplam 500 kişiye ulaşılmıştır.

Ayrıca; STB Melek Komitesi üyelerinin katılımı ile STB Meclis Salonunda, 14 Ekim 2015 de iç paydaş çalıştay yapılmış ve iç paydaşların değerlendirme ve önerileri alınmıştır. STB'na tarım ve hayvancılık alanında Sakarya'da ticari faaliyet gösteren yaklaşık 1000 üye kayıtlıdır. Bu üyeler 7 meslek komitesi aracılığı ile borsa faaliyetlerini yürütmektedirler. İç paydaş çalıştayında meslek komitesi üyesi 92 kişinin katılımıyla tarım ve hayvancılığa ilişkin görüş ve öneriler paylaşılmıştır. Çalıştayların ikinci günü, dış paydaşlar için organize edilmiştir. Sakarya'da tarım ve hayvancılık alanında düzenleyici ve etkileyici rol oynayan kamu, sivil toplum ve üniversite kurum ve kuruluşlarının üst düzey temsilcilerinden oluşan bir grup 15 Ekim 2015 de STB Meclis salonunda bir araya gelmiştir. Dış paydaş çalıştayına; Sakarya Valiliği, Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı İl Müdürlüğü, Et ve Süt Kurumu, Doğu Marmara Kalkınma Ajansı – MARKA, Sakarya Mısır Araştırma Merkezi – TAGEM, Kooperatif Başkanları, Köy / Mahalle Muhtarları, Tarım ve Hayvancılık üreticileri ve tacirleri olmak üzere 56 kişi katılmıştır.

Bütün yapılan çalışmaların tamamı bu rapor altında toplanarak, kitap haline getirilmiş ve ulusal-uluslararası politika yapan-uygulayan kamu kurum ve kuruluşları ile bu politika ve

Sakarya'da Tarım ve Hayvancılık Sektör Analizi ve Öneriler Raporu Projesi Sonuç Raporu

uygulamalardan etkilenen ve/veya sektörü etkileyen sivil toplum kuruluşlarına dağıtılmıştır. Böylece güncel haliyle, Sakarya'da tarım ve hayvancılık sektörünün durumu, bu sektörde yer alan aktörlerin ihtiyaç ve beklentileri ilgili taraflara, bundan sonra yapılacak çalışmalara baz teşkil edecek şekilde yazılı olarak iletilmiş olmaktadır. Beklentimiz, Sakarya'nın doğal güzellik ve zenginliklerini koruyarak, Sakarya'da tarım ve hayvancılıkla ilgilenen kişi ve kurumların yaşam standardını yükseltecek şekilde, sürdürülebilir ekonomik kalkınmanın gerçekleştirilebilmesi için raporumuzun yeni projeler ve çalışmalara ışık tutması, yol gösterici ve faydalı olmasıdır.

BÖLÜM 1 : Dünya' da Tarım ve Hayvancılık Sektörünün Yapısal Özellikleri

Bu rapor kapsamında; Sakarya'da bitkisel ve hayvansal ürünlerin üretilmesi, kalite ve verimliliklerinin yükseltilmesi, uygun koşullarda muhafazası, işlenip değerlendirilmesi ve pazarlanması süreçlerinin tamamını kapsayan , tarım ve hayvancılık sektörü incelenmektedir. Ancak Sakarya gerçekleri içerisinde sektörün durumu ve yapısını anlamadan önce Dünya'daki sektörel özellikleri de bilmek gerekmektedir.

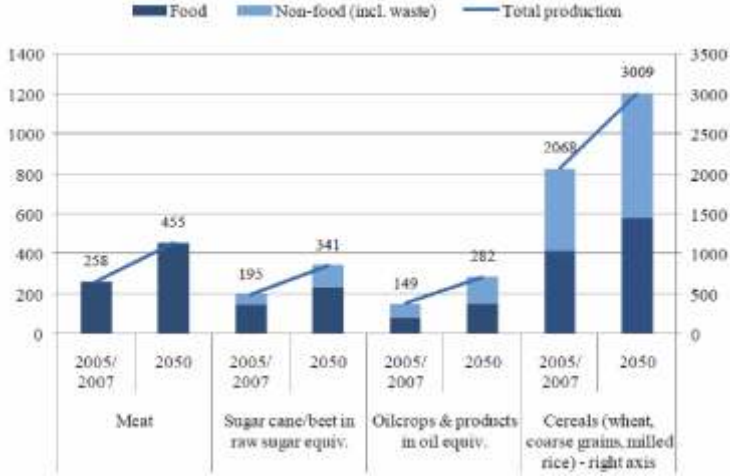
Raporun yapısı kurgulanırken, Sakarya'da tarım ve hayvancılık sektörünün özellikleri dikkate alınarak, ortaya çıkan özelliklerin Dünya ve Türkiye'deki görünümleri incelenmiştir. Bu sebeple, tarım ve hayvancılık alanında her başlıkta değerlendirme yapmak yerine, Sakarya özelinde ortaya çıkan gelişmeye açık alanlar dikkate alınmış, bu alandaki dünya örneklerine ilişkin yapılan çalışmalar özetlenmiştir.

İnsanlık tarihinin her evresinde tarım ve hayvancılık önemli olmuştur. Eski çağlarda toplayıcılık ve avcılık olarak gerçekleşen tarımsal faaliyetler, yerleşik düzende işbirliğine dayalı toplumsal yapıların oluşması, medeniyetlerin gelişmesi, ticaretin artması ve teknolojik yeniliklerin yaşanması ile beraber günümüzdeki çok katmanlı yapısına kavuşmuştur. Sektörün sosyal ve ekonomik etkilerinin doğru biçimde değerlendirilmesi ve bu sektöre yönelik toplumsal fayda maksimizasyonunu sağlayacak önerilerde bulunulabilmesi için AB ve ABD'deki durumun dikkatle analiz edilmesi gerekmektedir. Bu sebeple, FAO, OECD ve Dünya Bankası gibi kurumların verilerinden yararlanılmıştır.

Dünya genelinde tarımsal üretim son 50 yılda ciddi bir artış gösteren dünya nüfusuna paralel olarak 3 kata yakın büyümüş ise de, özellikle gelişmiş ülkelerin toplam tarımsal üretim içindeki payı son 50 yılda düşüş göstermiştir. Dünya genelinde arzda yaşanan artışın ürün fiyatlarına düşüş olarak yansımadağı görülmüştür. Bunun kaynağı ise hem artan nüfus dolayısıyla talebin de arza paralel olarak yükselmesi hem de gıda fiyatlarına ilişkin spekülasyonlardır.(TUSİAD 2014)

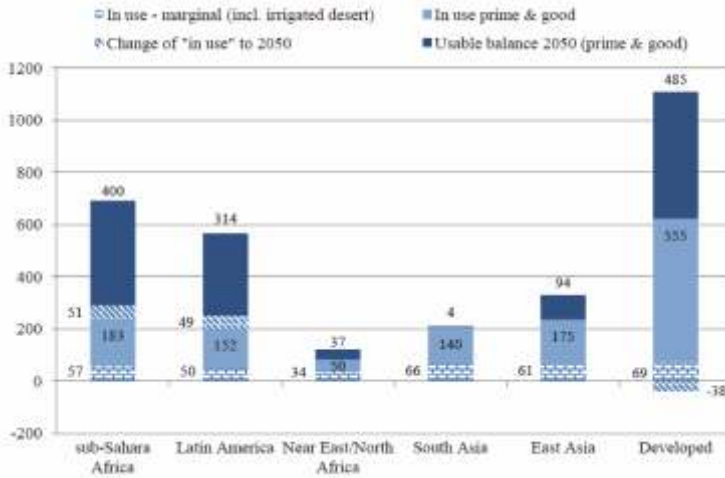
Gıda tüketim ve üretim artışı ile ilgili FAO nun yaptığı çalışmada; 2005 yılı verileri baz alınarak yapılan çalışmada 45 yıl sonra önemli ürünlerde et, şeker kamışı, yağ bitkileri (ayçekirdeği, soya v.b) ve hububat üretimi aşağıdaki Şekil 1 de görüldüğü gibi arttığı tahmin edilmektedir. (FAO 2012 Revision)

Şekil 1: Başlıca ürünlerde Dünya üretim ve Tüketimi (Milyon ton)

Yine aynı raporda bu üretimi gerçekleştirecek şekilde toprak ihtiyacına ilişkin tahmin aşağıdaki Şekil 3 deki gibi koyu mavi renk ile Afrika, Latin Amerika, Yakın doğu ve Kuzey Afrika, Güney Asya, Doğu Asya ve Gelişmiş ülkeler başlığı altında gösterilmiştir.

Şekil 2: Dünya toprak kullanımının 2050 de Artışı

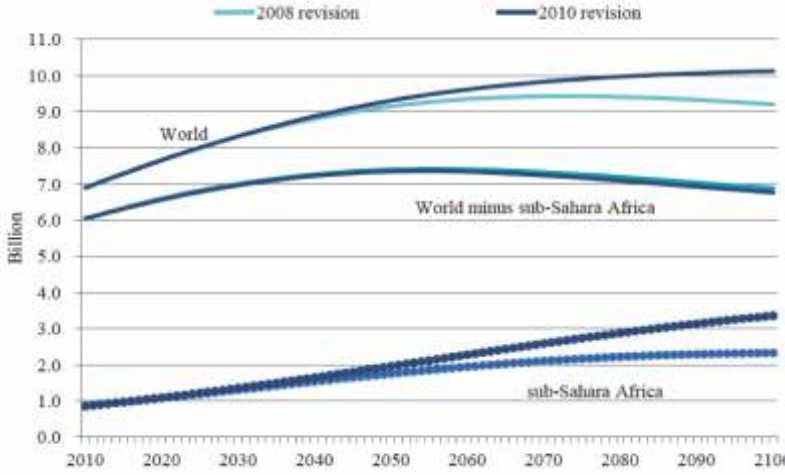

Kaynak : FAO, 2012

Sakarya'da Tarım ve Hayvancılık Sektör Analizi ve Öneriler Raporu Projesi Sonuç Raporu

Bütün bunlara paralel olarak, suyunda önemli bir kritik kaynak olarak ihtiyaç olacağı özellikle belirtilmektedir. Rapor da uzun uzun bütün bu tahminler yapılırken dünya nüfus artışı ve değişen kalori ihtiyaçları ve beslenme şekilleri dikkate alındığı anlatılmaktadır. Hatta 2100 de dünya nüfusunün 10,1 milyar olacağı tahmin edilmekte ve sahra altı ve dünya nüfusu olarak Şekil 3 de olduğu gibi gösterilmektedir. (FAO 2012 Revision)

Şekil 3: Dünya Nüfus artışı

Dünya Bankası tarım sektörü değerlendirmelerine ilişkin raporlar incelendiğinde; 2050 yılında 9 Milyar nüfusun doyurulması gerektiği, gelişmekte olan ülkelerin bu alanda diğerlerine göre 2-3 kat daha hızlı büyüyeceği, küresel ısınmanın tarımsal verimi %25 daha azaltacağı konuları dikkati çekmektedir. (World Bank 2015)

Türkiye İhracatçılar Meclisi'nin 2023 vizyonuna ilişkin çalışmasında dünya gıda üretimi ve tüketimine ilişkin aşağıdaki tespitler yapılmaktadır. (TIM Mart 2010)

- Gelişmiş ülkelerde gıda tüketimi durağanlaşırken, dünya genelinde artış gelişen ülkelerden kaynaklanmaktadır. Kişi başı tüketimin genişlediği ürün grupları ise et, süt ve ürünleri, bitkisel yağlar ve kök bitkilerdir.
- Tarım sektöründe 2023 yılına kadar olan gelişmelerin temel belirleyicisi teknolojik gelişmeler olacaktır. Teknolojik gelişmeler genetik ve biyoteknoloji alanındaki ilerleme ve yeni buluşlar temelli yaşanacaktır. Teknolojik gelişmelerin ana çıktısı verimlilik ve üretim artışı olacaktır,
- 2008 yılı itibarıyla kullanılan tarıma elverişli alan büyüklüğü 1.4 milyar hektardır. İlave olunabilecek alan toplamı 1.6 milyar hektar olmakla birlikte, yeni alanların tarıma açılması giderek daha maliyetli olmaktadır. Bu nedenle yeni tarım alanlarının açılması yavaşlayacak, ancak teknolojik gelişmelere bağlı olarak bitkisel ve hayvansal üretim verimlilik artışına bağlı olarak genişleyecektir,

- Gıda sanayi, gıda güvenliğine bağlı olarak stratejik bir sektör olmayı sürdürecektir. Gıda sanayinde gelişen ülkelerden satın almalar ve birleşmeler devam edecektir. Gelişen ülkeler çok uluslu gıda şirketleri, gıda sanayi ve tarımsal ürün ihracatı için daha geniş büyüme olanakları sunacaktır.

Aynı şekilde OECD'nin FAO ile birlikte hazırladığı Tarım Görünüm Raporunda (OECD ve FAO 2015) aşağıdaki tespitler yapılmaktadır.

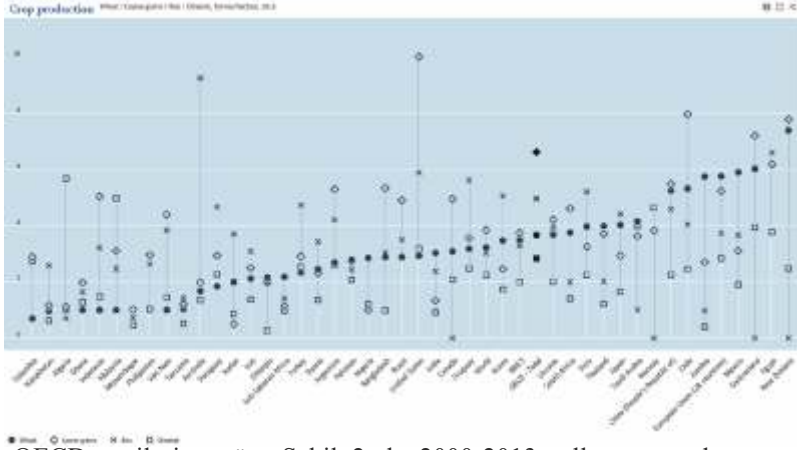
- Gelecek 10 yılda tarım ürünlerine olan talebin, geçtiğimiz on yıla kıyasla daha düşük oranlarda büyümekle beraber, güçlü olmaya devam etmesi bekleniyor. Tahıllar hâlâ insanların diyetinin temel ögesi, ama artan gelirler, kentleşme ve beslenme alışkanlıklarındaki değişiklikler, daha yüksek oranda protein, yağlar ve şeker içeren diyetlere geçilmesine katkıda bulunuyor.
- Önümüzdeki on yılda hayvancılığın ve biyoyakıt üretiminin mahsul üretiminden daha yüksek bir oranda büyümesi öngörülüyor. Küresel tarım üretiminin yapısındaki bu değişim, buğday ve pirinç gibi temel gıda mahsullerinden gıda, yem ve biyoyakıt taleplerini karşılamaya yönelik kaba tanelilere ve yağlı tohumlara doğru görece bir kayma olmasını teşvik ediyor.
- Et, süt ve balık fiyatlarının artması bekleniyor. Asya'dan gelen güçlü ithalat talebinin yanı sıra Kuzey Amerika'da sürülerin yenilenmesi, daha güçlü et fiyatlarına destek olup, dana eti fiyatları rekor seviyelere yükseliyor. Tavuk eti, domuz etini geçerek, görünüm döneminde en çok tüketilen et ürünü haline geliyor. Süt ürünlerinde başlıca üretici ülkelerdeki verimlilik artışlarının devamlılığı ve Çin'deki büyümenin devam etmesi sonucu fiyatlar, mevcut yüksek seviyelerinden biraz düşüyor. Hindistan, AB'yi geçerek dünyanın en büyük süt üreticisi haline gelip, öngörülen dönemde önemli ölçüde az yağlı süt tozu ihracatına sahip oluyor.
- Dünya balıkçılık üretiminin başlıca itici gücünü geliştirmekte olan ülkelerde balık çiftçiliğindeki artışlar oluşturacak. Güçlü talep koşullarında yüksek maliyetlerin devam etmesi, balık fiyatlarını tarihsel ortalamalarının epey üzerinde tutarak, önümüzdeki on yılda tüketim artışını aşağı çekecek. Üretim artışı esas itibarıyla Asya ve Latin Amerika'daki geliştirmekte olan ülkelere gelecek.
- Belli başlı tahılların dünya fiyatları görünüm döneminin başlarında düşerek dünya ticaretine ivme kazandıracaktır.

1.1 Dünya'da Tarım ve Hayvancılık

OECD ve AB ülkeleri ile yapısal karşılaştırma yapıldığında; Türkiye'deki kırsal alanlarda tarımsal istihdamın payı daha fazla olup bu alanlar halen oldukça yoğun bir nüfus barındırmaktadır. Nüfus yoğunluğu aslında kırsal alanlar için önemli bir avantaj olup çoğu kırsal alanın mevcut düşük sosyo-ekonomik koşullarından kaynaklanan dezavantajlı durumu dengelemektedir. Nüfusunun yaklaşık %58'i baskın kırsal alanlarda yaşayan Türkiye; diğer ülkeler ve AB ile kıyaslandığında İrlanda, İsveç, Norveç ve Danimarka ile beraber kırsallık bağlamında grubun en üstünde yer almaktadır. (Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, 2014)

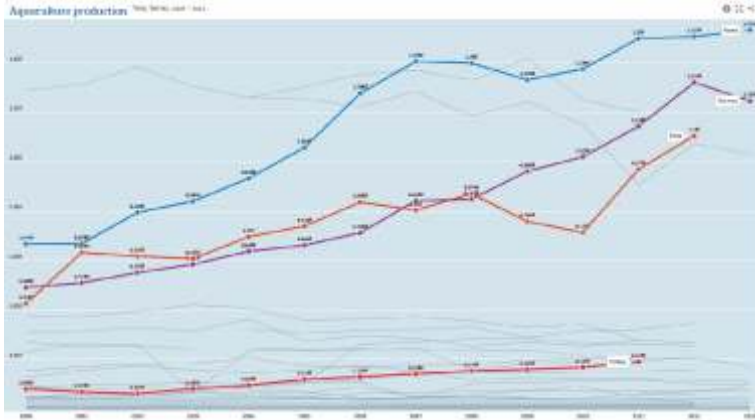
OECD ülkeleri arasında ekili alan başına ürün (buğday, iri taneli bitkiler, pirinç, yağ bitkileri) verimliliğine (OECD 2015) ilişkin Şekil 1 verilerden görüleceği gibi Türkiye epey gerilerde yer almaktadır. Yeni Zelanda, Mısır ve İsviçre 2014 verimliliklerinde ilk 3 de yer almaktadır.

Şekil 4: 2014 OECD Ülkeleri Ekin Üretim Miktarları (Ton/hektar)

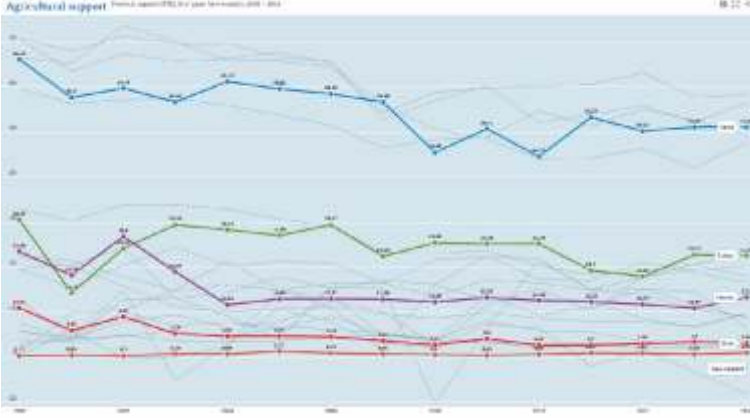
Yine OECD verilerine göre Şekil 2 de 2000-2013 yılları arasında tarımsal üretim miktarlarını neredeyse 3 kat arttıran Kore, Norveç, Şili yanında giderek azalan ülkeler olduğu da görülmektedir. Türkiye 2010 yılına göre %100 üretim miktarını arttırmış görünse bile, dünya üretimi içerisinde payı küçük görünmektedir. Bu tarımsal üretim miktarının artış sebepleri incelendiğinde ise ilginç sonuçlar karşımıza çıkmaktadır.

Şekil 5: 2000-2013 Yılları Tarımsal Üretim Miktarları (Milyon Ton)

Bu ülkelerdeki üretim artışının sebeplerinin kamusal destekler olup olmadığına yönelik veriler incelendiğinde ise Şekil 3 deki (OECD 2015) gibi devletin tarımsal desteklerinin tarımsal gelire oranı bu ülkelerde giderek düşmektedir. OECD verilerinden bu ülkelerdeki tarımsal desteklerin USD olarak tutarları incelendiğinde ise 14 yılda hemen hemen aynı kaldığı görülmektedir. Bu da bu ülkelerdeki kararlı ve istikrarlı kamusal destekler ve yapılan çalışmalarla verim artışının sağlandığını kanıtlamaktadır.

Şekil 6: 2000-2014 OECD Ülkelerindeki Tarımsal Desteklerin Tarım Gelirlerine Oranı

Güney Kore örneği ülke raporlarından (Arslan 2013) incelendiğinde, Güney Kore'nin sahip olduğu alanların sadece %16,58 inin ekilebildiği ve GSYİH da tarımın %2,6 pay aldığı görülmektedir. Yine de tarımsal ihracatı Türkiye'ye civarına yakın biçimde 2012 itibariyle 7 Milyar USD dir.

Aynı şekilde öne çıkan ülke Şili'nin ülke raporlarından incelendiğinde; (Bozkurt 2013) tarımın GSYİH da %5,5 pay aldığı, tarım ve gıda ürünlerinin Şili'nin ihracatındaki payı %16,6 olup, gıda ihracatının üçte ikisini yaş meyve ve sebze, deniz ürünleri (Norveç den sonra önemli bir Somon balığı ihracatçısıdır) ile içeceklerin oluşturduğu görülmektedir.

Dünya'da tarım ve hayvancılık değerlendirmesini yaparken, OECD ülkeleri içerisinde değişik kirterlerle öne çıkan ülkeleri Türkiye ve Sakarya ile karşılaştırarak, Sakarya'nın yapısal özelliklerini daha iyi ortaya çıkartmaktır. Bu sebeple bölüm 1.3 de bu yapısal karşılaştırmalar ayrıca tablo ile de ifade edilmiştir.

1.2 Avrupa Birliği Ülkelerinde Tarım ve Hayvancılıkta Başarı Örnekleri

AB ülkeleri ile karşılaştırıldığında, Türkiye'nin mevcut ekonomik durumununun elbetteki gelişmeye açık olduğu görülmektedir. Bu bölümde ekonomik karşılaştırma yerine iyi uygulama örnekleri incelenecektir. Yapılan incelemede tarımsal ihracat değerleri dikkate alınmıştır. Bu açıdan baktığımızda Hollanda ve Danimarka incelenmeye değer bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.2.1 Hollanda

Hollanda coğrafyasının en çarpıcı tarafı denizden kazanılan topraklardır (polder). Hollanda, kişi başına düşen yüksek gelir ve eşite yakın gelir dağılımı ile gelişmiş bir ekonomiye sahiptir. Bahçecilik ve çiçekçilik ürünlerinde dünya liderliğini elinde tutan Hollanda, et ve süt ürünlerinde de belli başlı ihracatçı ülkeler arasında yer almaktadır. Tarım Sektörü ve gıda işleme sanayinde araştırma ve geliştirme çalışmaları oldukça yüksek düzeydedir. Gıdaların tat, lezzet ve besleyicilik değerleri vb. konularda Hollandalı firmalar sürekli bir atılım içindedir. Ayrıca büyük çiftlik işletmelerinde yapılan tarımda hektar başına elde edilen ürün miktarı ve kalitesi de giderek artmaktadır. Hollanda alan olarak çok küçük olmakla birlikte Avrupa'nın en büyük ve ABD'den sonra dünyanın ikinci büyük tarım ürünleri ihracatçısıdır.

Sakarya'da Tarım ve Hayvancılık Sektör Analizi ve Öneriler Raporu Projesi Sonuç Raporu

Konya büyüklüğündeki Hollanda'nın 2014 yılı tarımsal ihracatı 90 milyar dolar değerindedir. Hollanda'nın tarımdaki başarısının ardında verimli üretim modeli, Ar-Ge, kooperatifleşme, pazarlama, piyasa denetimi gibi faktörler yatmaktadır. Hollanda'nın en büyük tarımsal ihracatı Şekil 4 de verilmiştir. (Bloomberg-HaberTürk 2015)

Şekil 7:Hollanda'nın En Büyük 5 Tarımsal İhracat Ürünü

Hollanda nispeten küçük toprak alanı ve yoğun nüfusu ile kişi başına düşen alan açısından çok küçüktür. Ancak Hollanda da tarımda kullanılan ileri teknolojiler onu Avrupa'nın en önemli tarım ürünü ihracatçısı durumuna getirmiştir. Toplam alanın %69'u tarımsal üretime ayrılmıştır. Ancak nüfusun %5'den azı tarımda çalışmaktadır. Özellikle hayvancılık (besi ve süt), et ve yumurta sektörü üretimde %53 pay ile önde gelmektedir. Bunu süs bitkileri de dahil olmak üzere bahçecilik sektörü takip etmektedir. Üretim entansif olarak ve ileri teknolojilerle yapılmaktadır. Tarım işletmelerinin çoğu çok küçüktür ve yaklaşık olarak 20 hektar civarındadır. Ancak, sermaye yoğun ve modern teknikleri kullanmaktadırlar. Geleneksel olarak güçlü bir tarım sektörüne sahip olan Hollanda'da araştırma ve geliştirme çalışmalarına verilen önem sayesinde hektar başına alınan ürünün yüksekliği dikkat çekmektedir. Küçük bir ülke olmasına rağmen yıllık ürün miktarında ulaşılan etkileyici sonuç, üretimdeki yüksek kalitenin sonucudur. Tarımsal üretiminin büyük bölümünü ihraç eden Hollanda, tarım ve bahçecilik çeçekçilik ürünlerinin ihracatında Avrupa'da birinci, dünyada üçüncüdür. (Konya Ticaret Odası 2005)

Hollanda'da, tarımsal amaçlı kooperatifler, kırsal kesimdeki üreticilerin rekabet koşullarını iyileştirmek ve piyasada belli bir yerin sahibi olabilmek için 19. Yüzyılın ortalarından bu yana gelişmelerini sürdürmüşlerdir. Hollanda'daki tarımsal amaçlı kooperatifler, kredi veren, tarımsal girdi sağlayan ve ürün pazarlayan çok amaçlı hizmet kooperatifleridir. 1950'li yıllardan sonra tarımsal kooperatiflerin sayıları sürekli azalmış, buna karşın ürün kaliteleri ve bunun sonucunda pazar payları artmıştır. Kırsal kesimdeki et, süt, yumurta, meyve ve sebze üretiminin çok büyük bir kısmı kooperatifler aracılığı ile toplanmakta, işlenmekte ve pazarlanmaktadır. Kullanılan tarım alanlarının %70'i kooperatifleşen çiftçinindir. Hollanda kredi kooperatifleri bankası "RABOBANK", ortağı olan üreticilerin kredi ihtiyacını karşılamaktadır. (Koroğlu 2003)

1.2.2 Danimarka

Tarım sektörü halen Danimarka'da önemli bir sektör olma özelliğini korumaktadır. Nitekim bu sektör teknoloji kullanımı ve verimlilik açısından Danimarka'nın tarım alanında dünyada

önemli bir konuma gelmesini ve gıda güvenliği/kalitesi ve yeni tarım ürünlerinin geliştirilmesi anlamında Danimarka sayılı ülkeler arasında yer almasını sağlamıştır.

Danimarka'da çiftçiler üretimin ve üretim tesislerinin sahibidirler. 150 yıllık bir geçmişi olan bu kooperatif sistemi bu ülkedeki tarım sektörünün başarısının altında yatan önemli faktörlerden biridir. Süt ve et sektörlerinde faaliyet gösteren kooperatifler Avrupa'da bu sektörlerde faaliyette bulunan en büyük kooperatiflerdir. AB'nde Danimarka çiftlik başına 55 hektarlık ortalama çiftlik büyüklüğüne sahip olmasına karşın, AB'nin tarımsal alanının %2'sini oluşturmaktadır. (Konya Ticaret Odası 2011)

Danimarka'da kooperatifçilik 19. yüzyılın sonlarında başlamıştır. Bu tarihten sonra ise kooperatifçiliğin rasyonalizasyon süreci başlamış; küçük ve güçsüz kooperatifler yatay olarak aralarında birleşirken, dikey olarak da üst örgütlenmelerine ağırlık vermişlerdir. Bu birleşmeler sonucunda tarım işletmelerinin sayısı azalmış ancak daha büyük ve rasyonel işletmeler oluşmuştur. Danimarka tarımsal amaçlı kooperatifleri ulusal düzeydeki örgütlenmelerini gerçekleştirerek "Danimarka Kooperatifler Federasyonu"nu kurmuştur. Danimarka'da kooperatifler için özel bir yasa yoktur, kooperatifler de ticaret yasası kapsamındadır. Kooperatiflerin çalışma esasları ise, ortaklar tarafından yapılan ana sözleşmelerle düzenlenmektedir. Tarımsal kooperatiflerin en önemli özelliği belli ürünlerde ihtisaslaşmış olmalarıdır. Birim kooperatifler lokal düzeyde üretimin verimliliğini sağlarken, bölgesel ve ulusal düzeydeki birlikler, ürünün işlenmesi ve pazarlanması ile ilgili faaliyetleri yürütmektedir. (Köroğlu 2003)

1.3 Türkiye ve Sakarya'yı Güney Kore, Şili, Hollanda ve Danimarka ile Yapısal Karşılaştırma

Hollanda ve Danimarka'nın bazı yapısal göstergeleri G. Kore ve Şili örnekleri ile birlikte Sakarya ve Türkiye ile karşılaştırmalı olarak Tablo 2 de verilmiştir.

Tablo 1: Sakarya - Türkiye – Güney Kore- Hollanda - Danimarka Yapısal Karşılaştırma

Kriter	Sakarya	Türkiye	G.Kore	Şili	Hollanda	Danimarka
Nüfus (Milyon)	1	70	50	17	17	5,5
Yüzölçümü (bin km2)	4,8	783	96	756	42	43
GSYİH (Milyar USD) 2014	12	800	1.295	276	870	341
Tarım arazisi payı (%)	%48	%24,5	%16,58		%69	%60
Tarımsal işletmelerin arazi büyüklüğü	2,9 ha	6,6 ha	-	-	23,5 ha	54,7 ha
Tarımın GSMH dan aldığı pay	%20	%8,2	%2,6	%5,5	%2,8	%1,3
Tarımsal ihracat (Milyar usd)		8	7,1 (2012)	10,7 (2011)	80 (2014)	

Bu tablodan da görüleceği gibi, doğal zenginlikleri ve avantajları açısından Sakarya'nın avantajları ekonomik sonuçlara dönüşmemiştir. Sakarya'nın tarım ve hayvancılık ekonomisinde başarılı sonuçlar alması için sistematik ve kararlı çalışmalar yapılmalıdır.

1.4 Avrupa Birliği'nde Tarım ve Hayvancılıkta Örgütlenme

Ayrı bir başlık altında tarımsal örgütlenmelere ilişkin bu bölümün yazılmasının sebebi, Sakarya'nın doğal ve iklimsel özelliklerinin sonuçlara yansımaları sağlayacak kriterlere dikkat çekmek içindir.

Tarım sektörünün ekonomide oynadığı rolde en büyük pay ise üretici örgütlerindedir. Üretimden pazarlamaya kadar örgütlü bir yapıda hareket eden üreticiler, gerek kendileri ve gerekse ülkeleri için yararlar sağlarlar ve güçlü üretici örgütleri sayesinde, tarım-sanayi entegrasyonunu başarı ile kurulabilir. Günümüzde, tarımsal örgütlenmenin en yaygın olduğu ve geliştiği ülkelerin başında Avrupa Birliği (AB) ülkeleri gelmektedir.

AB ülkelerindeki tarımsal örgütlenme modellerinin geçmişi, oldukça eskilere dayanmaktadır. Bu ülkelerdeki üreticiler, yaşanan deneyimler neticesinde ülke şartlarına uygulanabilir bağımsız, demokratik çiftçi örgütlerini yıllar önce oluşturmuşlar ve bu örgütlerin eğitim ve yayımdan başlayarak bilinçlenme sürecini tamamlamışlardır. Örgütler, kendi sorunlarına sahip çıkarak serbest piyasa ekonomisi içerisinde var olan pazarlara göre üretimlerini gerçekleştirmiş ve bu süreçte hükümetler tarafından özellikle maddi destek sağlamışlardır. AB ülkelerinde, ana hedef kendi kendine çiftçi organizasyonlarının kurulması olmuş ve yaklaşık yüzyıllık süre zarfında tabandan tavana bütünleşmeyi sağlamış bir örgütlenme yapısı oluşturulmuştur. Tarımsal örgütlenme için, Avrupa Birliği genelinde tek bir yöntem belirlemek mümkün olmadığı için, her ülke kendine en uygun olan örgütlenme şeklini seçmiştir. Ancak yine de örgütlenme şekilleri ortak bazı özellikler göstermektedir; üye ülkelerin hemen hemen hepsinde, kooperatifler, üretici örgütleri ve meslek örgütlerinden oluşan üçlü bir örgütlenme yapısı görülmektedir. Tarımsal yapılanma içinde hem kooperatifler hem üretici birlikleri yer almakta ve her ikisi de önemli görevler yürütmektedir. Bu iki örgüt, birbirinin alternatifi olarak değil, tamamlayıcısı olarak çalışmakta ve tarım kesimine yönelik politikaların oluşturulmasında ve uygulanmasında etkin bir rol oynamaktadır. AB ülkelerinde üreticiler güçlü örgüt yapılanmaları sayesinde üretimin planlanmasından, pazara arz edilmesine ve tarımla ilgili ekonomik ve sosyal politikaların belirlenmesine kadar her boyutta üstlendikleri rolleri ile doğrudan söz sahibidirler ve bu sayede bir yandan yaşam düzeylerinin yükselmesine katkıda bulunurlarken diğer yandan en iyi şekilde koruyarak üretim faaliyetlerini sürdürmektedirler. (Köroğlu 2003)

BÖLÜM 2 : TÜRKİYE' DE TARIM VE HAYVANCILIK SEKTÖRÜNE BAKIŞ

Türkiye, 778.997 km²'lik yüzölçümüne sahip olup bunun %34,13'ü tarım arazisidir. TÜİK'in yıllık olarak yayınladığı Tarımsal Yapı Araştırmalarına göre 1984-2004 yılları arasında Türkiye'deki toplam tarım alanı 27,413.000 hektardan 26,590.000 hektara düşerek %3 oranında azalmıştır. Türkiye'nin genel iklimi ülkenin batısında baskın olan Akdeniz iklimidir. Türkiye'de yağış mevsimlere ve bölgelere göre değişiklik göstermektedir. Türkiye'de yıllık ortalama yağış oranı 646 mm'dir. Asya, Avrupa ve Afrika kıtaları arasında yer alan Türkiye, coğrafi konumundan dolayı zengin biyolojik varlıklar barındırmaktadır. Bunun sebebi ülkedeki iklim değişiklikleri, topografik, jeolojik ve jeomorfolojik çeşitlilik ile Avrupa-Sibirya, Akdeniz ve İran-Turan olarak isimlendirilen üç farklı biyocoğrafik bölgeye ve bunların geçiş zonlarına sahip olmasıdır. (Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, 2014)

Türkiye genel olarak dağlık bir arazi yapısına sahiptir. Türkiye'de toplam arazinin %24,5'i birinci+ikinci+üçüncü sınıf topraklardan oluşmaktadır. Bu kaliteli üç sınıf toprak içinde tarım topraklarının payı, %90'dır. (TOBB Tarım Meclisi, 2013)

Türkiye açısından tarım ve gıda sektörlerinden elde edilecek gelir artışı toplum refahı, zenginliği ve yaşam kalitesini arttırmada önemli bir potansiyele sahiptir. Üretim faaliyetlerinden azami yararı sağlamak için tarım ve gıda sektörlerinde yapılan çalışmaların bilim ve teknolojinin gösterdiği şekilde yürütülmesi önem arz etmektedir. Refah bir toplum yaratmak için “Vizyon 2023 Bilim ve Teknoloji Stratejileri Projesi”nde yer alan Tarım ve Gıda Sektörünün vizyonu, *“Bilime ve modern teknolojilere dayalı olarak; toplumun sağlıklı beslenmesini, gereksinimlerini yeterli nicelik ve nitelikte karşılayabilen, biyolojik çeşitliliğini koruyan ve toplumsal yarara dönüştürebilen, ekonomik, ekolojik ve sosyal açıdan sürdürülebilir, verimliliği artan tarım ve tarımsal sanayinin de katkısıyla, uluslararası alanda rekabet edebilen gelişmiş bir Türkiye”* olarak belirlenmiştir. (Bilim sanayi ve Teknoloji Bakanlığı 2013)

2.1 Türkiye'de Tarım ve Hayvancılığın Ekonomideki Yeri ve Yapısal Özellikleri

Türkiye'de ekonomi dönemsel özellikler göstermektedir. Türkiye sık aralıklarla ekonomik krizlerin yaşanmasına rağmen büyüyen bir ekonomiye sahiptir. Kırsal ve kentsel alanlar ve ekonominin değişik sektörleri arasında gelir dağılımı ve kendine yeterlik bakımından büyük eşitsizlikler mevcut olmakla beraber, artan bir nüfusa sahiptir. Ayrıca özellikle tarım sektörü ve kırsal alanlarda belirgin idari eksiklik ve aşırı tüketim sorunlarına rağmen zengin doğal kaynakları bulunmaktadır.

Ekonomik büyümede temel aktörler sanayi ve hizmet sektörleridir. 1980-2005 yılları içerisinde sektörlerin GSYİH içindeki payı Tablo 3 gösterilmektedir. (Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, 2014) Tablo 3 de son 34 yılda Türkiye'nin GSYİH sının nasıl değiştiği açıkça görülmektedir. Bu değişim üretilen değerın büyümesi yanında; tarım ve hayvancılık sektöründe %26 dan %8,2 ye düşüşünde olduğu gibi gerçek küçülmeden de kaynaklanmaktadır.

Tablo 2: 1980-2005 yılları arasında sektörlerin GSYİH içindeki payı (%)

	1980	1990	2000	2004	2005	2006	2014
Tarım	26,1	17,5	14,1	11,2	10,3	9,2	8,2
Sanayi	19,3	25,5	23,3	24,9	25,4	25,6	26,9
Hizmetler	54,6	57,0	62,6	63,9	64,4	65,2	64,9
Total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100

Kaynak: DPT ve TUIK

Sakarya'da Tarım ve Hayvancılık Sektör Analizi ve Öneriler Raporu Projesi Sonuç Raporu

Türkiye'nin “Köy” nüfusu (nüfusu 2.000'in altında olan yerleşim yerleri) verileri kırsal nüfus göstergesi şeklinde değerlendirilmektedir. Tablo 4 de görüldüğü gibi 1950'li yıllardan sonra gözle görülür bir kentleşme sürecinin yaşandığı ve nüfus dengelerinin değiştiği bir dönem başlamıştır. (Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, 2014) GSYİH daki tarım ve hayvancılık sektörünün aldığı pay ile Tablo 4 deki köy nüfusunun toplam nüfusa oranındaki düşüş birlikte değerlendirildiğinde; Türkiye'nin Cumhuriyet döneminde şehirleştiğini ve sanayileştiğini göstermektedir.

Tablo 3: Nüfusun kırsal ve kentsel dağılımı

Sayım Yılları	Köy Nüfusu (milyon)	Köy Nüfusunun Payı (%)	Şehir Nüfusu (milyon)	Şehir Nüfusunun Payı (%)	Toplam (milyon)
1927	10 3	75 8	3 3	24 2	13 6
1935	12,4	76,5	3,8	23,5	16,2
1940	13,5	75,6	4,3	24,4	17,8
1945	14 1	75 1	4 7	24 9	18 8
1950	15,7	75,0	5,2	25,0	20,9
1955	17 1	71 2	6 9	28 8	24 0
1960	18 9	68 1	8 9	31 9	27 8
1965	20,6	65,6	10,8	34,4	31,4
1970	21 9	61,6	13,7	38,4	35,6
1975	23 5	58 2	16 9	41 8	40 4
1980	25 1	56 1	19 6	43 9	44 7
1985	23 8	47 0	26 9	53 0	50 7
1990	23 2	41 0	33 3	59 0	56 5
2000	23 8	35 1	44 0	64 9	67 8

Kaynak: TÜİK, 2000 Genel Nüfus sayımı

Türkiye'nin toplam nüfusu artmasına rağmen tarımla uğraşan nüfusun azalması ve %23,2 oranına düşmesi kırsaldan şehirlere göçün bir göstergesidir. Aynı şekilde istihdam artmış olmasına rağmen tarım sektöründe istihdam azalmış ve %25,5 olmuştur. Tarımdan elde edilen gelirin 62 milyar TL civarına çıkmasına rağmen milli gelir içindeki payı azalmıştır. (TOBB Tarım Meclisi, 2013)

Türkiye'de tarım ve hayvancılık ekonomisi incelendiğinde; aile fertlerinin ücretsiz olarak istihdam edildiği küçük, yarı-geçimlik ve karışık üretim yapan aile çiftlikleri büyük ölçüde kayıt dışı ekonomide çalışmaktadırlar. Bu koşullarda çalışanlar nüfusun oldukça büyük bir kısmını oluşturduklarından, bu kesimin istihdamla ilgili verdikleri bilgiler (örneğin kendilerini çalışıyor ya da çalışmıyor olarak deklare etmeleri) özellikle de kırsal kadın işgücü istatistiklerini önemli ölçüde etkilemektedir (Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, 2014). Türkiye'de çalışan her dört kişiden biri tarım sektöründe istihdam edilmektedir. Bunun da %83,8'i kayıtsızdır. Tarım sektöründe istihdam edilen 15 yaş ve üstü işgücünün çok büyük bir kısmı ya kendi işletmesinde ve kendi hesabına ya da aile işletmesinde çalışmaktadır. Tarım sektöründe istihdam edilen kadın nüfusunun neredeyse tamamı (%96,2) kayıtsızdır. (TOBB Tarım Meclisi, 2013)

Bütün bu veriler bize Türkiye'de tarım ve hayvancılığın giderek küçüldüğünü, kayıt dışı ekonomi ile devam ettiğini ve yine de istihdam içerisinde %25 oranında bir pay aldığını göstermektedir.

Yapısal değerlendirmelerde en çok kullanılan göstergeler Yapısal Verimlilik kavramıdır. “Yapısal Verimlilik” kavramı; arazi, işgücü ve üretim sürecinde uygulanan teknolojinin miktarı, kalitesi ve bileşimine atıfta bulunmaktadır. Yapısal verimliliğin en çok kullanılan göstergesi işgücünün verimliliği veya her işgücü biriminin katma değeridir. Tablo 5'te, Türkiye, AB 25, AB

15 ve seçilmiş bazı üye ülkelerde tarım sektöründe çalışanların cari fiyatlarla kişi başına gerçekleştirdikleri brüt katma değerler gösterilmektedir. Tabloya göre Türkiye'deki işgücü verimliliği AB ortalamasının yirmide biri, Avusturya'nın otuzda biri ve bazı yeni üye ülkelerin de beşte biri ve altıda biri arasındadır. (Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, 2014)

Tablo 4: Kişi başı Brüt Katma Değer (Avro/Çalışan)

Ülke	BKD/ çalışan
AB 25	59,600
AB 15	67,600
Avusturya	122,400
Çek Cumhuriyeti	16,500
Macaristan	21,300
Slovakya	17,000
Türkiye	3,449

Kaynak: TÜİK ve Eurostat

Ayrıca; işletme başına düşen ortalama alan sadece Türkiye'de 6 hektar; 5 hektardan daha küçük alana sahip işletmelerin oranının ise %65'dir. Küçük çiftliklerde modern donanım ve binalara yapılan büyük yatırımlardan ekonomik getiri elde etme olanakları sınırlıdır. Küçük çiftlikler aynı zamanda işgücüne yeterli istihdamı sağlamamaktadır. Bu kısıtlamalara ek olarak, çoğunluğa tekabül eden bu küçük işletmeler; hane halkının büyük bir bölümünün düşük geliri ya da yoksulluk sınırında olması gibi sosyal sorunlar doğurmaktadır. (Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, 2014)

Türkiye' de mali destek ve hizmetler çiftlikler ve tarım işletmeleri üzerine yoğunlaşmıştır. Temel destek türleri hükümetin doğrudan ödemeleri ve banka kredileridir. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarım ve kırsal kalkınma desteklerinin ödemelerinden sorumludur. Hazine Müsteşarlığı tarım sektörü için Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu aracılığıyla tarım satış kooperatiflerine yönelik sübvansiyonlu krediler vermekte ve tarım sigortası prim desteği ve ihracat sübvansiyonları destekleri sunmaktadır. Bankalar; kırsal alanlarda tarım sektörü için başlıca kredi tedarikçileridir. (Tarımsal Araştırmalar ve Politikalar Genel Müdürlüğü 2014).

Avrupa Birliği(AB) tarafından ülkemize sağlanan katılım öncesi mali yardımlar kapsamında; tarım, gıda ve hayvancılık alanlarında üreticilerin kullanımına tahsis edilen hibe destekleri, Katılım Öncesi Yardım Aracı-Kırsal Kalkınma Bileşeni (IPARD) altında verilmektedir. Bu program kapsamında 42 İl AB desteklerinden çağrılar ile faydalanmaktadır. Ekim 2015 de 15 inci çağrısı açılmıştır. Sakarya IPARD kapsamında değildir. Yapılan itirazlar sonucunda AB uzmanının yaptığı yeni inceleme ile Sakarya'nın kapsama alınması AB tarafından önerilmiş olmakla birlikte, Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı 81 ilinde alınması gerektiğini belirterek, münferit ilaveleri red etmiştir. Bakanlık diğer illerin desteklerden mağdur olmaması için tarımsal destek ve tesvikler ile çiftçiyi desteklemiştir.(ÇETİN 2015)

Bütün bu yapısal karşılaştırmalar yanında; Sakarya özelinde öne çıkan alt sektörler bazında Türkiye'nin tarım ve hayvancılık alanında durumu aşağıda detaylı incelenmiştir.

2.1.1 Hayvancılık – Kırmızı Et ve Süt Sektörü

Sakarya'da hayvancılık iki alt sektör olarak incelendiği için Türkiye analizlerinde de beyaz et ve kırmızı et sektörü ayrı ayrı incelenmiştir. Bunun sebebi et tavukçuluğunun Sakarya'da endüstriyel bir sektör olarak Türkiye ekonomisi içerisinde önemli bir yer işgal ederken, kırmızı et hayvancılığında görülen gerilemedir.

Sakarya'da Tarım ve Hayvancılık Sektör Analizi ve Öneriler Raporu Projesi Sonuç Raporu

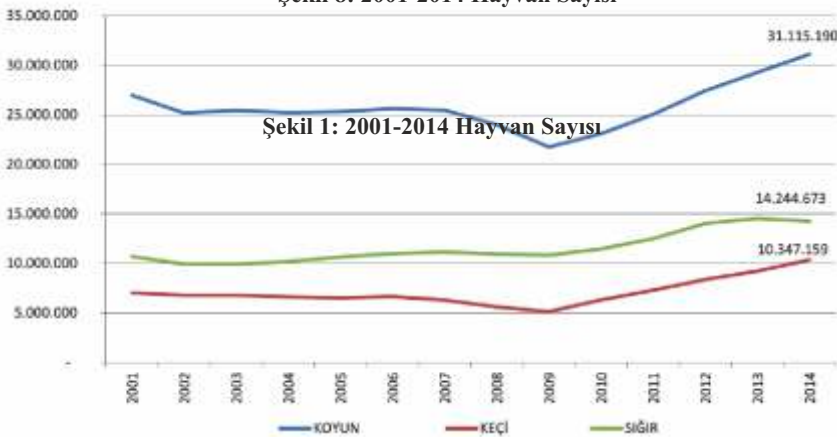
Hayvancılık kırsal kalkınmanın sağlanması açısından, bazı toplumsal ve ekonomik fonksiyonlara sahiptir. Türkiye'de hayvancılık, bitkisel üretimle birlikte yapılan küçük ölçekli bir faaliyettir. Çiftliklerin %67,4'ünde hayvancılık ve bitkisel üretim bir arada yürütülmektedir. (Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, 2014). Ancak, bu rapor içerisinde Tarım ve Hayvancılık ana sektörü altında kırmızı et sektörününün ayrı olarak değerlendirmesi tercih edilmiştir. Bu tercihin sebebi Sakarya'ya özel dinamiklerin daha doğru olarak ifade edilebilmesi içindir.

Kırmızı et hayvancılığı, kırsal alandaki işsizliğin azaltılarak köyden kente göçün önlenmesinin yanı sıra ülkedeki kalkınmanın dengeli olarak gerçekleştirilerek ferahın artırılması, et, süt, deri, kozmetik, ilaç vb. diğer alt sektörlerle hammadde temin edilmesi gibi önemli bir yere sahiptir. Ayrıca hayvan gübreleri bitkisel üretimde, toprağın fiziksel yapısını iyileştirme ve verimliliğini arttırmada kullanılmaktadır. Hayvancılık, tarım işletmelerinde özellikle bitkisel üretim faaliyetlerinin olmadığı kış döneminde, işletmedeki boş işgücünün değerlendirilmesine imkan tanımaktadır. Bitkisel üretimin iklim koşullarına bağlılığı nedeniyle, hayvancılık tarım işletmeleri için ek gelir kaynağıdır.

FAO verilerine göre, ülkemizde hayvancılık toplam tarımsal üretim (2012 yılı 94.765.000 USD) değerinde % 46'lık bir paya sahiptir. Hayvansal üretim değeri içinde, en önemli iki bileşen; % 72 pay ile et, % 21 pay ile süttür. FAO tarafından Ekim 2014'te yayınlanan Gıda Görünüm Raporu verilerine göre, 2014 yılı kişi başı yıllık et tüketimi dünya ortalaması 42,8 kg olarak öngörülmüştür. Gelişmiş ülkelerde tüketim 75,5 kg iken, gelişmekte olan ülkeler için tüketim 33,8 kg seviyesindedir. 2014 yılı toplam et üretiminde kırmızı etin payı % 35'dir. 2014 yılında kırmızı et üretimi 1.008 bin ton ile bir önceki yıla göre % 1,2 artmıştır. Büyükbaş eti üretimi % 1,5 artarak 883 bin ton, küçükbaş eti üretimi % 0,6 azalarak 125,7 bin ton olmuştur. Kırmızı et üretiminde küçükbaş etinin payı % 12,5 olmuştur. (Et ve Süt Kurumu 2014)

Et üretiminin büyük bir bölümünü oluşturan dünya sığır eti üretimi, FAO verilerine göre 2013 yılında 67,7 milyon ton olarak gerçekleşmiş, 13,9 milyon ton küçükbaş et üretimi ile birlikte dünyada kırmızı et üretimi 2013 yılında 81,7 milyon tona ulaşmıştır. TÜİK verilerine ve yapılan projeksiyonlara göre 2023 yılında nüfusumuzun 85.153.647 kişi olacağı tahmin edilmektedir. Kişi başı kırmızı et üretiminin 2013'te 13 kg/yıl iken, 2023'te 17 kg/yıla çıkarılması hedeflenmektedir. (Hayvancılık Genel Müdürlüğü Temmuz 2015)

Şekil 8: 2001-2014 Hayvan Sayısı

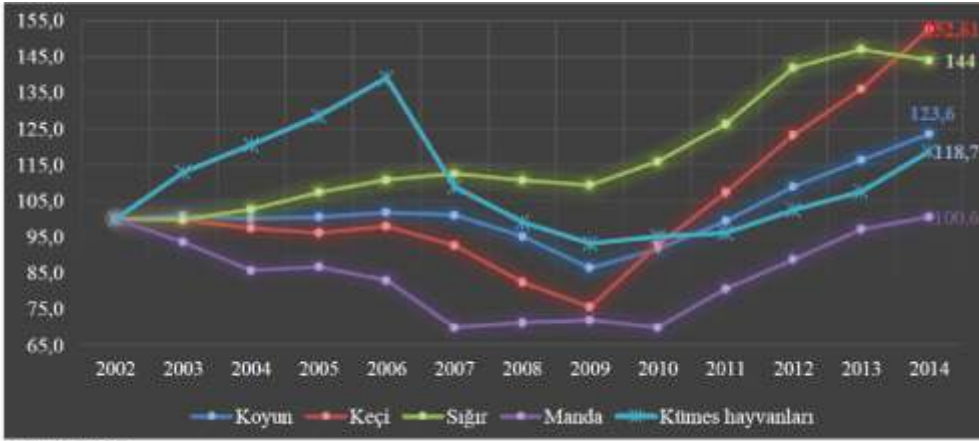

Kaynak:TÜİK 2014

TÜİK'in verilerine göre 2013 yılsonu itibarı ile 53 milyon baş üzerinde olan büyükbaş ve küçükbaş hayvan sayısı 2014 yılında %5 artışla 55,7 milyon seviyesine ulaşmıştır. Büyükbaş hayvan sayısında %1,9 düşüş; küçükbaş hayvan sayısı ise %7,7 oranında artış gözlenmiştir. (Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Hayvancılık Genel Müdürlüğü 2015)

Şekil 5 den görüldüğü gibi; 2002 yılı baz alınarak yapılan endeks hesaplamasına göre; ülkemiz hayvan varlığında en büyük artış % 52 ile keçide gerçekleşmiştir. Onu % 44 ile sığır, % 23 ile koyun izlemiş, kanatlı sayısında artış ise 2006-2009 döneminde düşüşü yaşanmasına rağmen % 18 artmıştır. Manda varlığında 2002 yılından itibaren sürekli düşüş yaşanırken 2010 yılında yükselmeye başlamış ve 2014 yılında eski seviyesini yakalamıştır. (Et ve Süt Kurumu 2014) Bu rakamlarda; Türkiye' de son 10 yılda canlı hayvan varlığında artış görülmesine rağmen Manda varlığındaki azalma, bu alandaki tedbirlerin yeniden gözden geçirilmesi gerektiğini ortaya çıkarmaktadır. Sakarya'yı özel olarak inceleyeceğimiz bölümlerde de belirteceğimiz gibi, Manda üretimi için Sakarya uygun bir şehir olmasına rağmen, bu azalma Sakarya'da da görülmektedir.

Şekil 9: Türkiye hayvan Varlığı Endeksi (2002=100)

Kaynak: TÜİK

Aynı azalmayı süt üretiminde de görmekteyiz. Dünya'da manda sütü üretimi 2012 yılında % 3,5'lik büyüme ile inek sütüne oranla daha fazla bir üretim artışı göstererek, 101 milyon tona ulaşmıştır. Manda sütü yoğunluklu olarak sadece birkaç ülkede üretilmektedir. Toplam üretimin % 90'ından fazlası Hindistan ve Pakistan'da üretilmekte, üretimde Hindistan ve Pakistan'dan sonra sırasıyla Mısır, Çin, İran ve İtalya gelmektedir. (Et ve Süt Kurumu 2014)

Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Hayvancılık Genel Müdürlüğü Temmuz 2015 tarihli sunumunda manda sütü üretiminin giderek azaldığı sonrasında yine 2002 yılı seviyelerine geldiği görülmektedir.

Tablo 5: 2002-2014 Türkiye Süt üretimi (ton)

SÜT ÜRETİMİ (Ton)					
YIL	SİĞİR	KOYUN	KEÇİ	MANDA	TOPLAM
2002	7.490.634	657.388	209.621	50.921	8.408.568
2003	9.514.138	769.959	278.136	48.778	10.611.011
2004	9.609.326	771.715	259.087	39.279	10.679.407
2005	10.026.202	789.878	253.759	38.058	11.107.897
2006	10.867.302	794.681	253.759	36.358	11.952.100
2007	11.279.340	782.587	237.487	30.375	12.329.789
2008	11.255.176	746.872	209.570	31.422	12.243.040
2009	11.583.313	734.219	192.210	32.443	12.542.186
2010	12.418.544	816.832	272.811	35.487	13.543.674
2011	13.802.428	892.822	320.588	40.372	15.056.211
2012	15.977.838	1.007.007	369.426	46.989	17.401.262
2013	16.655.009	1.101.013	415.743	51.947	18.223.712
2014	16.867.419	1.113.130	463.394	54.687	18.498.630

Kaynak: TÜİK

Türkiye'de geleneksel hayvancılık metotları sebebiyle verimlilik çok düşüktür. Bunun yanı sıra aşağıdaki olumsuz faktörlerin bir araya gelmesiyle verimlilik düşmektedir: (Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, 2014)

- Çiftliklerin küçük ölçekli olması,
- Yüksek maliyetli ve yetersiz yem üretimi: Yem ekimi sınırlıdır ve otlaklar iyi yönetilmemektedir. Birçok hayvan çoğunluğu samandan oluşan yemlerle beslenmektedir. Bu da büyüme hızını sınırlamaktadır.
- Yüksek kalite sığır eti üretimi için yerli ya da Holstein ve Brown Swiss besin yemleri uygun değildir.

Hayvancılık ürünleri geleneksel olarak çeşitli yollardan pazara ulaşmaktadır: Üreticiler canlı hayvanlarını yerel pazarlarda, hayvan takas pazarlarında satabilmekte veya doğrudan tüccarlara pazarlayabilmektedir. Borsaların varlığı ve Sakarya Ticaret Borsasının Canlı Hayvan Borsası bu sebeple Sakarya'da çok önemli bir rol üstlenmektedir. Ancak kayıt dışı ekonomi bütün Türkiye'de olduğu gibi Sakarya'da da canlı hayvan borsasının kullanımına engel olmaktadır.

Kırmızı et sektörünün önemli problemlerinden biri kayıt dışı kesimlerdir (kasap, çiftlik ve belirli kesimhanelerde). Toplam kayıt dışı üretim kırmızı et üretiminin yaklaşık %40'ını oluşturmaktadır. (Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, 2014)

2.1.2 Kanatlı Et ve Yumurta Sektörü

Kanatlı Hayvan grubuna hobi veya ticari amaçla yetiştirilen tavuk, hindi, kaz, ördek, devekuşu, keklük, sülün ve bıldırcın gibi çeşitli kanatlı türler girmektedir. Bunlardan ekonomik değeri daha yüksek olan tavuk, eti ve yumurtası için yaygınca yetiştirilmekte ve tüketilmektedir.

Bu çalışmada kanatlı hayvanlardan ülkemiz için ekonomik değer ifade eden etlik ve yumurtalık tavuk işletmeciliği ile hindi yetiştiriciliği ortaya konmuştur. Ördek, kaz gibi diğer kanatlı hayvan yetiştiriciliği daha çok hobi amaçlı yapıldığı için bu çalışma kapsamı içerisine dâhil edilmemişlerdir.

Dünya genelinde ve ülkemizde yumurta ve etlik piliç üretimi gibi aslında her biri kendi başına bir sektör sayılabilecek alanların geliştiği görülmektedir. Bu üretim aynı zamanda yem sanayi, kafes, suluk ve yemlik gibi araç ve gereç yapımı, aşı ve ilaç sanayi ve gıda sanayinin gelişmesine de katkı sağlamaktadır. Beyaz etin daha pahalı konumdaki kırmızı et yerine ikame edilebilmesi ise özellikle dünya genelinde nüfusu daha fazla olan dar gelirli ailelerin protein gereksinimlerini karşılamada önem arz etmektedir.

TÜİK verilerine göre, 1996-2005 yılları arasında kanatlı eti üretimi 422 bin tondan 979 bin tona çıkmıştır (Böylece son on yılda artış %132 olmuştur). Bu dönemde kırmızı et arzının yetersizliği, nüfustaki ve gelirdeki artışlar ve kanatlı et fiyatlarının makûl seviyelerde olması bu artışın sebepleridir. Kanatlı et üretiminin büyük bölümünü (>%95) tavuk eti, geri kalanının çoğunluğunu da hindi eti oluşturmaktadır. (Tarımsal Araştırmalar ve Politikalar Genel Müdürlüğü 2014)

TÜİK verileri ile Beyaz et sanayicileri ve damızlıklarını birliği derneği BESD-BİR verileri farklılık gösterdiği için bu alanda BESD-BİR verileri kullanılmıştır. BESD-BİR istatistiklerinde kişi başı tüketimin 2001 de 9,69 kg/kişiden, 2013 de 20,53 kg/kişi ye ulaştığı görülmektedir. Dünya piliç eti tüketiminde Amerika, Brezilya, Hong Kong, Arjantin ve Avustralya gibi ülkeler ilk 5 sırayı paylaşırken Türkiye 10. Sıralarda yer almaktadır. Aşağıda 2009-2013 yılları beyaz et üretimindeki artış görülmektedir. (BESD-BİR 2015)

Tablo 6: Türkiye Kanatlı Et Üretimi

Türkiye Kanatlı Eti Üretimi, (ton)				
YILLAR	Piliç Eti	Hindi Eti	Köy ve Yumurta Tavukları, Diğer Kanatlı Eti	Toplam
1990	162.569	0	54.190	216.759
1995	313.154	2.646	101.739	417.539
2000	662.096	23.265	67.021	752.382
2001	592.567	38.991	41.813	673.371
2002	620.581	24.582	60.043	705.206
2003	768.012	34.078	51.255	853.345
2004	940.889	46.248	58.295	1.045.432
2005	978.400	53.530	52.850	1.084.780
2006	945.779	45.750	40.250	1.031.779
2007	1.024.000	33.000	55.000	1.112.000
2008	1.162.000	35.000	57.000	1.254.000
2009	1.184.000	28.000	60.000	1.272.000
2010	1.423.000	33.000	62.000	1.518.000
2011	1.626.000	31.200	72.000	1.729.200
2012	1.714.000	45.400	80.000	1.839.400
2013	1.791.000	44.000	88.500	1.923.500

Kaynak: BESED-BİR

Sakarya'da Tarım ve Hayvancılık Sektör Analizi ve Öneriler Raporu Projesi Sonuç Raporu

Türkiye'de kanatlı et sektörünün 2013 yılı cirosu 4,5 milyar dolara ulaşmış ve 2013 yılında üretimde, tüketimde ve özellikle ihracatta artış yaşanmıştır. (Tarımsal Araştırmalar ve Politikalar Genel Müdürlüğü 2014)

Türkiye'de yumurta sektörü son yıllarda göstermiş olduğu ilerleme ile dünyanın dikkatini çekmekte ve dünya yumurta üretimi içerisinde konumunu korumaktadır. Yumurta sektörü YUM-BİR'in yayınladığı 2012 yılı rakamlarına göre Türkiye dünyada ilk 10 üretici arasında yer almaktadır. 2014 Yılı itibarıyla 404 Milyon USD' a ulaşan ihracat rakamıyla (yaklaşık 4 milyar adet yumurta) sürekli gelişme ve büyüme yolundadır. (YUMBİR 2014)

Et tavukçuluğu (Broiler olarak adlandırılmaktadır) sektörü Türkiye'de artan bir pazar payına sahiptir. Türkiye'deki tavuk üretimi genelde Kuzey Batı ve Batı bölgelerinde yapılmaktadır. Bolu ve Sakarya bu alanda önde gelen şehirlerdir. Türkiye'nin kanatlı et üretimi ve ihracatı her geçen yıl istikrarlı bir şekilde büyümekte, ihracatta yeni pazarlara açılım sağlanmaktadır. (MARKA 2014).

Dünya'da kendi başına endüstriyel bir sektör olarak adını duyuran ve büyüme ivmesini yakalamış olan, kanatlı et ve yumurta sektörü Sakarya'nın tarım ve hayvancılık sektörü içerisinde gelişmeye açık alanlar kapsamında yer almayacaktır.

2.1.3 Fındık Sektörü

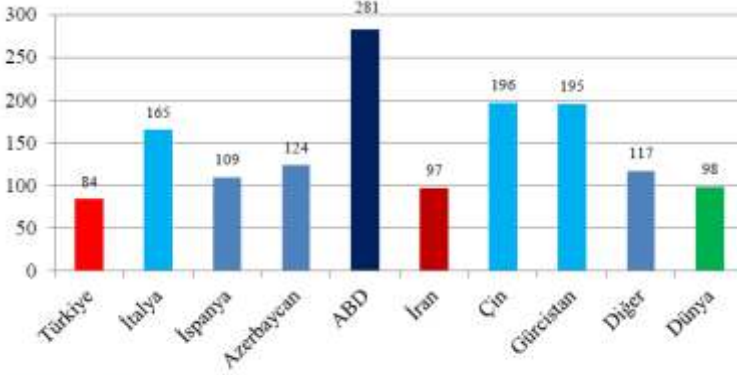
Fındık, bademden sonra dünyada yetiştiriciliği en yaygın yapılan sert kabuklu meyvedir. Fındığın kültür çeşitleri Türkiye, İtalya, İspanya, ABD, Gürcistan ve diğer ülkelerde yetiştirilmektedir. Son 5 yıllık ortalama veriler dikkate alındığında; (Tablo 8 de görüldüğü gibi) ülkemiz üretimi 530 bin ton (%68), diğer ülkelerin üretimi ise 247 bin ton (%32) civarındadır. (TMO 2015)

Tablo 7: Dünya Kabuklu Fındık Üretimi (Bin Ton)

	2010	2011	2012	2013	2014	Ortalama
Türkiye	600.000	430.000	660.000	549.000	412.000	530.200
İtalya	87.200	140.000	84.000	100.000	80.000	98.240
Azerbaycan	25.000	55.000	40.000	35.000	25.000	36.000
Gürcistan	40.000	30.000	28.000	40.000	35.000	34.600
ABD	24.500	35.000	32.000	40.200	36.300	33.600
İspanya	20.000	22.000	16.000	18.000	19.500	19.00
Diğerleri	27.000	27.000	25.000	25.000	25.000	25.800
Toplam	823.700	739.000	885.000	807.200	632.800	777.540

Türkiye'de dekar başına üretim ABD, Çin ve Gürcistan gibi üretici ülkelerden daha düşüktür. Şekil 7 den de görüleceği gibi; en yüksek verim 281 kg/da ile ABD'de gerçekleşirken, Türkiye ve İran dünya ortalamasının altında kalmıştır. (Tarımsal Araştırmalar ve Politikalar Genel Müdürlüğü 2014)

Şekil 10: Dünya Fındık Üretim Verimliliği (Kg/da)(2003-2012 ortalaması)

Kaynak: FAO, 2014

Türkiye'de TÜİK kayıtlarına göre 33 ilde fındık üretimi kaydedilirken fındık üretiminin ruhsatlı yapıldığı il sayısı 14'dür. Fındık üretimi il bazında incelendiğinde en fazla üretim alanı Ordu ilinde olup (%32), Giresun ve Sakarya takip etmektedir. 2014 yılı TÜİK verilerine göre (Tablo 9) 702 bin hektarlık alanda fındık yetiştiriciliği yapılmaktadır. Dikim alanlarının %73'üne tekabül eden 514.115 hektarlık alan, fındığın ekolojik bölgesi olan Doğu Karadeniz'de yer almaktadır. (Tarımsal Araştırmalar ve Politikalar Genel Müdürlüğü 2014)

Tablo 8: İl bazında Fındık Ekiliş, Üretim ve Verim

Yıllar	2010			2011			2012			2013			2014		
	Üretim (Ton)	Dikim Alanı (ha)	Verim (Kg/da)	Üretim (Ton)	Dikim Alanı (ha)	Verim (Kg/da)	Üretim (Ton)	Dikim Alanı (ha)	Verim (Kg/da)	Üretim (Ton)	Dikim Alanı (ha)	Verim (Kg/da)	Üretim (Ton)	Dikim Alanı (ha)	Verim (Kg/da)
Giresun	74.944	137.639	64	67.603	117.639	57	101.532	121.773	83	81.342	117.728	69	25.827	117.137	22
Ordu	141.714	200.348	71	99.883	227.054	44	143.533	227.119	64	178.357	227.183	79	84.874	227.183	37
Samsun	83.830	88.341	95	52.087	88.341	59	88.192	88.341	100	68.992	89.584	77	65.011	89.584	73
Trabzon	45.972	62.809	73	33.410	64.283	52	38.787	64.544	91	44.357	65.483	68	31.081	63.432	47
Sinop	1.459	1.663	88	1.082	1.663	66	1.034	1.663	62	1.112	1.676	86	1.078	1.676	64
Rize	1.942	3.558	55	2.174	3.558	61	1.433	3.558	46	1.377	3.616	38	1.122	3.607	51
Artvin	10.711	11.127	96	9.416	11.122	83	9.414	11.122	81	14.420	8.850	163	8.348	8.865	108
Düzce	78.902	62.696	126	43.096	62.675	71	81.278	62.706	130	48.795	62.706	77	16.306	62.685	90
Sakarya	108.130	68.191	156	74.517	69.083	106	118.017	69.083	171	64.540	72.175	89	84.801	72.175	118
Zonguldak	26.088	23.418	111	20.365	23.418	87	25.890	23.418	111	19.105	23.561	81	18.148	23.561	128
Kocaeli	13.475	8.419	160	10.649	8.435	126	16.534	8.436	123	8.551	8.016	106	7.321	7.966	92
Kastamonu	4.311	3.421	58	4.488	3.525	60	4.991	3.463	67	5.102	3.471	68	4.211	3.471	57
Bartın	0	0	0	3.683	4.182	90	7.018	4.102	171	5.484	4.000	93	8.008	4.000	111
Gümüşhane	0	0	0	758	825	92	921	825	105	826	827	103	826	822	107
Bolu	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	364	1.089	33
Tokat	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	504	2.752	18
Diğer	8.534	11.018	77	4.729	7.829	68	3.224	7.032	74	6.320	7.219	88	2.988	3.299	87
Toplam	636.300	547.543	74	431.080	636.564	61	448.149	701.407	84	548.606	792.144	79	413.009	791.141	88

Kaynak: TÜİK.

Sakarya'da Tarım ve Hayvancılık Sektör Analizi ve Öneriler Raporu Projesi Sonuç Raporu

Tablo 9 dan görüleceği gibi bu iller arasında Sakarya; hem verim hem de toplam miktar olarak öne çıkmaktadır.

2008 yılında 1,3 Milyar USD olan Türkiye Fındık İhracatının 2023 de 2 Milyar USD olması hedeflenmektedir.(TIM Mart 2010)

2.1.4 Meyve ve Sebze Sektörü

Meyve-sebze sektörü ülke için stratejik önemi olan bir sektör olup, emek yoğun bir sektördür ve hektar başına diğer tarım sektörlerinden dört kat fazla katma değer sağlamaktadır. Bu sebeple Türkiye'de kırsal istihdamın başlıca kaynağıdır. Meyve-sebze Türkiye'nin önemli ihracat ürünleridir. (Tarımsal Araştırmalar ve Politikalar Genel Müdürlüğü 2014)

Türkiye'de taze sebze tüketimi oldukça fazladır; 2003 yılı verilerine göre, kişi başı 210 kg olan taze sebze tüketimi, AB'de 50-150 kg arasında değişen rakamlara oranla yüksektir. Taze meyve tüketimi de kişi başı 125 kg olup aynı şekilde bu oran, AB ülkeleri ile kıyaslandığında, örneğin İspanya'da 91 kg ve Fransa'da 29 kg olan değerlerden daha yüksektir (Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, 2014). İklim ve toprak yapısı açısından Sakarya taze sebze üretimine uygun bir il olduğu için bu konudaki değerlendirmeler Sakarya verileri incelenirken ayrıca sunulacaktır.

2.1.5 Su Ürünleri Sektörü

Sakarya'nın Karadeniz kıyısı ve Sakarya Nehri'ne sahip olması nedeniyle su ürünleri başlığı altında Sakarya'nın durumunu doğru anlayabilmek için Türkiye'de su ürünleri sektöründe incelenecektir. Ayrıca, Türkiye'nin 1996 yılında imzaladığı Soyu Tehlikede Olan Türlerin Ticaretine Yönelik Uluslararası Sözleşme (CITES)'si kapsamına 2005 yılında alınan Mersin Balıkları'nın Sakarya nehrinde yetişmesi de bu değerlendirmeyi yapma ihtiyacı doğurmuştur. (DPT Balıkçılık Özel İhtisas Komisyonu 2007)

Türkiye'nin üç tarafının denizlerle çevrili olmasına, ırmakları, doğal ve yapay gölleriyle 26,2 milyon hektarlık su yüzeyi bulunmasına rağmen, balıkçılık sektörünün GSMH içindeki payı yalnızca % 0,40 ve toplam tarımsal üretimin içindeki payı %3,5 değerlerindedir. (Tarımsal Araştırmalar ve Politikalar Genel Müdürlüğü 2014)

2014 yılında dünya balık üretimi 165 milyon tona ulaşmıştır. Çin, 2012 dünya balık üretiminin % 37'sini karşılamıştır. Üretimin % 71'i kültür balığıdır. Yıllar itibariyle avlanan deniz balıklarının toplamdaki payı azalırken kültür balıklarının payı artmıştır. Son dört yılda ülkemiz balık ticaretinde net ihracatçı konumuna ulaşmıştır. 2014 yılında balık ithalatımız 69 bin ton olarak gerçekleşirken, ihracatımız 105 bin ton'a ulaşmıştır. (Et ve SÜT Kurumu 2014)

Onuncu Kalkınma Planı döneminde su ürünleri sektöründe istenen gelişimin sağlanabilmesi amacıyla aşağıdaki 10 stratejik hedef ve bu hedeflere yönelik politika başlıkları belirlenmiştir. Söz konusu politikalar incelendiğinde, bu plan döneminde sürdürülebilirliğin sağlanması amacıyla özellikle “doğal kaynakların etkin kullanılması” odağındaki politikalara ağırlık verileceği, diğer yandan sektörün gıda güvenliğine, istihdama ve özellikle ihracat potansiyeli ile ekonomiye olan katkısının artış göstererek sürdürülebilirliğinin sağlanması maksadıyla belirlenen politikaların da tarımda etkinlik ve gıda güvenliğinin sağlanması ile rekabet gücü yüksek üretim yapısının teşkili üst hedeflerine hizmet edeceği beklenmektedir. (DPT Su Ürünleri Özel İhtisas Komisyonu 2014)

2.1.6 Dış Mekan Süs Bitkileri Sektörü

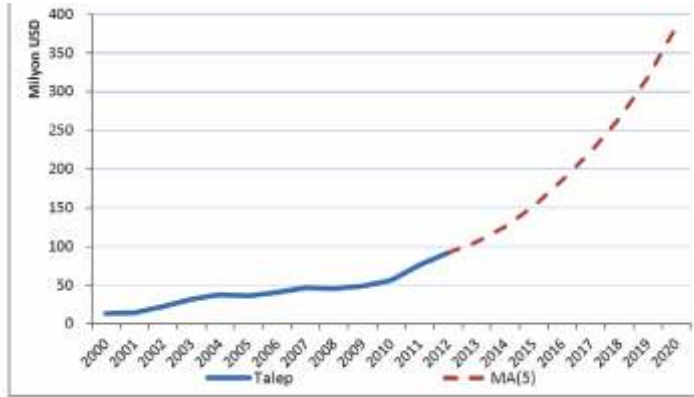
Bitkilerin süs bitkisi olarak kullanım amaçlı kültüre alınıp yetiştirilmesi çok eski tarihlere kadar uzanmasına karşın, dünyada süs bitkilerinin önemli bir sektör haline gelmesi 20. yüzyılın başında başlamış bir süreçtir. Ticari süs bitkisi yetiştiriciliği, ağırlıklı kesme çiçek olarak

başlamış ve iç ve dış mekân süs bitkileri gibi faaliyet alanlarına doğru genişleyerek hızlı bir büyüme göstermiştir.

1970'li yıllar başta kesme çiçekler olmak üzere dünya süs bitkileri üretim ve ticaretinde dönüşümlerin başladığı yıllardır. Bu yıllardan sonra; başta İsrail olmak üzere, Güney Afrika, Kenya, Tayland ve Ekvator ve Türkiye gibi ülkeler iklim avantajlarını kullanarak ürettikleri ürünleri ihraç etmeye başlamışlardır. 1940'lı yıllarda İstanbul ve çevresinde başlayan süs bitkileri üretimi daha sonra Yalova çevresine yayılmış, 1975 yılı itibariyle İzmir'de, 1985'den sonra da Antalya'da yaygınlaşmıştır. Türkiye'de süs bitkileri sektörü yüksek katma değer ve yüksek istihdam yaratan bir sektördür. Türkiye'de halen 28 ilde süs bitkileri üretimi yapılmaktadır. Üretimin en fazla yapıldığı iller ise sırasıyla İzmir, Sakarya, Antalya, Yalova, Bursa ve Isparta'dır.(MARKA - Yalova Yatırım Ofisi 2013)

Sektörde veri eksikliğinin bulunmasından ötürü, sağlıklı yurtiçi üretim verilerine ulaşılamamış, bu nedenle de toplam talep miktarına da ulaşmak mümkün olmamıştır. Ancak ihracat değerleri baz alınarak yapılan değerlendirmede 2000 li yıllarda 10 Milyon USD olan ihracat 2012 de 90 Milyon USD a çıktığı görülmektedir. Şekil 8 de Türkiye için süs bitkileri sektörünün 2020 yılına kadar olan talep tahminini göstermektedir. (MARKA - Yalova Yatırım Ofisi 2013)

Şekil 11 : Süs Bitkileri Üretimi ve Talep Projeksiyonu

2.1.7 Organik Tarım ve İyi Tarım Uygulamaları

Sakarya özelinde öne çıkan konulara Türkiye genelinden bakarsak, tarım ve hayvancılık alanında Sakarya'nın yeri ve önemini doğru tespit etmek için organik tarım ve iyi tarım uygulamaları da incelenmiştir. Organik tarım, çevreye yönelik yanlış uygulamaların sonucu olarak bozulan doğal dengenin yeniden yapılandırılması amacıyla yönelik "alternatif üretim yöntemi"dir. Çevrenin korunmasına ve hayvancılıkta da hayvan refahı konularına önem verilmektedir. Bu tür üretime yönelik hem iç piyasada hem de ihracat pazarlarında büyüyen bir pazar mevcuttur.

Türkiye 1980'li yıllarda dış talep teşvikiyle organik tarım üretimine başlamıştır. O tarihten itibaren organik ürünler ile ilgili tüzüklerde ilgili AB mevzuatını temel alan tüzüklere uyum sağlanmıştır. Tarım Bakanlığı (Tarımsal Üretim ve Geliştirme Genel Müdürlüğü-TÜGEM) 2006 yılı verilerine göre organik bitki üretimi 203 çeşit tarımsal üründen 192.789 hektar alan üzerinde ve 14.256 çiftçi tarafından gerçekleştirilmiştir. Türkiye'de EUREPGAP Protokolü 2004 yılında uygulanmaya başlamıştır. EUREPGAP Protokolü Avrupa'ya ihracat yapan taze

Sakarya'da Tarım ve Hayvancılık Sektör Analizi ve Öneriler Raporu Projesi Sonuç Raporu

meyve ve sebze sektörünü doğrudan etkilemektedir. (Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, 2014)

Türkiye'de, doğal kaynakların korunması, tarımda sürdürülebilirlik ve izlenebilirlik ile gıda güvenliğinin sağlanması bakımından çevre, hayvan ve kamu sağlığına zararsız tarımsal üretimi amaçlayan tarım uygulamaları gibi İyi Tarım Uygulamaları'nı tanımlayan bir çok yasal düzenleme vardır.

2.2 Türkiye'de Tarım ve Hayvancılıkta Örgütlenme

Ülkemizin tarımsal yapısına baktığımızda; küçük ölçekli tarım işletmelerin çoğunlukta olduğu görülmektedir. Bu işletmelerde girdi, finansman ve teknoloji kullanımının yeterli olmaması nedeniyle optimal verim sağlanamamaktadır. Üretici tüketici arasındaki pazarlama kanalında aracı kademelerinin çok olması ise, gelirin önemli bir kısmının bu ara kademelerde kalmasına neden olmakta ve üretici emeğinin karşılığını almaktadır. Ülkemizde, çiftçi örgütlenmesi yönünden oldukça karmaşık bir yasal dağınıklık söz konusudur. Üç ayrı kanunla yönlendirilen kooperatifler, ülkemizin ihtiyaçlarına nazaran çeşit ve sayı yönünden oldukça fazla ve dağınık bir yapı sergilemektedir. Bu durum kaynakların bölünmesine ve götürülen hizmetlerin dağınıklığına sebep olduğu gibi, kooperatifçilik anlayışı yönünden de ikilemlere yol açmakta ve kooperatifçilik politikalarının tek bir yönde birleştirilmesi yönünde zorluk çıkarmaktadır. (Koroğlu 2003)

Kooperatifler içerisinde; Tarım Kredi Kooperatifleri (TKK'lar) kırsal alanlarda yaygın şube örgütüne ve eski bir tarihe sahiptir. TKK sistemi yaklaşık 2000 kooperatif ve 1,6 milyon kayıtlı üyeden oluşmaktadır. TKK'ların ana işlevi üyelerine (çoğunlukla kırsal alanlardaki çiftçiler) girdi ve kredi sağlamaktır. TKK'lar tarımsal girdiler (gübre, tohum, mazot, böcek ilaçları, v.b.) ve yatırımlar için üyelerine kredi temin etmektedir. Geleneksel olarak TKK'lar, üyelerine kredi vermek için büyük ölçüde Ziraat Bankasının fonlarını kullanmaktadır. Kalkınma Kooperatiflerinin sayısı ise 7.377 olup bu kooperatiflerin yaklaşık 791.000 üyesi bulunmaktadır. (Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, 2014)

Çiftçilerimiz kooperatifler kanalıyla halledemedikleri meselelerini çözümleyebilmek için çeşitli yasaların verdiği imkanlardan yararlanarak ziraat odaları, dernekler, vakıflar ve birlikler kurma yoluna gitmişlerdir. Çok sayıda örgütlenme olmasına rağmen, ülkemizde kooperatiflerin üretim-pazarlama-satış zinciri içerisinde etkin olmak yerine başka alanlara kaydıkları görülmektedir.

BÖLÜM 3 : SAKARYA' DA TARIM VE HAYVANCILIK SEKTÖRÜNE BAKIŞ

Sakarya; 22 Haziran 1954 tarihinde 6419 sayılı kanunla il olmuş ve adını almıştır. Yüzölçümü 4.817 km² olup, 16 ilçesi bulunmakta, toplam 902.267 kişinin yaşadığı bir şehirdir. (Sakarya İl Müdürlüğü, 2015)

Sakarya tüketim merkezlerine (İstanbul – İzmit – Ankara) yakın bir ildir. Pazara ulaşım (TEM, E5) kolaydır. Hızlı tren ilave ulaşım avantajı da vardır. Pazara bu kadar yakın olup, ulaşım yolları üzerinde yer almak Sakarya'nın ekonomik ve demografik yapısında önemli bir rol oynamaktadır.

Doğu Marmara Kalkınma Ajansı (MARKA) raporlarına göre 2008-2014 Doğu Marmara bölgesinde yer alan şehirlerin net göç hızlarının Tablo 10 deki görüldüğü gibi (MARKA 2015) sırasıyla Yalova, Kocaeli ve Sakarya şehirleri göç alan bir yapı sergilemektedirler.

Tablo 9: Doğu Marmara Bölgesi Net Göç Hızı

		Net Göç Hızı / Net Migration Rate (%)					
		Doğu Marmara Eski Marmara	Kocaeli	Sakarya	Düzce	Bolu	Yalova
Net Göç Hızı Net Migration Rate	2008-2009	7,28	7,94	4,32	8,11	9,93	10,10
	2009-2010	5,28	9,74	1,86	2,74	-0,19	-2,50
	2010-2011	5,65	8,30	4,40	1,68	4,20	2,35
	2011-2012	6,38	7,00	5,19	-0,42	12,38	10,22
	2012-2013	7,77	9,84	3,93	3,02	2,60	22,33
	2013-2014	9,29	14,40	4,72	-0,76	0,70	16,09

Kaynak : Source : TÜİK

Sakarya'nın ekonomisi içerisinde tarım ve hayvancılığın yeri incelenirken, bu bilgilerle ilaveten, öncelikle genel yapısal özellikleri sonra da öne çıkan alt sektörler bazında aşağıdaki bölümlerde anlatılmıştır.

3.1 Sakarya'da Tarım ve Hayvancılığın Ekonomideki Yeri ve Yapısal özellikler

Sakarya'yı ifade eden rakamlar Sakarya Valiliği raporlarında detaylı olarak verilmektedir. Özet bilgiler aşağıdaki Tablo 11 de sunulmuştur. (Valiliği 2015) Bu rakamlar incelendiğinde; Sakarya yarattığı ekonomi ile ihracatta Türkiye sekizincisi olarak, %156 oranında dış işlemler fazlası vermektedir. Sakarya rakamları içerisinde öne çıkan rakamlardan biri de il alanının %50 si tarım toprağı iken sadece %8 i sulanmaktadır. Bu oranın düşük olma sebebi olarak, Sakarya İlinin yağış alması, toprak yapısının özellikleri sayılmakla birlikte, tarımsal verimlilik açısından %8 in oranın az olduğu bütün otoriteler tarafından kabul edilmektedir.

Tablo 10: Sakarya'nın Rakamları

DIŞ TİCARET		Miktar
İhracat-2014 (İhracatta Türkiye 8.si)		2.599.513.000 \$
İhracatın İthalatı Karşılama Oranı 2014 Türkiye : %65,1		%156
TARIM		Miktar
Tarım Sektörünün Üretim Değeri -2014		~3.729.924.101
Tarım Alanlarının İl Arazisindeki Ağırlık Durumu -2014		% 50
Tarımsal Arazilerin Sulanma Durumu -2014		% 8
Kooperatif Sayısı		142
Tarımsal örgüt Sayısı		77
Üretici Birlikleri Sayısı		23
Gıda Sektöründe Üretim Yapan İşletme Sayısı		877

Sakarya'da Tarım ve Hayvancılık Sektör Analizi ve Öneriler Raporu Projesi Sonuç Raporu

Sakarya'nın % 33,6'sı dağlar, % 44,3'ü platolar ve %22,1 ovalardan meydana gelen alandaki bitki örtüsü oldukça zengindir. Akova (Adapazarı Ovası), Pamukova, Akova'nın kuzeyinde bulunan Söğütlü Ovası ve Kaynarca ilçesinin güneyinde ve batısında yer alan Şeyhler Ovası da ildeki verimli ovalardır. Sakarya 120 cm derinliğe ulaşan en verimli toprak türü olan alüvyon toprağa sahiptir. Sakarya İlinde toplam alanın %48'inde tarım yapılabilir. Sulanabilme kabiliyetine haiz 93.000 hektarlık alanın yaklaşık 20 bin hektarlık (toplam alanın % 8'i) bölümünde sulama ünitelerinden fiilen yararlanılarak sulu tarım yapılmaktadır. Tarımsal amaçla kullanılan arazilerin kullanım dağılımı aşağıda Tablo 12 de verilmiştir. (Sakarya İl Müdürlüğü 2015)

Tablo 11: Sakarya Tarım Alanlarının Dağılımı

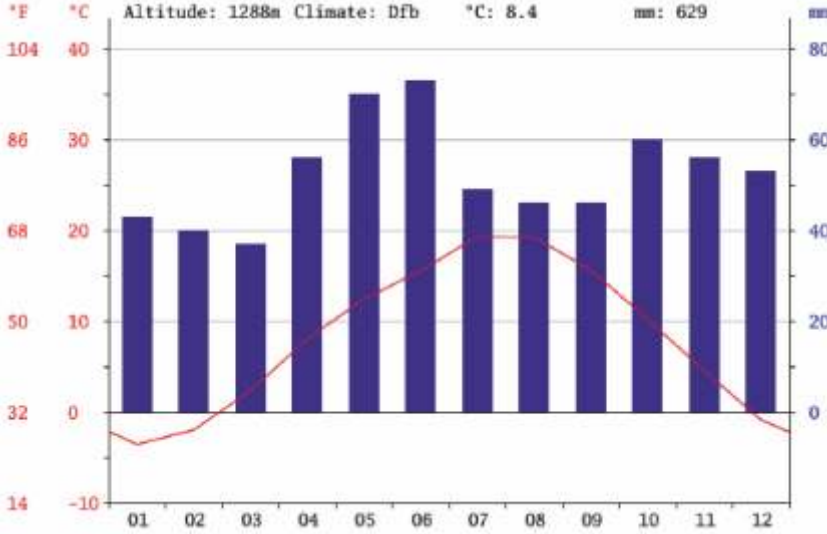
Tarım Alanlarının Dağılımı	Hektar	%
Tarla Arazisi	98.040	40,0
Sebze Arazisi	8.359	3,4
Meyve Arazisi	6.938	2,8
Fındık	71.761	29,2
Bağ	4.034	1,6
Zeytin	482	0,2
Kavak	10.450	4,3
Diğer Kullanım Amaçlı Arazi	45.292	18,5
Toplam	245.356	100,0

Sakarya'nın % 33,6'sı Sakarya Ovası yaklaşık 100.000 Ha büyüklüğünde bir alanı kapsamakta olup yüksek verim kapasitesine sahip toprak yapısına rağmen çok parçalı durumdadır. Sakarya ırmağının batısı büyükşehir belediyesince imar planı dahilinde şehirleşme alanı olarak genişlemekte olup ırmağın doğusunda kalan verimli toprak yapısına sahip ova kısmında acilen toplulaştırma yapılması gerekmektedir. Sakarya ırmağının doğusunda yer alan 65 yerleşim alanını kapsayan 37.000 ha alanda arazi çalışmaları tamamlanmış olup bunun; (Sakarya İl Müdürlüğü 2015)

- 15.000 ha alanı (32 köy) ihalesi yapılmış sürecin tamamlanması beklenmektedir.
- Halen (33 köy) yaklaşık 29.300 ha.'lık alanda Arazi Toplulaştırması etüt çalışmalarının, arazi çalışması kısmı tamamlanmış olup büro çalışmalarının da en kısa sürede tamamlanması beklenmektedir.

Sakarya' da 37 mm yağışla Mart yılın en kurak ayıdır. Ortalama 73 yağış miktarıyla en fazla yağış Haziran ayında görülmektedir. 19.3 sıcaklıkla Temmuz yılın en sıcak ayıdır. Ocak ayında ortalama sıcaklık -3.6 olup yılın en düşük ortalamasıdır. Sakarya ilinin yıllık ortalama sıcaklığı 8.4'dır. Şekil 9 de görüldüğü gibi yıllık ortalama yağış miktarı: 629 mm (Data 2015)

Şekil 12: Sakarya Yağış ve Sıcaklık Grafiki

Sakarya'da tarım ve hayvancılığa ilişkin güncel ve anlık verilere (hayvan sayısı, ekilen ürün miktarları, çiftçi sayısı v.b) ulaşmak için ilgili kurumlarla iletişime geçilmiştir. Ancak resmi verilere sadece TUIK üzerinden erişilebileceği öğrenilmiştir. Bu sebeple rapor kapsamında Sakarya İl Müdürlüğü verileri ve TUIK verileri kullanılmıştır.

Sakarya'nın içinde yer aldığı bölgedeki yaratılan ekonomik değer içerisindeki yerini incelediğimizde Sakarya'nın açık ara önde olduğu ve 2014 rakamlarına Yalova'nın yaklaşık 7 katı, Düzce'nin 2 katı olduğu görülmektedir.(MARKA 2015) Sakarya 2014 yılı için bölgede yaratılan bitkisel üretim değerinin %43 ünü oluştururken, Türkiye içinde ise %1,4 ünü gerçekleştirmektedir.

Tablo 12: Doğu Marmara Bölgesi Bitkisel üretim Değeri (Bin TL)

Üretim Değerleri / Value of Production							
Bitkisel Üretim Değeri / Value of Crop Production (1000 \$)							
	Türkiye / Turkey	Doğu Marmara Bölgesi / East Marmara Region	Kocaeli	Sakarya	Düzce	Bolu	Yalova
2009	68.267.486	2.036.437	299.336	948.410	323.429	298.173	167.088
2010	80.038.126	2.413.107	375.594	1.125.914	386.387	351.180	174.033
2011	88.979.273	2.526.471	388.990	1.090.126	314.941	497.791	234.623
2012	87.946.988	2.671.828	327.572	1.282.313	502.975	325.630	233.337
2013	92.489.688	2.292.801	380.263	1.011.363	378.515	307.528	215.132
2014	97.988.282	3.386.617	422.834	1.452.093	604.809	692.784	214.297

Kaynak / Source: TÜİK

Sakarya'da Tarım ve Hayvancılık Sektör Analizi ve Öneriler Raporu Projesi Sonuç Raporu

Aynı şekilde Sakarya'nın içinde yer aldığı bölgedeki canlı hayvan değerini incelediğimizde Sakarya'nın, Bolu ile birlikte önde olduğu görülmektedir. (MARKA 2015). Sakarya 2014 yılı için, bölgedeki canlı hayvan değerinin %35 ini oluştururken, Türkiye'deki canlı hayvan değerinin %1,4 ünü oluşturmaktadır.

Bu rakamlar bölgede, tarımsal ve hayvansal üretimde Sakarya'nın özel ve öncü bir yeri olduğunu göstermektedir. Aynı şekilde Türkiye için de belirleyici bir ağırlık taşıdığını göstermektedir. Sakarya'nın toprak ve iklim özelliklerinin yaratılan katma değere yansıdığını, bunun da ilin ekonomik yapısı açısından önemli bir değer olduğu düşünülmektedir.

Tablo 13: Doğu Marmara Bölgesi Canlı hayvanlar Değeri (Bin TL)

Canlı Hayvanlar Değeri / Value of Livestock (1000 ₺)							
	Türkiye / Turkey	Doğu Marmara Bölgesi / East Marmara Region	Kocaeli	Sakarya	Düzce	Bolu	Yalova
2009	28.145.579	1.274.595	204.202	465.764	92.484	496.601	15.544
2010	46.873.045	1.894.751	320.502	795.426	126.017	625.082	27.724
2011	60.076.917	2.397.231	445.447	936.621	218.373	753.475	43.315
2012	63.546.623	2.547.618	513.407	916.624	267.685	799.918	49.984
2013	57.656.092	2.239.230	476.048	772.395	250.155	695.121	45.511
2014	62.512.147	2.496.695	533.772	880.291	232.448	801.980	48.205

Kaynak / Source: TÜİK

Ülke genelinde tarım sektörü GSH içinde % 8'lik pay almakta iken Sakarya'da % 24'lük pay ile ilk sırada yer alarak sanayiye kaynak aktaran itici bir güç konumundadır. Sakarya'nın üretimindeki ülkesel ve bölgesel sıralaması Tablo 15'de sunulmuştur. (Sakarya İl Müdürlüğü 2015)

Tablo 14: Sakarya Ürünlerinin Bölgesel ve Ülkesel Sıralaması

Ürün Adı	Ülke	Oran	Bölge
Fındık (*)	1.	% 20	1.
Tavukçuluk (broiler)	4.	% 11	1.
Ayva (Üretim Ortalaması)	1.	% 30	1.
Dış mekan süs bitkisi	1.	% 38	1.
Mısır (dane)	7.	% 11	1.

(*) Uzun yıllar verim ortalaması.

Meyvecilik gelirleri içinde en büyük payı fındık almaktadır. Ayrıca ayva ve dış mekan süs bitkisinde de Sakarya ülke birincisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Et tavukçuluğu üretiminde ülke dördüncüsü iken, mısır üretiminde ülke yedincisi olması, Sakarya'nın nu ürünlerle yaratılan değerde belirleyici roller üstlenbileceğini göstermektedir.

Sakarya da yaratılan tarım ve hayvancılığa ilişkin gayri safi milli hasılanın dağılımı Tablo 16 da verilmektedir. (Sakarya İl Müdürlüğü 2015) Bu rakamlar Sakarya'da alt sektörlerin dağılımına da ışık tutmaktadır. Tablodaki %51,51 ile hayvansal üretimin ağırlığı, Sakarya'da hayvancılığın ihmal edilemeyeceğini bir kere daha hatırlatmaktadır.

Tablo 15: Sakarya Tarım ve Hayvancılık Sektörü 2014 yılı Üretim Değerleri

Üretim	Üretim Değeri (TL)	% Oranı
Hayvansal Üretim	1.921.356.065	51,51
Meyve Üretimi	1.266.125.750	33,95
Tarla Bitkileri Üretimi	357.798.130	9,59
Sebze Üretimi	173.949.400	4,66
Su Ürünleri Üretimi	10.694.756	0,29
Toplam	3.729.924.101	100

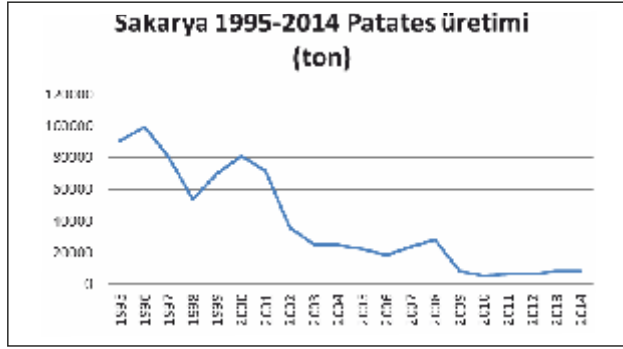
Sakarya'nın geçmiş yıllara ilişkin ürün deseni incelendiğinde pancar ve patetes üretiminin de önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. Ancak Gıda Tarım Hayvancılık Bakanlığı Sakarya İl Müdürlüğü'nün raporlarına göre şeker pancarı polar değerinin%16'nın altında olması, şeker ve üretilen pancarların değer ifade etmemesi sebebi ile giderek azalmıştır. Bu azalma Şekil 4 deki grafikte net biçimde görülmektedir. (Kaynak : Şeker Kurumu)

Şekil 13: Sakarya şeker Pancarı üretimi (ton) 2004-2014

Yine aynı şekilde TUIK verileri kullanılarak 1995-2014 yılları arasındaki Sakarya'daki patates üretimi analiz edildiğinde 2001 den itibaren radikal biçimde patates üretim miktarının düştüğü görülmektedir. Derinlemesine görüşmelerde bu düşüşün sebepleri olarak, toprağın yorulması nedeni ile hastalık ve zararlıların arttığı, verimin düştüğü, maliyetlerin arttığı ve mısır üretimine göre karlılığın gerilemesi sebep olarak gösterilmiştir. Ancak, yapılacak ar-ge çalışmaları ile Sakarya patetesinin özelliklerinin geliştirilebileceği ve kamusal desteklerle patates üretiminin Sakarya için önemli ölçüde gelişebileceği belirtilmiştir.

Şekil 14: Sakarya 1995-2014 Patates Üretimi (ton)

3.1.1 Sakarya' da Hayvancılık – Kırmızı Et ve Süt Sektörü

Sakarya' da Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı İl Müdürlüğü'nün 2014 yılı rakamlarına bakıldığında, Kanatlı Et Sektörünün ayrı bir sektör olarak incelendiğini ve sanayileştiğini anlamaktayız. Bu sebeple, bu raporda kanatlı et ve yumurta sektörü ayrı alt sektör olarak ele alınmıştır. Tablo 17 de ton bazında hayvansal üretim rakamları görülmektedir. (Sakarya İl Müdürlüğü 2015)

Tablo 16: Sakarya 2014 yılı Hayvansal Üretim TON

ÜRÜNLER	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Kırmızı et	14.455	14.735	16.856	20.336	22.637	19.607
Beyaz et	186.518	177.116	186.295	189.146	214.702	229.808
Süt	200.768	204.946	233.609	280.419	274.990	269.103
Bal	1.107	819	523	998	775	663
Yumurta (ad.)	212.700.000	199.200.000	210.300.000	267.066.000	343.611.600	529.140.000

2009 yılına göre 2014 bal üretimi %40 azalırken, kırmızı et ton üretimi %35, beyaz et %23, süt %34, Yumurta adet bazında %149 artmıştır.

Sakarya İl Tarım Müdürlüğü 2014 Büyükbaş hayvan istatistikleri incelendiğinde Sakarya'da ağırlıklı olarak melez ırk mevcuttur.

Tablo 17: Sakarya 2014 Büyükbaş Hayvan İstatistikleri

IRKA GÖRE BÜYÜKBAŞ HAYVAN İSTATİSTİKLERİ	
Hayvan Tipi	Yüzdesi
Yerli	% 6
Melez	% 55
Kültür	% 39

3.1.2 Sakarya' da Kanatlı Et ve Yumurta Sektörü

İldeki tarımsal gelirden en yüksek pay hayvancılık sektörüne (broiler) aittir. Bu sebeple et tavukçuluğu Sakarya'da ayrı bir sektör olarak değerlendirilmektedir. Sakarya' da Taraklı İlçesinde yoğunlaşmış durumdadır. Sakarya; etlik tavuk üretiminde Bolu, Manisa ve Balıkesirden sonra 4.ncü, dane mısır üretiminde Adana, Ş.Urfa, Mardin, Konya, Mersin ve Osmaniyeden sonra 7.nci sıradadır. Mısır üretimin önemi, tavuk yemi olarak kullanılmasından kaynaklanmaktadır. (Sakarya İl Müdürlüğü 2015)

Tablo 18: Sakarya 2014 Kanatlı Et Hayvan Varlığı Ve Hayvansal Üretim

Kanatlı İşletmeleri	İşletme Sayısı	Kümes Sayısı	Kapasite
Damızlık	33	191	1.572.295
Etlik (Dönem X 5)	1.055	1.412	22.344.000
Yumurtacı	10	31	1.031.800
Köy Kanatlı Sayısı			243.829

Broiler yetiştiriciliğinde örnek sayılabilecek entegre firmaların bulunduğu Sakarya “sözleşmeli üretim modeli” yaygın olarak uygulanmaktadır. Ülkedeki kanatlı varlığının % 14'üne sahip Sakarya'da 2014 yılı itibariyle toplam kapasite 1412 kümeste 22.344.000 adet/ devredir. (Sakarya İl Müdürlüğü 2015)

Tablo 19: Sakarya Et tavukçuluğu Üretim ve Verimlilik

ET TAVUKÇULUĞU (Broiler)					
2003				2014	
Broiler Sayısı	Üretim (Ton)	Verim (Adet/kg)	Broiler Sayısı	Üretim (Ton)	Verim (Adet/kg)
12.807.400	96.055	1,499	22.344.000	229.808	2,06
Türkiye Üretimi				169.034.283 Adet	
Sakarya	Türkiye Üretimindeki Payı %			14	
	Türkiye Üretimindeki Sırası			4	

3.1.3 Sakarya' da Mısır Üretimi

Mısır insan gıdası ve hayvan yemi olarak kullanılmasının yanı sıra sanayide de alkol, ispiroto, yağ, irmik vs. gibi ürünlerin üretiminde hammadde olarak kullanılmaktadır. Mısır ekimi Adapazarı, Akyazı, Söğütü ve Ferizli ilçelerinde ağırlıklı olarak yapılmaktadır. (Sakarya İl Müdürlüğü 2015)

Sakarya'da Tarım ve Hayvancılık Sektör Analizi ve Öneriler Raporu Projesi Sonuç Raporu

Tablo 20: Sakarya'da 2003-2014 yılları Mısır Üretimi

MISIR					
2003			2014		
Ekiliş (Dekar)	Üretim (Ton)	Verim (Dekar/kg)	Ekiliş (Dekar)	Üretim (Ton)	Verim (Dekar/ kg)
480.600	330.897	689	410.652	484.084	1.179
Türkiye Üretimi			5.900.000 Ton		
Sakarya	Türkiye Üretimindeki Payı %		11		
	Türkiye Üretimindeki Sırası		7		

Yıllar itibariyle Sakarya'da mısır üretimi incelendiğinde azalan patetes ve şeker pancarı üretiminin mısıra kaydığı görülmektedir. Bunun sebebi olarak, beyaz et tavukçuluğu sektörünün giderek artan yem ihtiyacının, mısıra olan talebi ve mısırın ekonomik değerini arttırmasıdır.

3.1.4 Sakarya' da Fındık Sektörü

Sakarya; ülkemiz fındık tarımında uzun yıllar ortalaması itibari ile dikili alanda 3.ncü, üretimde 2.nci, verimde 1.inci sırada olmuştur. Dikim alanı 72.000 hektardır. Dünya üretiminin % 75 ini karşılayan ülkemiz üretiminde Sakarya payı % 12 (2013) dir. 2014 yılında Doğu Karadeniz Bölgesinde dondan kaynaklanan verim düşüklüğünün aksine Sakarya'da verimde %21 oranında artış olmuştur. (Sakarya İl Müdürlüğü 2015)

Tablo 21: Sakarya'da Fındık Üretimi ve Verimi

FINDIK					
2003			2014		
Ekiliş (Ocak)	Üretim (Ton)	Verim (Ocak/kg)	Ekiliş (Ocak)	Üretim (Ton)	Verim (Ocak/kg)
34.183.280	71.993	2.106	35.321.270	80.703	2.290
Türkiye Üretimi			360.000 Ton		
Sakarya	Türkiye Üretimindeki Payı %		22		
	Türkiye Üretimindeki Sırası		71		

3.1.5 Sakarya'da Meyve ve Sebze Sektörü

Sakarya'da İl Tarım Müdürlüğü 2014 (Sakarya İl Müdürlüğü 2015) verilerine göre önemli sebze ve meyve üretim miktarları Tablo 23 ve Tablo 24 de verilmiştir.

Tablo 22: Sakarya'da Önemli Sebze Ekiliş ve Üretim Miktarları

Ürünler	2014		
	Ekim Alanı	Üretim (ton)	Verim
Domates	11.456	35.936	3.137
Başlıhana	9.125	33.246	3.643
Kıvrıcık Marul	9.626	12.048	1.252
İspanak	6.670	5.595	839
Kabak (çerezlik)	4.215	557	132
Karnabahar	5.965	12.490	2.094
Karpuz	4.640	28.613	6.167
Balkabağı	2.996	9.293	3.102

Bu tablolardan görüleceği gibi, sebze ve meyve çeşitliliği önemli derece yüksektir. Bu da toprak ve iklimin yarattığı pozitif etkinin karşılığını bulduğunu göstermektedir. (Sakarya İl Müdürlüğü 2015)

Tablo 23: Sakarya 2014 Önemli Meyve Üretim Değerleri

Meyveler	2014	
	Meyve Veren Ağaç Sayısı	Üretim (Ton)
Armut	131.237	8.392
Ayva	631.887	22.648
Elma	432.267	26.290
Şeftali	250.105	9.667
Fındık ocağı	35.321.270	80.703
Bağ *	40.340	59.910
Çilek*	2.472	6.680

Sakarya' da meyveler içerisinde ayva üretimi öne çıkmakta ve Geyve Ayvası marka olacak özellikleri ile farklılığını tüketici nezdinde göstermektedir. Ayva yetiştiriciliği Geyve, Pamukova ve Sapanca Gölü çevresinde yoğunlaşmıştır. Sofralık tüketimi yanında tarımsal sanayiye hammadde olma özelliğiyle gerek anakentlere ve gerekse yaş meyve ihracatçılarına hitap eden bir meyve çeşidimizdir. (Sakarya İl Müdürlüğü 2015)

Tablo 24: Sakarya'da 2014 Ayva Üretimi

AYVA					
2003			2014		
Mevve Veren Ağaç	Üretim (Ton)	Verim (Ağaç/kg)	Mevve Veren Ağaç	Üretim (Ton)	Verim (Ağaç/kg)
633.945	33.749	2.106	35.321.270	22.648	36
Türkiye Üretimi (Uzun Yıllar Ortalaması)				139.311 Ton	
Sakarya	Türkiye Üretimindeki Payı %			30	
	Türkiye Üretimindeki Sırası			1	

3.1.6 Sakarya' da Su Ürünleri Sektörü

Sakarya' da İl Tarım Müdürlüğü 2009-2014 yılları (Sakarya İl Müdürlüğü 2015) verilerine göre önemli su ürünleri üretim miktarları Tablo 26 da verilmiştir. Bu tablodan da görüldüğü gibi su ürünleri üretim miktarları açısından istikrarlı bir artış yaşanmaktadır.

Sakarya Nehri'nin önemli bir özelliği ise Mersin Balığı'nın dünyanın sadece 2 yerinden (Hazar Denizi ve Karadeniz'e dökülen nehirler) biri olan Sakarya Nehri' nde bu balığın yetişmesidir.

Mersin Balıkları özellikle çok pahalıya satılan havyarları için avlanılmaktadır. Yasa dışı mersin balığı avı özellikle Sovyetler Birliğinin dağılması ile çok yoğunlaşmıştır. Bu yüzden Rusya'da türler tükenmek üzeredir. Mersin Balığının havuzlarda yetiştirilmesi son yıllarda çok önem kazanmıştır. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Sakarya İl Müdürlüğü, Mersin Balıklarının Sakarya Nehri'nde üretiminin korunması ve artırılması için çalışmalarına başlamıştır. Öncelikle Sakarya Nehri kenarındaki taş ve kum ocaklarının tasfiyesi çalışmaları başlatılmıştır. Ayrıca, Mersin Balıklarının nehir üzerinde yer alan HES lerden geçerek Karadeniz'e ulaşmalarını sağlayacak düzeneklerin araştırılması çalışmaları sürdürülmektedir.

Tablo 25: Sakarya 2014 Su ürünleri (kg)

Su Ürünleri	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Tatlı su balıkları	82.000	55.000	42.750	130.000	181.000	120.000
Kültür balıkları	500.000	650.000	680.000	714.000	735.000	700.000
Deniz balıkları	265.000	119.000	150.520	69.875	81.000	186.537
Toplam balık üret.	847.000	824.640	873.270	783.875	997.000	1.006.537
Kum midyesi (Ton)	0	11.556	7.430	6.600	0	5.130

3.1.7 Sakarya' da Süpürge Otu Sektörü

Süpürge otu fundagillerden olmakla birlikte, otunun çiçekleri pembe ve küçük çana benzer şekildedir. İşlenmemiş topraklar üzerinde yetişen süpürge otu, kökünden ağzlık, dallarından da kaba süpürge yapılan kamış görünümündeki bir bitkidir.

Sakarya Ticaret Borsası; Süpürge Otunda Müzayede Salon Satışının yapılması ve 1980 li yıllara kadar 800 ün üzerinde süpürgeci esnafının bulunması nedeniyle Süpürge Borsası olarak bilinmektedir. Üretim şartlarının ağırlığından ve giderek düşen talepten dolayı bu meslek her geçen gün yok olmaktadır. Sakarya'da süpürge otu ekilmesi giderek azalmakta ve bu sebeple Türkiye süpürge otu ithal etmektedir. Son 10 yıllık dönem göz önüne alındığında özellikle 2007 yılı ve sonrasında üretici sayısında belirgin azalmalar ve bununla bağlantılı olarak da hem üretilen ürün miktarlarında hem de satış rakamlarında düşüşler gözlemlenmektedir. (Sakarya Ticaret Borsası, 21.1.2015)

Tablo 26: Sakarya'da Süpürge Otu Üretimi

Yıllar	Üye sayısı	Miktar (demet)
2005	116	40.640
2006	128	26.265
2007	102	24.717
2008	80	27.139
2009	68	37.737
2010	69	26.638
2011	70	10.309
2012	64	4.455
2013	69	3.302
2014	67	2.675

Tablo 27 bu ürünlerdeki radikal düşüşü çok net biçimde göstermektedir. 2005 yılına göre 14 kat üretim miktarı azalmış, bu alanda STB de işlem yapan üye sayısı ise %75 azalmıştır.

3.1.8 Sakarya'da Dış Mekan Süs Bitkileri Sektörü

Süs bitkileri sektörü özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısında katma değer ve istihdam oluşturma değeri yüksek olan bir sektör olması sebebiyle birçok ülke için önemli ve vazgeçilmez bir alt sektör konumuna gelmiştir. Son yıllarda Sakarya ilinde de dış mekân süs bitkileri üretimindeki artışa paralel olarak ihracatın arttığı görülmektedir. (MARKA - Yalova Yatırım Ofisi 2013)

Sakarya istatistiklerden görülmeyen ama son 5 yıldır çok önemli dış mekan süs bitkileri üretimi yapılan bir bölgedir. Bu bölgede üretimin ihracata yönelik konumlandırıldığı 500 hektara yakın üretim alanı bulunmaktadır. Özellikle Sakarya merkez olmak üzere Arifiye, Sapanca, Pamukova ilçelerinde yoğun üretim alanları görülmektedir. Sakarya İlinde ağırlıklı üretilen bitki türlerine akça ağaç, çınar, ligustrum, erguvan, selvi ve selvi melezleri, prunus (süs meyveleri) türleri örnek olarak verilebilir.(Meclisi 2013)

2014 de son aylarında açılan Orman ve Su işleri Bakanlığı, Orman Genel Müdürlüğü'nce Sapanca İlçesi Yanık Mevkiinde toplam 179 dekar alanda kurulan "**Fidan Tanıtım ve Sergileme Tesisi**" faaliyetini sürdürmektedir. Bu tesis ile; fidan üretiminde standart oluşması sağlanacak ve Sektörün ürettiği fidan alıcıya ulaştırılacaktır. (SATSO 2014)

3.1.9 Sakarya'da Organik Tarım ve İyi Tarım Uygulamaları

Türkiye'de iyi tarım uygulamalarına ait sertifikalandırmalar, EUROPGAP Protokolü ile başlamıştır. 2003 yılından itibaren, Avrupa ülkelerine yönelik ihracat yapan yaş meyve sebze sektöründe, EUROPGAP kriterlerine göre iyi tarım uygulamaları yapılmaktadır. Sakarya'da organik tarım ve iyi tarım uygulamaları bu yıllardan itibaren başlatılmıştır.

Sakarya'da Tarım ve Hayvancılık Sektör Analizi ve Öneriler Raporu Projesi Sonuç Raporu

Tablo 27: Sakarya 2010-2014 Yılları Arası Organik Tarım Bilgileri

Yılı	İlçe sayısı	Köy Sayısı	Çiftçi sayısı	Organik tarım alanı (da)
2010	7	19	107	3.639
2011	9	25	97	3.942
2012	8	22	86	3.558
2013	5	14	37	1.784
2014	5	16	46	1.835

Sakarya'da İl Tarım Müdürlüğü 2014 verilerine göre 5 ilçede 16 köyde 46 çiftçi 1835 dekar alanda organik tarım yapmaktadır. (Sakarya İl Müdürlüğü 2015)

Sakarya İlinde "İyi Tarım Uygulamaları"nın yaygınlaştırmak amacıyla; Doğu Marmara Kalkınma Ajansı (MARKA), Sakarya İl ve Erenler İlçe Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü paydaşlığında hazırlanan proje kapsamında yürütülen bu alanda eğitimler verilmiştir. (Haberler.com 2012)

3.2 Sakarya'da Tarım ve Hayvancılıkta Örgütlenme

Kooperatif; tüzel kişiliğe haiz olmak üzere ortaklarının belirli ekonomik menfaatlerini ve özellikle meslek ve geçimlerine ait ihtiyaçlarını karşılıklı yardım, dayanışma ve kefalet suretiyle sağlayıp korumak amacıyla gerçek ve kamu tüzel kişileri ile Özel İdareler, Belediyeler, Köyler, Cemiyetler ve Dernekler tarafından kurulan değişir ortaklı ve değişir sermayeli teşekküllere denir.

Üretici Örgütü Birlikleri, Belirli bir ürün veya ürün grubu bazında olmak üzere, en az ilçe seviyesinde ve asgari onaltı tarımsal üretici tarafından, gönüllülük esasına dayanarak kurulan tüzel kişiliği haiz tüzel kişiliklerdir. Merkez birliği ise; ürün veya ürün grubu bazında faaliyet gösteren en az yedi üretici birliğinden oluşan birliklerin bir araya gelerek oluşturdukları birlikleri tanımlar.

Türkiye'de kooperatif ve birliklerin oluşumunda Almanya örnek alınmıştır. Şu anda Türkiye'de değişik kanunlara kurulmuş çok sayıda tarımsal örgütlenmeler mevcut olup, etkinlikleri sorgulanmaktadır. Bunlar;

- 1163 Sayılı Kooperatifler Kanununa uygun kurulmuş tarımsal amaçlı kooperatifler
- 5200 sayılı Kanunla Kurulan Üretici Birlikleri
- 5996 sayılı Kanuna göre kurulan Yetiştirici Birlikleri
- 1581 Sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Kanunu'na göre kurulan Kooperatifler ve Birlikler
- 4572 Sayılı Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri Kanunu'na Göre Kurulan Kooperatifler ve Birlikler
- 6964 Sayılı Ziraat Odaları ve Ziraat Odaları Birliği

Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Sakarya İl Müdürlüğü rakamlarına göre 2014 yılı sonu itibariyle Sakarya'da toplam 177 adet tarımsal örgüt olup, bu örgütlerde 219.305 üye mevcuttur. (Sakarya İl Müdürlüğü 2015)

Tablo 28: 2014 yılı Sakarya Tarımsal Örgütler

S.No.	Tarımsal Örgütün Adı	Sayısı	Üye Sayısı
1	1163 Sayılı Kooperatifler Kanunu'na Göre Kurulan Tarımsal Amaçlı Kooperatifler	97	75.308
	Tarımsal Kalkınma Kooperatifi	91	14.815
	Su Ürünleri	2	207
	Sulama Kooperatifi	3	124
	Pancar Ekicileri Kooperatifi	1	60.062
2	1163 Sayılı Kooperatifler Kanunu'na Göre Kurulan Tarımsal Amaçlı Üst Birlik (HAYKOOP)	1 Adet	
3	5200 sayılı Kanunla Kurulan Üretici Birlikleri	20 Adet	9.782
	Kırmızı Et Üreticileri Birliği	2	677
	Süs Bitkileri Yetiştiricileri Birliği	1	120
	Meyve Üreticileri Birliği	1	217
	Bal Üreticileri Birliği	2	108
	Süt Üreticileri Birliği	11	8.531
	Kanatlı Hayvan Eti Üreticileri Birliği	3	129
4	5996 sayılı Kanuna göre kurulan Yetiştirici Birlikleri	3 Adet	2.308
	Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliği	1	876
	Arı Yetiştiricileri Birliği	1	513
	Damızlık Koyun ve Keçi Yetiştiricileri Birliği	1	296
5	1581 Sayılı Tarım Kredi Koop. Ve Birlikleri Kanunu'na Göre Kurulan Kooperatifler ve Birlikler (Tarım Kredi Kooperatifi)	36	25.121
6	4572 Sayılı Tarım Satış Koop. Ve Birlikleri Kanunu'na Göre Kurulan Kooperatifler ve Birlikler	8	33.885
	Fiskobirlik	6	24.492
	Yağ. Toh. Tar. Sat. Kooperatifi	2	1.540
7	6964 Sayılı Ziraat Odaları Ve Ziraat Odaları Birliği Kanunu	13	72.901
Toplam Çiftçi Örgütleri Sayısı		177	219.305

Sakarya'da 5200 sayılı kanuna göre kurulmuş olan 20 birlik mevcut olup, bu birliklerin üye sayısı 9.782 'dir. Bu tarımsal örgütlerin üye sayısı dahil detay bilgileri Tablo 30 da verilmektedir. (Sakarya İl Müdürlüğü 2015)

Tablo 29: Sakarya'da Birlikler ve Üye Sayıları

	Birliğin adı	Çalışma bölgesi	Üye sayısı
1	Sakarya İli Süs Bitkileri Yetiştiricileri Birliği	Sakarya	120
2	Sakarya Merkez İlçe (Adapazarı) Kırmızı Et Üret. Bir.	Adapazarı	153
3	Adapazarı Süt Üreticileri Birliği	Adapazarı	2.046
4	Kaynarca İlçesi Süt Üreticileri Birliği	Kaynarca	1.398
5	Kaynarca İlçesi Kanatlı Hayvan Eti Üreticileri Birliği	Kaynarca	31
6	Taraklı İlçesi Kanatlı Hayvan Eti Üreticileri Birliği	Taraklı	60
7	Söğütü İlçesi Süt Üreticileri Birliği	Söğütü	630
8	Ferizli İlçesi Süt Üreticileri Birliği	Ferizli	710
9	Karasu İlçesi Süt Üreticileri Birliği	Karasu	1.409
10	Karasu İlçesi Kanatlı Hayvan Eti Üreticileri Birliği	Karasu	16
11	Kaynarca İlçesi Bal Üreticileri Birliği	Kaynarca	53
12	Pamukova İlçesi Meyve Üreticileri Birliği	Pamukova	153
13	Tüm İlçeler Kırmızı Et Üreticileri Birliği	İl Genel (Adap. Hariç)	524
14	Taraklı İlçesi Süt Üreticileri Birliği	Taraklı	438
15	Akyazı İlçesi Süt Üreticileri Birliği	Akyazı	1.1070
16	Kocaeli İlçesi Süt Üreticileri Birliği	Kocaeli	175
17	Geyve İlçesi Süt Üreticileri Birliği	Geyve	181
18	Hendek İlçesi Süt Üreticileri Birliği	Hendek	334
19	Bal Üreticileri Birliği	İl Genel (Kaynarca Hariç)	77
20	Pamukova Süt Üreticileri Birliği	Pamukova İlçesi	40
Toplam			9.782

Sakarya'da çok sayıda tarımsal örgüt varlığı görünmekle beraber, derinlemesine görüşmelerde; birçok kooperatifin belirli bir amaç için kurulup sonra gayri faal olarak kaldığı belirtilmiştir. Resmi kayıtlarda halen bu tarımsal örgütler görünmekle birlikte üyeleri için etkin çalışan yaklaşık yirmi-otuz örgütün bulunduğu katılımcılar tarafından bildirilmiştir.

Sakarya'da Tarım ve Hayvancılık Sektör Analizi ve Öneriler Raporu Projesi Sonuç Raporu

3.3 Sakarya'da Tarımsal Teşvik ve Destekler

Avrupa Birliği(AB) tarafından sağlanan katılım öncesi mali yardımlar kapsamında; tarım, gıda ve hayvancılık alanlarında üreticilerin kullanımına tahsis edilen hibe destekleri IPARD adı altında verilmektedir. Bu program kapsamında 42 il AB desteklerinden çağrılar ile faydalanmaktadır. Sakarya IPARD kapsamında değildir.

Ancak; Sakarya'da devletin verdiği destek ve teşvikler 2003 yılından bu yana 5 kat artarak 133.199.021 TL olarak 2013 yılında gerçekleşmiştir. Bu desteklerin yıllar bazında miktarları aşağıdaki Şekil 10 de verilmektedir. (Sakarya İl Müdürlüğü 2015)

Şekil 15: Sakarya'da Yıllara Göre Tarımsal Destekler

Tarımsal teşvik ve desteklemeler kapsamında destekleme konuları için 2013-2014 yılları destekleme miktarları Tablo 31 görünmektedir.

Tablo 30: Sakarya 2013-2014 Tarımsal Destekler Tablosu (TL)

DESTEKLEME GRUPLARI	KONU	2013	2014	
Tarımsal Ürün Desteği	Mazot	4.892.403	5.321.696,50	105.182.500
	Gübre	6.154.813	6.833.853,31	
	Toprak Analiz	21.794	18.997,50	
	Mısır	8.061.918	9.280.487,28	
	Ayçiçeği	804.489	824.117,90	
	Yem Bitkisi	4.559.619	4.127.473,65	
	Findık	71.391.926	77.206.823,45	
	Organik Tarım	83.198	79.065,13	
	Sertifikalı Tohum	188.579	233.186,85	
	Sertifikalı Fidan	190.404	88.513,57	
	Çatak	-	521.320	
	Hububat	518.573	596.034,45	
Findık Sökümü(Telaflı Edici Ödeme)	89.537,98	50.981,10		
Tarımsal Ekipman Desteği	Makine Ekipman	2.483.796	1.808.850	2.360.667
	Ekonomik Yatırım	726.370	495.152	
	Sulama	115.047	56.665	
Tarımsal Danışmanlık	Danışmanlık	783.000	1.107.000	1.107.000
	Anaç Hayvan Destekleri	8.735.955	8.343.600	29.674.481
Buzağı Desteği	1.692.175	1.480.085		
Besilik Erkek Sığır	4.235.277	2.684.314		
Hastalık Tazminatı	759.891	984.278		
İpek Böceği	129.820	153.408		
Su Ürünleri	1.007.815	302.990		
Süt Desteklemesi	6.169.078	5.181.726		
Süt Tozu	9.035.201	9.873.250		
Arcılık	457.880	670.830		
TOPLAM		133.288.559	138.324.648	138.324.648

3.4 Sakarya'da Gıda Sanayi ve Organize Bölgeler

Tarım ve Hayvancılık sektörünün gelişimi için endüstriyel (tarım makineleri, gıda sanayi, ihtisas organizeler, tarıma dayalı sanayi v.b) tarım ve hayvancılık önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sebeple, altyapı ve yaklaşım açısından Sakarya'nın bu alanda durumu da raporumuza konu edilmiştir.

Sakarya'da 3 organize sanayi bölgesi faal durumda çalışmaktadır. Bunlar; (Sakarya İl Müdürlüğü 2015)

- **Adapazarı 1. Organize Sanayi Bölgesi (OSB) 161 Hektar)** – Karma : 52 firma faaliyette / 63 sanayi parseli, Ekonomideki dalgalanmalara bağlı olarak da 6500 ile 7500 civarında işçi çalışmaktadır. 162 hektar, Otomotiv, İnşaat, Tekstil, İlaç, Elektrik
- **Hendek 2. Organize Sanayi Bölgesi 357 Hektar)** – Karma : 36 firma faaliyette, 35 firma yatırımına devam ediyor, 4 firma proje aşamasında, 2.340 kişilik istihdam sağlanıyor. Tüm firmalar faaliyete geçtiğinde 20.000 kişiye istihdam sağlanacak. Otomotiv, Madeni Eşya, Tekstil, Gıda, Plastik, Orman Ürünleri.
- **Söğütli 3. Organize Sanayi Bölgesi 254 Hektar)** – Karma : 13 firma faaliyette, 20 firma yatırımına devam ediyor, 20 firma proje aşamasında. 2.100 kişilik istihdam. 254 hektardır. Gıda, Yapı Elemanları, Tekstil, Metal, Plastik Sektörleri.

Karasu, Ferizli, Kaynarca ve Akyazı ilçelerinde Bakanlık onayı alınmış yeni OSB'lerin kurulma çalışmaları devam etmektedir. (Sakarya İl Müdürlüğü 2015)

- **KARASU KARMA- Organize Sanayi Bölgesi :** Sakarya, Karasu ilçesi sınırları içerisinde yaklaşık 44 hektarlık alan üzerinde kurulu bulunmaktadır. Son imar planı çalışması neticesinde bölgede 6 adet sanayi parseli mevcuttur. 4 parselde metal sanayi, 2 parselde plastik sanayi dalında faaliyet gerçekleşecektir. Öngörülen istihdam kapasitesi yaklaşık 900 kişidir.
- **KAYNARCA KARMA Organize Sanayi Bölgesi :** Toplam 900 dönüm alana sahip olan OSB'nin kuruluş işlemleri tamamlanmıştır. OSB'nin Bakanlıkça onaylı imar planlarında yer alan 46 adet sanayi parselinin tamamı mobilya sektöründe üretim yapan 29 katılımcıya tahsis edilmiştir. Altyapı inşaat çalışmalarına Temmuz 2014 tarihi ile başlanması planlanmıştır. Öngörülen istihdam kapasitesi yaklaşık 2.500 kişidir.
- **Kaynarca 2 Doğu Marmara Makina İmalat ve İhracat Organize Sanayi Bölgesi:** Sakarya, Kaynarca ilçesi sınırları içinde 315 hektarlık alan üzerine kurulması planlanan OSB kuruluş aşamasındadır. Öngörülen istihdam kapasitesi yaklaşık 10.000 kişidir.
- **FERİZLİ KARMA Organize Sanayi Bölgesi :** Kuruluş işlemleri tamamlandı. Toplam 750 dönümden oluşan OSB'nin tamamı boş durumda. 59 parselli imar planı T.C. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı tarafından onaylanmış durumda. Kamulaştırma henüz başlamadı, yatırımcılardan talep toplanıyor.
- **AKYAZI KARMA Organize Sanayi Bölgesi :** Akyazı OSB için de bakanlığa başvurularak gelecek rapor beklenmeye başlandı.

Ayrıca, ihtisas organize sanayiler ile ilgili planlama çalışmaları devam etmektedir. Bunlar Ferizli İlçesine kurulacak olan Hayvancılık İhtisas OSB ile Geyve İlçesine kurulması planlanan Gıda İhtisas OSB. Her iki ihtisas OSB'de kuruldukları bölgenin sosyo ekonomik şartlarına göre konumlanarak; üretim ve istihdamı arttırmayı hedeflemektedir. Sakarya'nın meyve üretim merkezi olan Geyve Gıda İhtisas OSB ile bölgede büyük gıda üretim ve işleme tesislerinin hayata geçmesi planlanmaktadır.

3.5 Sakarya'da Tarım ve Hayvancılık'ta Bilimsel ve Teknolojik Yenilik ve Ar-ge Merkezleri

Doğu Marmara bölgesinde TÜBİTAK- Marmara Araştırma Merkezi, Gebze OSB ve Kocaeli Üniversitesi Teknoparkı, Sakarya'da Sakarya Üniversitesi Teknoparkı, Bolu'da Bolu Teknoloji Geliştirme Bölgesi bulunmaktadır. Ayrıca, Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü TEKMER ve KOSGEB Sakarya Üniversitesi TEKMER olmak üzere bölgede iki teknoloji merkezi yer almaktadır.

Sakarya Üniversitesi; 1970 yılında Mühendislik ve Mimarlık Yüksekokulu olarak açıldıktan sonra, 1971 yılında Sakarya Devlet Mimarlık ve Mühendislik Akademisi'ne dönüşmüş, 1982-1992 yılları arasında İstanbul Teknik Üniversitesi'ne bağlı bir fakülte olarak öğretim vermiştir. 3 Temmuz 1992 tarih ve 3837 sayılı kanun ile Sakarya Üniversitesi kurulmuştur. Yaklaşık 90.000 öğrencisi olan üniversitede çok sayıda fakülte, enstitü, yüksek okul, meslek yüksek okulu bulunmasına rağmen ziraat ve veterinerlik fakültesi mevcut değildir.

Sakarya Arifiye'de 1926 yılında kurulan “Mısır Araştırma İstasyonu” TAGEM adı altında re-organize olarak mısır üzerinde araştırma-geliştirme faaliyetlerini sürdürmektedir.

Bölgede Bolu'da Abant İzzet Baysal Üniversitesi Ziraat ve Doğa Bilimleri Fakültesi 2012 yılında açılmıştır. Bu kurumun haricinde bölge illeri arasında henüz ziraat ve veterinerlik alanında lisans düzeyinde eğitim veren yükseköğretim kurumu bulunmamaktadır. Ülkesel bazda ziraat fakültesi ve veterinerlik fakültelerine mesleki tercihlerin azalması, mezunların istihdamına ilişkin sorunlar nedeni ile Sakarya'da ziraat ve veterinerlik fakültesi açılması konusu tartışılmaktadır. Ancak; Sakarya'da hem ara eleman ihtiyacı hem de bilimsel bilgi üretecek ve kullanacak insan gücünün yetiştirilmesi ve nitelikli uygulamalı araştırma yapacak yapıların olmaması önemli görülen sorunların başında gelmektedir.

Doğu Marmara Bölgesi tavukçuluk ve entegre sanayi, dondurulmuş gıda, içecek sektörü, fındık işleme, tıbbi ve aromatik bitkiler, süt ürünleri, kırmızı et ürünleri açısından altyapıya sahip, çevre anakentlere ve ihracata yönelik potansiyel barındırmaktadır. Bu alt sektörlerde markalaşma, güvenlik sertifikalarının yaygınlaşması, nihai tüketiciye yönelik iyi ilişkiler ve güven verme önemlidir. Kanatlı ve kırmızı et sektörlerinde atıklardan kaynaklı çevresel sorunların önlenmesine yönelik çalışmaların desteklenmesi yararlı olacaktır. Ayrıca, bölgede tohum ve ilaç kullanımında dışa bağımlılık bulunmaktadır. Genetik yapısı değiştirilmiş bitki üretimi ile yalnızca süs bitkiciliğinde çeşitliliğin sağlanması geliştirilebilecek potansiyel bir alandır. Bu konulara yönelik olarak sektörde Ar-Ge çalışmaları teşvik edilmelidir. Ayrıca, yerli ürünlerin pazarda artırılmasına yönelik olarak yöresel bitkilerin kültüre alınması yaygınlaştırılmalıdır. (MARKA2014)

3.6 Sakarya'da Depoculuk ve Lisanslı Depo

Sakarya'da lisanslı depo bulunmamaktadır. Tarım ürünleri özel tüccarlar aracılığı ile depolanmaktadır. Oysaki; lisanslı depoculuk sistemi tarım ürünlerine dayalı ticarete ve küresel ekonomide önemi giderek artan vadeli işlem piyasalarında rekabet üstünlüğü sağlayacak önemli bir kurumsal altyapıdır. Lisanslı depolar, ürün sahiplerine ürünlerini depoda kaliteli bir şekilde (bozulmadan korunmuş) olmalarını sağlayacaklarına dair verecekleri belge karşılığında bankadan kredi olmalarına olanak sağlayan etkilere de sahip olacaktır.

Türkiye ve Sakarya'da tarım ve hayvancılık ekonomisinde lisanslı depoculuk ve ürün ihtisas borsacılığının entegre olarak hayata geçirilmesi yapısal bir dönüşümün başlangıcı olacaktır. Böylece hasat zamanı ortaya çıkan emtia fazlalığı sorunu aşılmış olacak, bolluk ve kıtlık dönemlerine göre uluslararası saklama koşullarına uygun şekilde tarımsal ürünler

depolanabilecektir. Bu durum, ürün kalitesinin belirlenmesi ve korunması sistemlerinin gelişmesini ve bu alanda çalışacak eksperlerin yetişmesini beraberinde getirecektir.

Amerika Birleşik Devletleri (ABD) lisanslı depoculuğun en yaygın uygulandığı ülkedir. ABD'de 1917 yılından itibaren tarım ve gıda ürünlerinde ticareti düzenlemek ve kaliteyi artırmak amacıyla lisans uygulamasına başlanmıştır. Belirli ton ve kalitedeki ürünlerin üretim, ihracat, depolama ve dağıtım işlemleri lisansa tabi tutulmuş, ardından da ürün grupları bazında yönetmelikler çıkartılmıştır. Kanada'da lisanslı depoculuk konusundaki ilk düzenlemeler 1971 yılında hububat ile başlamıştır. Kanada'daki hububat depoları aynı yıl 4 farklı kategoride sınıflandırılmıştır ve bu sınıflandırma günümüze kadar gelmiştir. ABD ve Kanada dışında, Polonya, Bulgaristan, Romanya, Macaristan, İngiltere gibi ülkelerde de lisanslı depoculuk uygulamaları vardır. Son yıllarda Tanzanya, Zimbabve, Ghana gibi az gelişmiş ülkelerde tarımsal piyasaların düzenlenmesi ve tarımsal kalkınmayı sağlamak için lisanslı depoculuk konusunda çalışmalar yapılmaktadır. (Sakarya Ticaret Borsası 2014)

1938 yılında kurulan Toprak Mahsulleri Ofisi (TMO), Ülkemizde lisanslı depoculuğa ilişkin ilk uygulamaları başlatılmıştır. 1939'da arpa ve yulaf, 1940 tarihinde çavdar, 1941 tarihinde mısır, pirinç olmak üzere; bitkisel ve hayvansal yağlar, et ve balık, yonca tohumu ve bakliyat alımı görevleri verilmiştir. 1943'de nohut, akdarı, fasulye, mercimek, bakla ve börülce, 1947'de susam alımı ile görevlendirilmiştir. 2006 tarihinde fındık alımıyla görevlendirilmiş, 2009 tarihinde Ofisin fındık alımı görevi sona ermiştir. (Toprak Mahsulleri Ofisi, 2015) TMO 1993 - 2011 yılları arasında 2699 sayılı Umumi Mağazacılık Kanunu hükümlerine dayanarak makbuz senedi düzenleyerek emanet alımı yapmıştır. Bu uygulama ile yeterli deposu olmayan üretici ve diğer kesimlere depolama sağlayarak, ürünlerini hasat dönemi dışında pazarlama imkânı ve ürününü emanete bırakan kesimlerin makbuz senedi karşılığı finans elde etmeleri sağlanmıştır.

Ülkemiz lisanslı depoculuk uygulamaları bakımından gelişmiş ülkelerin gerisinde kalmıştır. Konu ilgili yasal düzenlemeler 2005 yılında başlatılmış olup, ilk lisanslı depo 2010 yılında TMO-TOBB ortaklığıyla kurulan TMO-TOBB Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk A.Ş. tarafından 2011 yılında hayata geçirilmiştir. İlk kurulan lisanslı depo hububat, baklagil ve yağlı tohumlar üzerine çalışmakta olup, Polatlı, Lüleburgaz ve Ahıboz'da şubeleri bulunmaktadır. Söz konusu kuruluşun aynı zamanda Ünye ve Düzce'de fındık lisanslı depoları da vardır. (Sakarya Ticaret Borsası 2014)

3.7 Sakarya'da Tarım ve Hayvancılık Sektörü için Hazırlanan Stratejik Planlar

Tarım ve hayvancılık alanında Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Sakarya İl Müdürlüğü, MARKA ve Sakarya Ticaret Borsası stratejiler geliştirmişlerdir. Bu rapor kapsamında yapılan bu çalışmaları dikkatte almak gerekmektedir. Böylece, bu alanda yapılan tespit ve önerileri değerlendirmek ve konsolide etmek imkanı oluşacaktır.

2006 yılında yayınlanan Sakarya İli Tarım Master Planı'nda Verimliliğin Arttırılması başlığı (Sakarya Tarım İl Müdürlüğü 2006) altında Arazi Toplulaştırması, Arazi Sulaması, Arazi Parçalanmasının Önlenmesi, Tarla içi hizmetlerini geliştirme ve Drenajın İyileştirilmesi, Optimal İşletme Büyüklüğünün Sağlanması stratejileri amaçlanmıştır. Bu amaçlar yıllar içerisinde gerçekleştirilen faaliyetler ile 2014 yılındaki hazırlanan çalışmalara baz teşkil etmiştir. Bu bilgiler, verimliliğin tarımda önemli bir sorun olduğu ve yıllardır bu konuda iyileştirmeye yönelik stratejik faaliyetler planlandığını ve gerçekleştirildiğini göstermektedir.

İlk olarak Sakarya'da tarım ve hayvancılık alanında MARKA'nın 2023 hedefli stratejik planında tanımlanan stratejik eylemler değerlendirilecektir. TR42 Bölge Planı 2014-2023 (MARKA 2014) isimli bölge stratejisinde EKSEN 2: Rekabetçi Bölge Yaratmak başlığında 3 adet amaç tanımlanmıştır. Bu amaçlar;

Sakarya'da Tarım ve Hayvancılık Sektör Analizi ve Öneriler Raporu Projesi Sonuç Raporu

AMAÇ 1. AKILLI İHTİSASLAŞMAYI SAĞLAMAK

RB.3. Bölgesel tarım ürünlerinde markalaşma ve yenilikçiliğin sağlanması

- Üniversite ve araştırma enstitüleri ve özel sektörün süs bitkiciliği alanlarında gerçekleştireceği Ar-Ge faaliyetleri ve sektörün uluslararasılaşması desteklenecektir.
- Sektörde ortak hareket etme kültürünün yaygınlaştırılması gerekmekte, bu yüzden de kümelenme, mezat, kooperatif ve dernek faaliyetleri teşvik edilecektir.
- Bölgede organik tarım faaliyeti sürdüren 328 adet firma bulunmaktadır. Düzce ve Sakarya illerinde yoğunlaşan bu işletmeler geniş ürün yelpazesine sahiptir ve pek çok ürünü organik olarak üretmektedir. Sertifikasyon ve üretimin artırılmasına destek sağlanmalıdır.
- Bölge seracılık faaliyetlerinin bugüne kadar olduğu gibi bundan sonra da desteklenmesine devam edilmelidir. Ancak seralardaki üretim deseninin (bilinen üretim deseni dışına çıkarak) gelen talepler doğrultusunda değiştirilmesine özen gösterilmelidir.

AMAÇ 2. YÜKSEK KATMA DEĞERLİ, YENİLİKÇİ VE TEKNOLOJİ ODAKLI ÜRÜN VE HİZMETLERE GEÇMEK

RB.13. Tarımda verimliliğin ve yüksek kalitenin sağlanması

- Dünya genelinde tarımsal ürün ithalatında kalite ve belgelendirme önemsenmekte ve standartlara uygun olmayan ürünler özellikle gelişmiş ülkeler pazarında alıcı bulamamaktadırlar. Ağırlıklı üretimi yapılan ürünlerde markalaşma çalışmaları desteklenmelidir.
- Dış pazarlar ve iç piyasada pazarlamaya yönelik olarak ürünlerin coğrafi işaretleme, sertifikasyon, organik tarıma ilişkin belgelendirmelerin yaygınlaştırılması gerekmektedir. Bölgede yoğun üretimi yapılan ürünler için ilgili yerel yönetim, meslek odası ya da kooperatiflerce söz konusu sertifika ve belgelendirmeler hızlandırılmalıdır.
- Verimliliğin artırılmasında bir başka önemli konu atıl arazi varlığıdır. Bu alanların da tarımsal faaliyetlere yönelik olarak işlenmesi ve ülke ekonomisine kazandırılması için farklı bir eğitim ve bilinçlendirme programı uygulanmalıdır.
- Tarıma uygun olduğu halde arazi sahibi tarafından kullanılmayan alanların başka üreticiler tarafından kullanılmasının sağlanması için tarımsal birlik ve odalar tarafından her iki tarafın da anlaşabileceği ortamlar hazırlanmalıdır.
- Tarımsal üretimde ihtiyaç duyulan enerjinin daha uygun şartlarda sağlanması için bu konuya yönelik olarak teşvik ve desteklerin sağlanması üretimde maliyeti düşüreceği gibi üreticilerin daha yüksek gelir elde etmelerine de imkân sağlamış olacaktır.
- Tarımda verimliliğin artması için Üniversitelerin ilgili bölüm ve araştırma merkezlerince pilot bölgelerle başlayarak yapılacak yenilikçi uygulamalar desteklenmeli ve iyi uygulama örneklerinin yaygınlaştırılması sağlanmalıdır. Buna paralel olarak laboratuvar ve araştırma merkezi bazında gerçekleştirilecek Ar-Ge çalışmaları da teşvik edilmelidir.
- İmar planları hazırlanırken mutlak tarım arazilerinin korunması hem tarımsal süreklilik hem de afete dayanıklı yapılaşma için bir ön şarttır. Mutlak tarım arazilerinin tarımsal amaçlı kullanımına dikkat edilmelidir.

- Sektörde girdi maliyetlerinin ve kalitelerinin arttırılması da verimliliği etkileyen bir başka husustur. Gübre, ilaç, damızlık, serum ve yem maddelerinde kısmen de olsa yurtdışı bağımlılık bulunmaktadır. Bu girdilerin bölgede üretimi desteklenmelidir.
- Öte yandan depolama ve taşımacılık hizmetlerinde de kaliteyi arttırıcı faaliyetler düzenlenmeli ve lisanslı depoculuğun yaygınlaştırılması sağlanmalıdır.
- Modern mekanizasyon, modern gübre üretimi, yeni gübreleme ve sulama teknolojileri, bitki besleme stratejileri ve yönetimi, tarımsal biyoteknoloji, topraksız kültür, modern fertigasyon ve yaprakattan gübreleme gibi konuların desteklenmesi önemlidir.

AMAÇ 3. İŞ. YATIRIM VE GİRİŞİMCİLİK ORTAMINI İYİLEŞTİRMEK

R8.20. Tarımda örgütlenmenin, ürün borsalarının ve arazi toplulaştırmasının ' yaygınlaştırılması, pazarlama altyapısının geliştirilmesi

- Bölge illeri arasında Sakarya, kooperatiflere üyelik konusunda lider il konumundadır. Tarımsal örgütlenmelerin yaygınlaştırılması ve rekabet edebilirliklerinin arttırılması için gerekli eğitim ve işbirliği faaliyetleri desteklenmelidir.
- Tarımsal ürünler için bölgesel ve ulusal birliklerin oluşturulması ve faaliyetlerinin yaygınlaştırılması teşvik edilmelidir.
- Profesyonel tarım ve hayvancılığın geliştiği Sakarya'da ilgili yükseköğrenim programlarının gerek önlisans gerekse lisans ve lisansüstü düzeylerde geliştirilmesine öncelik verilmelidir
- Tarım istihdamının niteliğinin arttırılması, tarımda profesyonelleşmenin sağlanması adına girişimcilik kültürünün geliştirilmesi.
- Parçalı tarım arazilerinin birleştirilerek üretimin geniş alanlarda organize şekilde yapılması sağlanmalıdır. Arazi toplulaştırma ya da organize ve ortak üretim yapılması için çalışmalar gerçekleştirilmelidir.
- Bölgede üretilen tarımsal ürünlerin birlikler kanalıyla pazarlanması hem üreticilerin gelirini arttıracaktır hem de tarımsal birliklerin üreticilerine daha nitelikli hizmet vermelerini sağlayacaktır.
- Bölgede modern anlamda hayvan pazarı ve mezbaha kurulmasına yönelik faaliyetlere ağırlık verilmelidir.
- Sakarya Gelişim Odağı; Adapazarı ve çevresindeki Arifiye, Erenler, Serdivan, Sapanca ilçelerini kapsayan ve bölgenin coğrafi merkezinde yer alan odakta çeperde tarım ve turizm faaliyetlerinin yanı sıra yoğun olarak sanayi ve ticaret faaliyetleri bulunmaktadır. 2023 yılı hedeflerinde odakta öncelikli olarak tarım sektörünün ağırlığının arttırılması, turizm ve lojistiğin geliştirilmesi, bunun sonucu olarak da sanayi ile ticaret faaliyetlerinin hacimlerinin büyümesi beklenmektedir.
- Gıda-içecek ve tarıma dayalı sanayi, adına Bölge, tavukçuluk ve entegre sanayii, dondurulmuş gıda, içecek sektörü, fındık işleme, tıbbi ve aromatik bitkiler, süt ürünleri, kırmızı et ürünleri açısından altyapıya sahip, çevre anakentlere ve ihracata yönelik potansiyel barındırmaktadır..
- 2011 yılında bölge üreticilerinin Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından uygulanan tarımsal desteklerden faydalanma oranı sadece %2,96 ve hayvancılık desteklerinden faydalanma oranı ise %2,92 düzeyinde kalmıştır.

Sakarya'da Tarım ve Hayvancılık Sektör Analizi ve Öneriler Raporu Projesi Sonuç Raporu

MARKA'nın 2023 ufuklu bu bölge planına ilaveten, Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Sakarya İl Müdürlüğü'nün 2020 ufuklu Sakarya için tarım ve hayvancılık stratejik planını da incelemek gerekmektedir.

Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı onaylı ve Sakarya için hazırlanan tarım ve hayvancılık stratejik planında vizyon ve iş planı aşağıdaki gibi tanımlanmıştır. Sakarya İl Müdürlüğü; tarım ve hayvancılık vizyonunu bitkisel üretim, hayvancılık, yem-su ürünleri-arıcılık, kırsal kalkınma-tarımsal altyapı ve gıda olarak 5 bölümde tanımlayarak hedefleri net biçimde tanımlamıştır.

1- BİTKİSEL ÜRETİM VİZYONU 2015-2020

DANE MISIR üretiminde; Türkiye Beşincisi olan Sakarya'da; Üretim alanı 410 Bin Dekardan 500 Bin Dekara, Üretim miktarı 485 Bin Tondan 650 Bin Tona çıkarılacaktır. Sakarya, Türkiye'nin DIŞ MEKAN SÜS BİTKİSİ üretim ve ihraç MERKEZİ olacaktır.

Dış mekan süs bitkisi üretiminde Türkiye lideri olan Sakarya'da üretim alanı 12 Bin Dekardan 25 Bin Dekara, Fidan sayısı 12 milyondan 25 Milyon adede, İhracat 650 Bin adetten 2 Milyon adede çıkarılacaktır.

Jeotermal ısıtmalı MODERN SERACILIK geliştirilecek. Tarım İhtisas Organize Sanayi Bölgesinin üretime geçmesi ile birlikte jeotermal ısıtmalı sera alanı 2.000 Dekara ulaştırılacaktır.

Sakarya'nın MEYVE ÜRETİMİNDE bölgede ve Türkiye'deki konumu güçlendirilecektir.

Ayvada, %30'luk pay ile ilk sırada olan üretim, 22 Bin Tondan 40 Bin Tona, Elma üretimi 26 Bin Tondan 40 Bin Tona, Üzüm üretimi 43 Bin Tondan 70 Bin Tona, Fındık üretimi 85 Bin tondan 100 Bin Tona, Kiraz üretimi 8 Bin Tondan 15 Bin Tona çıkarılacaktır.

Meyve Tasnif Ambalaj ve Depolama tesisleri kurulması teşvik edilecek.: Başta Pamukova ve Geyve olmak üzere yaş meyve depolama kapasitesi % 5'ten %50'ye çıkarılacaktır.

2- HAYVANCILIK VİZYONU 2015-2020

Verimi yüksek KÜLTÜR IRKI SIĞIR sayısı artırılacak.: Verimi yüksek saf kültür ırkı siğir oranı %39 dan %60'a çıkarılacaktır.

Hayvancılıkta işletme ölçeği büyütülecek: 50 baş ve üzeri büyükbaş işletme sayısı 410'dan 600'e çıkarılacak ve hastalıktan arı işletmelerin sayısı artırılacaktır.

Modern mezbaha kurulacak: Modern mezbaha kurularak yetiştiricilerin hayvanlarını kendilerine yakın noktada kesmeleri sağlanacaktır.

Sakarya beyaz etin İHRACAT ÜSSÜ haline getirilecek: Beyaz et üretimi 229 Bin Tondan 300 Bin Tona çıkarılacak. İhracat 38 Bin Tondan 70 Bin Tona çıkarılacaktır.

3- YEM - SU ÜRÜNLERİ – ARICILIK VİZYONU 2015-2020

Yem Bitkileri üretimi : Yem Bitkileri üretim alanı 27 Bin Hektardan 50 Bin Hektara, Üretim miktarı 917 Bin Tondan 1 Milyon 800 Bin Tona çıkarılacaktır.

SU ÜRÜNLERİ üretimi ve denetimleri artırılacak : İlimizde su ürünleri yetiştiriciliği yıllık üretim kapasitesi 700 Tondan 1.000 Tona çıkarılacaktır.

ARICILIK geliştirilecek : Bal üretimi 663 Tondan 1.300 Tona çıkarılacak, Organik Kovan sayısını 400 Kovandan 2.000 Kovana çıkarılacaktır.

4- KIRSAL KALKINMA, TARIMSAL ALTYAPI 2015-2020

ÇATAK PROJESİ ile MODERN SULAMA sistemleri yaygınlaştırılacak : Proje alanı 10 Bin Dekardan 25 Bin Dekara çıkarılacaktır.

Kanatlı atıkları değerlendirilecek: Valilik ve Belediyeler öncülüğünde atık-altık toplama merkezleri oluşturularak atıkların gübre ve yakıt olarak kullanımı sağlanacaktır.

Eko- Köy Projesi uygulanacak: Doğal hayatın korunduğu, aile çiftçiliğinin devam ettiği köyler ekolojik köye dönüştürülecektir.

Arazi Toplulaştırma Çalışmaları : 37 Bin Hektar alanda arazi etüt çalışmaları tamamlanmış olup bu alanın 15 Bin Hektarlık kısmının toplulaştırma ihalesi yapılmıştır. Proje yaygınlaştırılıp toplam toplulaştırılan alan 100 Bin Hektara çıkarılacaktır.

5- GIDA VİZYONU 2015-2020

Sakarya'nın aşağıdaki önemli ürünlerine MARKA DEĞERİ kazandırılacak, üretimleri artırılacaktır.

- Kabak
- Kabak tatlısı, şekeri ve türevleri
- Fındık ve fındık ürünleri
- Uğut tatlısı
- Tarhana
- Enginar konservesi
- Taraklı erik kurusu
- Erişte
- Ayva lokumu ve cezeryesi
- Köpük helvası

Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Sakarya İl Müdürlüğü bu vizyonu 31 Temmuz 2015 itibarıyla Bakanlığa onaylatarak eylem planını da hazırlamıştır. Eylem planı Tablo 32 da sunulmaktadır.

Bu eylem planında görüleceği gibi arazi toplulaştırma çalışmaları devam edecektir. 2016 yılı içerisinde coğrafi işaretler alınarak Sakarya markası ürünlerde tanımlanmaya başlanacaktır. Yine 2016 yılı içerisinde kanatlı gübreleri ve nitrat kirliliği gibi çevresel projeler hayata geçirilecektir. Ayrıca yenilenebilir enerjinin ve organik tarım eğitimlerinin yaygınlaştırılması çalışmalarında 2016 yılında planlanmıştır.

Akyazı ilçesinde 2019 yılına kadar 600 Dekar alanda TDİOSB (Jeotermal Kaynaklı Seracılık ve Süs Bitkisi Üretimi) kurulması planlanmaktadır. 2019 yılı için ÇATAK projesinin uygulama alanının genişletilmesi, ET ve Süt Kurumunun yeni yerine taşınması ve EKO-KÖY projesi çalışmaları da eylem planına alınmıştır.

Sakarya'da Tarım ve Hayvancılık Sektör Analizi ve Öneriler Raporu Projesi Sonuç Raporu

Tablo 31: Sakarya İli Tarım Sektörü Eylem Planı

S. N.	TEDBİR	YAPILACAK İŞLEM VE AÇIKLAMA	SORUMLU KURULUŞ	İŞBİRLİĞİ YAPILACAK KURULUŞLAR	SÜRE
1	Arazi Topulaştırma	- 35 yerleşim biriminde toplam 15.000 hektar alanda ihale aşaması devam eden projelerin tamamlanması - 37.000 hektar alanda devam eden etüt çalışmalarının bitirilmesi - Toplam 100 bin hektar alanda toplulaştırma yapılması	Tarım Reformu Genel Müdürlüğü	- İl Müdürlüğü - Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü - Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü	2020 Aralık
2	Tarıma Dayalı İhtisas Organize Sanayi Bölgesi kurulması	- Sakarya ili Akyazı ilçesinde 600 Dekar alanda TD İOSB (Jeotermal Kaynaklı Seracılık ve Süs Bitkisi Üretimi) kurulması	Tarım Reformu Genel Müdürlüğü	- İl Müdürlüğü	2019 Aralık
3	Yöresel ürünlere coğrafi işaret alınması	- Sakarya ilinde ekonomik ve sosyal yönüyle öne çıkan yöresel ve geleneksel ürünlere coğrafi işaret alınarak markalaşmaya katkı sağlanması	Tarım Reformu Genel Müdürlüğü	- İl Müdürlüğü	2016 Aralık
4	Kanatlı Gübrelerinin Değerlendirilmesi	- Mevzuatta değişiklik yapılarak biyogaz tesislerinin kurulumunun desteklenmesinin sağlanması	Tarım Reformu Genel Müdürlüğü	- Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü - İl Müdürlüğü	2016 Aralık
5	Tarımsal Kaynaklı Nitrat Kirliliğinin Önlenmesi	- Mobil laboratuvar aracının alınarak hizmete sunulması	Tarım Reformu Genel Müdürlüğü	- Destek Hizmetleri Daire Başkanlığı - İl Müdürlüğü	2016 Aralık
6	ÇATAK Proje Alanının Artırılması	- Sakarya ilinde ÇATAK proje alanının 25.000 Dekara çıkarılması.	Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü	- İl Müdürlüğü	2019 Aralık
7	Personel ihtiyacının giderilmesi	- Norm kadro doluluk oranının Türkiye ortalamasına yükseltilmesi	Personel Genel Müdürlüğü	- İl Müdürlüğü	2016 Aralık
8	Sakarya iline yeni bir Kombina yapılması	- Yaşanan çevre ve atık sorunları nedeniyle eski kombina yerinin değiştirilerek, yeni teknolojiye sahip kombina yapımı	Et ve Süt Kurumu Genel Müdürlüğü	- İl Müdürlüğü	2019 Aralık
9	Eko- Köy Projesinin uygulanması	- Geyve, Pamukova, Ferizli, Taraklı ve Sapanca ilçelerinde doğal hayatın korunduğu köyler ile Acarlar Longozu civarında turizm potansiyeli olan yörelerde Eko-Köyler oluşturulması	İl Müdürlüğü	- Tarım Reformu Genel Müdürlüğü	2019 Aralık
10	Seralarda yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımının yaygınlaştırılması	- Jeotermal enerji kaynaklarının araştırılarak potansiyelin belirlenmesi - Kaynaklara yakın uygun arazilerin tespit edilmesi.	İl Müdürlüğü	- Bitkisel Üretim Genel Müd. - Tarım Reformu Genel Müd.	2016 Aralık
11	Organik tarım konusunda eğitim verilmesi	- Organik bitkisel üretim ve yem bitkileri yetiştiriciliği konusunda eğitimler verilmesi - Organik hayvancılık konusunda eğitimler verilmesi - Organik arıcılık konusunda eğitimler verilmesi	İl Müdürlüğü	- Bitkisel Üretim Genel Müd. - Eğitim Yayın ve Yayınlar Dairesi Başkanlığı - Tarımsal Araştırmalar ve Politikalar Genel Müd.	2016 Aralık
12	Meyveciliğin Geliştirilmesi	- İldeki meyvecilik potansiyelinin belirlenmesi - Potansiyel alanlarda üreticilere yayım ve demonstrasyon çalışmalarının yapılması	İl Müdürlüğü	- Bitkisel Üretim Genel Müd. - Tarımsal Araştırmalar ve Politikalar Genel Müd. - Eğitim Yayın ve Yayınlar Dairesi Başkanlığı	2016 Aralık

Bütün bu onaylanan kamu stratejileri ve eylem planları yanında STB da bu alanda çalışmalar yapmış ve stratejik planına projeler almıştır. Bu sektör raporunun hazırlanması ve tarım ve hayvancılık alanında aşağıdaki diğer faaliyetlerin gerçekleştirilmesi STB stratejileri içerisinde de yer almaktadır. (Sakarya Ticaret Borsası, 2014) (Not : Sadece tarım ve hayvancılık alanını etkileyen stratejik amaçlar aşağıda özetlenmiştir)

Sakarya'da Tarım ve Hayvancılık Sektör Analizi ve Öneriler Raporu Projesi Sonuç Raporu

Ana Tema 1. KURUMSAL KAPASİTE

Stratejik Amaç 1.2. Borsanın Bilişim Altyapısının Güçlendirilmesi

Stratejik Amaç 1.3. Borsanın Üyeleriyle Olan İlişkilerinin Geliştirilmesi

Stratejik Amaç 1.5. Borsanın Proje Geliştirme ve Yönetme Kapasitesinin Geliştirilmesi

Stratejik Amaç 1.6. Borsanın Araştırma - Geliştirme Kapasitesinin Geliştirilmesi

Ana Tema 2. HİZMETLER

Stratejik Amaç 2.1. Kamu Adına Yürütülen Hizmetlerin Geliştirilmesi

Stratejik Amaç 2.2. Üyelerin Sorunlarını Çözecek, Beklentilerini Karşılacak (İş Geliştirme, Eğitim, Bilgi Hizmeti ve Danışmanlık gibi) Hizmetlerin Geliştirilmesi

Stratejik Amaç 2.3. Sektörel ve Bölgesel Sorunlar İçin Politika Üretme Kapasitesinin Geliştirilmesi

Stratejik Amaç 2.4. Temsil Yeteneğinin Geliştirilmesi

Stratejik Amaç 2.5. Uluslararası Ticaretin Geliştirilmesi

Stratejik Amaç 2.6. İhtisas Borsacılığı Altyapısının Oluşturulması

Ana Tema 3. BÖLGESEL KALKINMADAKİ ROL VE SOSYAL SORUMLULUK

Stratejik Amaç 3.1. Sosyal Sorumluluk Bilincinin Kurumsallaştırılması

Stratejik Amaç 3.2. Sakarya'nın Gelişimine Katkı Sağlanması

BÖLÜM 4 : DERİNLEMESİNE GÖRÜŞME ÇALIŞMALARI

Bu proje kapsamında, Sakarya'da tarım ve hayvancılık alanında karar alma, yönlendirme ve etkileme gücüne sahip 10 kurum ve 21 kişi ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmeler öncesi, okumalardan ortaya çıkartılan sorular kişilere gönderilmiş görüşmeye hazırlıklı olmaları sağlanmıştır.

Yayınlanan bütün resmi ve akademik raporlarda ve STB'nin 2014-2017 Stratejik planında Sakarya'da tarım ve hayvancılık sektörü ile ilgili yapılan tespitlere, derinlemesine görüşmelerde de görüş birliğine varılmıştır.

- Sakarya göç alan bir ildir ve sürekli imar ihtiyacı oluşmaktadır. Deprem sonrası bu ihtiyaç daha da artmıştır. Tarım arazilerinin imara açılması sebebi ile verimli toprakları azalmaya devam etmektedir. Tarım arazilerinin sanayi bölgesi ve konut alanına açılmasına duyarlılık yetersizdir.
- Arazilerin miras yoluyla bölünmesi nedeniyle, tarım işletmeleri giderek küçülmüş ve böylece ürünlerin üretim miktarı, karlılığı, verimliliği ve kalitesi düşmüştür. Böylece tarım ve hayvancılıkla uğraşan işletmelerde teknoloji kullanımları yetersiz seviyede kalmıştır.
- Sürekli OSB açılmasına rağmen sanayi – tarım entegrasyonu yetersiz olup, Sakarya tarıma dayalı sanayi şehri olmak yerine, kirli bir sanayi kenti olmaya doğru hızla gitmektedir.
- Sakarya sulu topraklara sahip olmasına rağmen, iklim değişikliği, bitki düzeninde değişimler – sebze V.b- , 2 ürün yetiştirilmesi sulama ihtiyacını doğurmuştur.
- Aşırı yağışlarda su baskınları yaşanmaktadır. İklim değişmektedir. Sakarya nehri kirlenmektedir. Nehir kenarlarına yapılan taş ocakları ve sanayi işletmeleri tehlike yaratmaktadır.
- Tarım ve hayvancılıkta üniversite ile işbirliği sağlanmamaktadır. Tarım ve Hayvancılık alanında uygulamalı eğitimler az olup, ara eleman ihtiyacı ve nitelikli elemanların çalışabileceği yenilik ve bilim merkezleri mevcut değildir. Tarım ve hayvancılıkta ara eleman ihtiyacı vardır. (Tarım meslek liseleri kapanmaktadır.)
- Devlet siyasi nedenlerle üreticinin peşinden gitmektedir. Hem ülke olarak hem de Sakarya olarak tarım ve hayvancılıkta makro planlamada sıkıntılar mevcuttur. Sakarya da tarım ile hayvancılığa ilişkin güncel veriye erişme zorluğu vardır. Sakarya da dikiz aynasına (eski verilere) bakılarak tarım ve hayvancılık politikaları belirlenmektedir.
- Sektörün pazarlama, depolama ve paketleme tesisleri yetersizdir. Soğuk hava depoları kapalı olup, meyve-sebze depolama altyapısı sorunludur.
- Sakarya'da tarım, hayvancılık sektörü içerisinde et tavukçuluğu endüstrileşmiş ayrı bir sektör olarak incelenmelidir.
- Sakarya'da tarım da mısır, fındık ve dış mekan süs bitkilerinde uzmanlaşma yaşanmıştır. Daha dar alanlarda ise sebzeçilik yapılmaktadır. Bu ürünlerin dışında Sakarya'ya özel ürünler (Müşkile Üzümlü, Eşme Ayvası, Kazımpaşa karpuzu, Kestane Kabağı-Akkabak, v.b) kaybolmaya başlamıştır.
- Mısır üretimi mekanizasyona uygun olduğu için Sakarya'da mısır tercih edilmektedir. Ayrıca bölgede yer alan et tavukçuluğu üretimi yapan firmaların yem ihtiyacı için üretici mısır ekmeğe yönelmektedir. 20 yıldır üst üste mısır ekimi Sakarya genelinde yaygındır.

Toprak yorgunlaşmış ve mısır zararlıları artmaya başlamıştır. Mısırdaki karlılık sınırda, kriz durumlarında üretici zarara girmektedir.

- Resmi sayılarda 177 Tarımsal örgüt olmasına rağmen üretilen ürünler değerinde satılmamaktadır. Bu örgütlerin bir çoğu amacına uygun etkin çalışmamaktadır.
- Ürünün fiyatı ve kazancı iyi olmadığı için ev halkı kendi tarım işinde çalışmamaktadır. Böylece tarım ve hayvancılığın en önemli avantajı olarak kabul edilen işgücü maliyetinden kazanç sağlanamamaktadır. Sakarya'daki gençlik tarım ve hayvancılık yapmak istememektedir. Sebzeçilikte yoğun işgücü, kent dışından gelen kişilerden sağlanmaktadır.
- Hem Türkiye' de hem Sakarya'da uygulamalı çiftçi eğitimi (yaygın eğitim) yetersiz kalmıştır. Çiftçiler birbirlerinden görenek üretim yapmaktadırlar. Salonlarda verilen eğitimlere katılmamaktadırlar.
- Sakarya IPARD kapsamına alınmayacaktır. Devlet kendi destekleri ile bu mağduriyeti kapattığını beyan etmektedir.
- STB' nin diğer STK' lar ve kamu ile işbirliği yetersizdir. Ortak projeler geliştirilmelidir.

Hayvancılığa özel tespitler ayrıca belirtilmiş ve aşağıdaki konularda yoğunlaşmıştır.

- Hayvancılıkta en önemli maliyet kalemi yemdir. Ülke olarak yemde dışa bağımlılık hatta saman ithal edilmektedir. Artan yem maliyetleri hayvancılıktan çıkışa sebebiyet vermektedir.
- Sakarya'da hayvancılık alanında ciddi şekilde sertifikalı ara eleman (hayvan bakıcısı, budamacı, v.b) sıkıntısı yaşanmaktadır.
- Büyükşehir belediye kanunu nedeni ile köyler mahalle olmuş ve tarım ve hayvancılık arazileri, meralar imar planları içerisine alınmaya başlamıştır. Hayvancılık ta koku ve atıkların berterafı en büyük problemidir. Belediyeler bu sebeple yerleşim birimlerinde hayvancılık tesisleri istememektedirler, hayvan işletmelerine ruhsat vermemektedirler. Ruhsat alamayan işletmeler ise devlet desteklerinden faydalanamamaktadır.
- Sakarya' da manda yetiştirmek için ideal olmasına rağmen mandacılık bitmiştir.
- Uygun olamayan mezbahaların kapatılması için belirlenen süreler sürekli ertelenmektedir.
- Hayvan yetiştiriciliğine ilişkin kayıt sisteminde, çiftçi yetiştirdiği hayvan başına devlet desteği aldığı için, özel veya kurban bayramı gibi sebeplerle kesimlerini destek kesilmesin diye devlete kesimi bildirmemektedir. Sayım yapılırken açık ortaya çıkmakta bu sebeple resmi kayıtlar arasında uyumsuzluk oluşmaktadır. Bu da anlık güncel veriye güveni zedelemektedir.
- Hayvancılıkta alıcı tüccar – vergi mükellefi olmak istememektedir. STB'nın canlı hayvan borsası bu sebeple etkin çalışmamaktadır.

Derinlemesine görüşmeler esnasında yukarıda belirtilen tespitler yapıldıktan sonra katılımcılar bu sektörün gelişmesi için önerilerini paylaşmışlardır. Derinlemesine görüşmelerde katılımcıların önerileri aşağıdaki başlıklarda derlenmiş ve sunulmuştur.

- a) Akıllı Uzmanlaşma Önerileri
- b) Tarım Ve Hayvancılık Ekosistemine Yönelik Öneriler
- c) Kırmızı Et Hayvancılığına Özel Öneriler
- d) Sakarya Ticaret Borsası'na (STB) Yönelik Öneriler

Sakarya'da Tarım ve Hayvancılık Sektör Analizi ve Öneriler Raporu Projesi Sonuç Raporu

Bu öneriler alt başlıklar halinde detaylı olarak aşağıda sunulmaktadır.

4.1 Akıllı Uzmanlaşma Önerileri

Bu başlık altında derinlemesine görüşmede katılımcıların paylaştıkları; Sakarya'da yetişen ürünlere ilişkin karlılığı arttıracak, markalaşmayı sağlayacak şekilde ürün çeşitliliğine ilişkin görüşler listelenmiştir.

- Sakarya'da yeni ürünler araştırmak ve bulmak yerine mevcut ürünlerin sorunların çözümüne öncelik verilmelidir.
- Dış mekan süs bitkilerinde uzmanlaşma devam etmelidir.
 - Seracılıkta süs bitkisinde uzmanlaşılmalıdır.
 - Süs bitkileri için tarıma dayalı organize sanayi bölgesi kurulmalıdır.
 - Süs bitkisi paketleme tesislerine, yatırım desteği önceliği verilmelidir.
 - Atıl kamu arazileri bu işe yönlendirmelidir.
 - Kredi talepleri öncelikle karşılanmalıdır.
 - Pazar probleminine çözüm üretecek çalışmalar yapılmalıdır.
- Aşağıdaki ürünler için coğrafi işaret alınmalıdır. Bu ürünler Sakarya'ya özel olup, çok bilinmemekte ve üretimi giderek azalmaktadır.
 - Müşkile üzümü
 - Eşme ayvası
 - Kazımpaşa karpuzu
 - Mersin balığı
 - Kestane kabağı-akkabak
 - Delisava-Çakıldak fıncığı
- Tarla bitkisi olarak, mısır büyük alanlarda ekilmeli, alanlar küçüldükçe sebze ve süs bitkisi üretilmelidir. Gıda-Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Sakarya İl Müdürlüğü vizyonunda ve eylem planında olduğu gibi mısırın ekim alanı artırılmamalı, sulama ve uygun tohum kullanımı ile verimliliği artırılmalıdır.
- Fındık dikili alanlardan sökülmemeli, mevcut alanlar geliştirilmeli- ıslah edilmeli- verimi artırılmalı ve yeni alanlar fındığa açılmamalıdır.
- Tıbbi ve aromatik bitkiler özel topraklara uygun yerlerde yetiştirilmelidir.

4.2 Tarım ve Hayvancılık Ekosistemine Yönelik Öneriler

Bu bölüme Tarım ve Hayvancılık Ekosistemi başlığı verilmesinin nedeni; bu alanda yer alan bütün aktörlerin (çiftçi-üretici, tüccar, devlet, borsa, oda, STK, üniversite v.b) ve bu ortamdan beslenen bütün canlıların (insanlar, bitkiler ve hayvanlar) karşılıklı ilişkileri ile meydana gelen ve süreklilik arz eden bir yapıdan bahsetmek içindir.

Bu başlık altında derinlemesine görüşmede katılımcıların paylaştıkları; ar-ge, bilimsel bilgi üretimi, makro planlama, yapısal sistemler ve devletin yönlendirmesi ve desteklere ilişkin görüşler listelenmiştir.

- Sakarya da 2100 -2050 de neler (iklim, toprak, bitki v.b) olacağına ilişkin bilimsel projeksiyon çalışması yapılmalıdır.
 - Toprak yoruluyor, iklim değişiyor. Yeni ürün deseni bu projeksiyonlara göre hazırlanmalıdır.
 - Makro planlanma çiftçi örgütleri (birlikler, kooperatifler v.b) ile birlikte hazırlanmalıdır.

- Destekler çiftçinin eğilimlerine göre değil, bu hazırlanacak gelecek projeksiyonlarına göre verilmelidir.
- Pazarlama-satış modeli bu projeksiyona göre kurulmalıdır. Bu zincirde depo-taşıma-sanayileşme-paketleme adımları oluşturulmalıdır.
- Sakarya'ya özel ihtiyaca yönelik bölümleri olan Ziraat (Tarla bitkileri, bahçe bitkileri, Gıda araştırma teknolojileri v.b) ve hayvancılık (Hayvan ıslahı, zoo teknik, uygulamalı bilimler, tarımsal hayvancılık bölümü v.b) fakülteleri açılmalıdır.
- Nitelikli araştırmacı ihtiyacını karşılamak için lisansüstü ve doktora programları açılmalıdır.
- TAGEM ve TİGEM gibi tarımsal ar-ge çalışmaları üniversite ile işbirliği veya üniversite çatısı altında yapılmalıdır.
- Ara eleman sıkıntısı (hayvan yetiştiriciliği, et ürünleri teknikeri, et işlemeçliği, et kesimi v.b) çözülmelidir.
- Sakarya'da anlık üretilen verilerin (toprak, ürün, canlı hayvan, iklim, su v.b) güvenilirliği ile ilgili çalışma yapılmalıdır.
- Toplulaştırma / toplu işleme projeleri sürdürülmeli-hayata geçirilmelidir.
 - Arazi toplulaştırması için Gıda Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlüğü'nün çalışmaları hızlandırılarak sonuçlandırılmalıdır.
 - Arazi toplulaştırma yerine toplu işleme projesi geliştirilmelidir. (Birlik-kooperatifler eliyle işletme, çiftçilerden hizmet alımı yevmiye ile ödeme, yıl sonunda da kar payı ödeme, traktör, ilaç v.b yatırımları, nerede ne kadar ne üretileceğini ziraat mühendisinin belirlemesi gibi kuraları içeren)
- Tarım alanlarının koruması şarttır.
 - Sakarya'nın uzun dönem sanayileşme / konut alanı master planı verimli toprakları koruyacak şekilde yapılmalıdır.
 - Akova büyük ova ilan edilerek; konut alanı olmaktan ve sanayiden korunmalıdır.
- Devlet destekleri üreticiyi yönlendirilmeli.
 - Devletin regülasyon alımları piyasa şartları ile entegre hale getirilmelidir. (Sakarya Toprak Mahsülleri Ofisi 3 yıldır alım yapmadı.)
- Proje ve/veya yaklaşım çeşitlendirmesi yapılmalıdır.
 - Kartepe İlçesi'nde Ketenciler Köyünde başlayan EKO Köy projesi ile ekolojik turizmin yaygınlaşması devam etmelidir.
 - İyi tarım uygulamalarının geliştirilmelidir.
 - Sapanca tarım turizmi için yönlendirilmelidir.
 - Jeotermal alanlarda (Akyazı, Sapanca, Taraklı v.b) sera projeleri geliştirilmelidir.
- Ar-ge çalışmaları geliştirilmelidir.
 - Uygulamalı tarım ve hayvancılık projeleri geliştirilmelidir.
 - Tarımsal mekanizasyon için Ar-ge (tohum ekme mekanizmaları v.b) yapılmalıdır.
 - Devlet özel sektörün de tohum alanında araştırma yapmasını istemektedir. Yurt dışı firmaların araştırma kuruluşları yerine yerli firmaların ar-ge kuruluşları desteklenmelidir.
 - Yetişmiş insan gücü (ziraat müh, veteriner v.b) için ar-ge yapılabilecek kurum-enstitü kurulmalıdır.

Sakarya'da Tarım ve Hayvancılık Sektör Analizi ve Öneriler Raporu Projesi Sonuç Raporu

- Sakarya patatesi alanında araştırma yapılmalıdır. Sakarya patatesinin künyesi tanımlanmalı, coğrafi işareti alınmalı, tohumu patentlenmeli, destekleme mekanizmaları ile desteklenmelidir.
- Fındık için ar-ge çalışmaları yapılmalı ve fındık dünyaya işleyip satılmalıdır.
- Tarımsal ve hayvansal atıkların değerlendirilmesine yönelik projeler üretmelidir.
- Aile işletmesi korunmalı ve geliştirilmelidir
 - Desteklemelerde hedef çiftçi aileler olacak şekilde aile çiftçiliğini karlı hale getirecek destekler sunulmalıdır. Aile işletmesi karlılıktan ziyade alışkanlık odaklıdır. Dönemsel zararlarla rağmen işletme devamlılığı korunur.
- Tarım ve hayvancılıkta ara eleman ihtiyacı karşılanmalıdır.
 - Veteriner sağlık meslek lisesi yeniden açılmalıdır.
 - Tarım meslek liseleri özendirilmelidir.
- Birlik-Kooperatif işleyişinin iyileştirilmesi gereklidir.
 - Çalıştay yapılıp; yönetim, teknik destek, satış, pazarlama, işbirliği kuralları belirlenmelidir.
 - Kooperatif ve birliklerin yönetiminde yaşanan sıkıntı çözülmelidir.
 - Üretim planlaması birlik ve kooperatifler eliyle yapılmalıdır.
 - Kooperatifçilikte Danimarka ve Hollanda örneği detaylı araştırılmalı ve hayata geçirilmelidir.
 - Kooperatifleşme çok sayıda olmakla birlikte üyelerin eğitimi düşüktür. Özel sektörün ve kamunun ihtiyacına bakarak kooperatiflere uygulamalı eğitim-öğretim planlanmalıdır.
- Tarım ve hayvancılığa dayalı sanayi oluşturulmalıdır.
 - Çok sayıda OSB yerine fındıkta, mısırdaki v.b işlenmiş ürüne yönelik ihtisas sanayi teşvik edilmelidir.
 - OSB verimliliği-etkinliği sağlanmalıdır.

4.3 Kırmızı Et Hayvancılığına Özel Öneriler

Bu başlık altında derinlemesine görüşmede katılımcıların paylaştıkları; sadece kırmızı et hayvancılığına yönelik önerileri listelenmiştir. Beyaz et sektörüne yönelik değerlendirmeler ise; sektör olarak hem ülke hem Sakarya ekonomisinde önemli bir yer tutarak ilerlemeye devam ettiği şeklindedir. Bu sebeple derinlemesine görüşmede bu sektöre yönelik öneri alınamamıştır.

- İhtisas – Besi – Süt Organize Sanayi Bölgesi kurulmalıdır.
 - Dernekkırı-Söğütlü TDİ-Besi OSB için değerlendirilmelidir.
 - Hayvancılık sektörünü çevre (koku-gübre-hayvan ölüsünün berterafı) ile dost hale getirilecek proje çalışmaları yapılmalıdır.
- Hayvancılıkta ürün özelleştirmesine önem verilmelidir.
 - Sakarya hayvancılıkta yayla bölgeleri koyun için uygun bir yerdir.
 - Sakarya sulak bölge olduğu için manda yetiştirilmesi geliştirilmelidir.
 - Dünyadaki iki yer (Hazar Denizi ve Karadeniz) den biri olan Sakarya nehrinde yetişen ve hem besin hem de katma değeri açısından çok değerli ve özel olan Mersin balığı tanıtılmalı, korunmalı ve geliştirilmelidir.

- Devlet destekleri – teşvikler bölgeye özel uzun soluklu olmalıdır.
 - Destek miktarları 5 yıllık dönemler halinde belirlenmelidir. Böylece çiftçi yatırım kararını önünü görerek alabilir.
 - Kredi faizleri hayvancılıkta düşük olmalıdır.
 - Sürü yöneticiliği projesi güzel bir projedir, devam etmelidir.
 - Yem bitkileri üretiminin artırılması için önlemler artırılmalıdır.
- Ar-ge çalışmaları geliştirilmelidir.
 - Türkiye'de besilik hayvanların damızlığını üreten çiftlikler kurulmalıdır.
 - Ülkemizde kombine ırkların yaygınlaştırılması sağlanmalıdır.
 - Kombine et geliştirme konusunda ar-ge yapılmalıdır.
 - Embriyo transferi konusunda çiftçiler bilgilendirilmelidir.
- Hayvancılıkta teknoloji kullanımıyla ilgili başarı örnekleri yaratılmalıdır. (Gübre temizleme, chip ile beslenme, süt üretimi takibiv.b)

4.4 Sakarya Ticaret Borsası'na (STB) Yönelik Öneriler

Bu başlık altında derinlemesine görüşmede katılımcıların paylaştıkları; sadece STB'ye yönelik öneriler listelenmiştir.

- Sakarya Ticaret Borsası, lisanslı depoculuk ve ürün ihtisas borsası projelerini entegre olarak hayata geçirmelidir. STB Süpürge Otu Satış Salonu Ve Canlı Hayvan Borsası ile bu iki alanda canlı satış yapılmasına olanak sağlamaktadır. Aynı şekilde mısır, fındık v.b diğer ürünlerin de alım satımının yapılacağı satış salonları ile faaliyet gösterecek şekilde yapılanmalıdır.
- Lisanslı depo : Tarımda bölgesel, ülkesel ve uluslararası fiyat belirleyici rol oynayacak konuma gelecek şekilde büyük bir lisanslı (fındık, mısır v.b) ve normal depoculuk (sebze-meyve v.b) projesi geliştirmelidir.
- Ar-ge merkezi ve ar-ge projeleri yapmalıdır.
 - Borsa'nın öncülüğünde üniversiteler ile ortak ar-ge merkezi kurulmalıdır.
 - Paydaşlar ile işbirliği içerisinde ar-ge ve yenilikçi projeler geliştirmelidir.
 - Üyenin problemi uzman kişi ve kuruluşlar ile işbirliği içerisinde çözümlenmelidir.
 - Borsa çiftçinin ürününün değerlendirilmesi için ar-ge (dış ülkede satımı, ambalaj şekli, ürün çeşidi v.b) yapmalıdır.
- Eğitim : Borsa işbirlikleri (Et-Süt Kurumu v.b) ile tarım ve hayvancılıkta bilgilendirme veya sertifikalı eğitimler vermelidir. Ziraat odaları, diğer STK lar, kamu kurum-kuruluşları uygulamalı ara eleman eğitimlerine devam etmelidir.
- İhracat / pazarlama / satış
 - Tarım ürünlerinde de borsa ülke bazıda araştırmalar yaparak ihraç ürün belirlemeli, bu bilgilere göre kooperatif ve birlikleri yönlendirmelidir.
 - Ulusal ve uluslararası ağ kurmalı, ağlara katılmalıdır.
 - Borsa AB veya diğer ülkelerde kuracağı şirketlerle ihracatı arttıracak faaliyetler gerçekleştirmeli ve üreticilere sözleşmeli üretim yaptırarak satış sorununa örnek çözüm oluşturmalıdır.
 - Borsa coğrafi işaretleri almalı, Sakarya'ya özel ürünlerden marka yaratıp, ürünlerin satışına destek olmalıdır.

BÖLÜM 5 : ANKET ÇALIŞMASI SONUÇLARI

Sakarya Ticaret Borsası (STB)' nin üyelerinden ve tarım hayvancılık alanında faaliyet gösteren üreticilerden oluşan 2 gruptan toplam 500 kişiye tarım ve hayvancılığa ilişkin sorular sorulmuştur. Bu 2 gruba ilişkin anket sonuçları;

- Borsa üyeleri anketi
- Üretici anketi

Başlıkları altında aşağıda özetlenmiştir.

5.1 Borsa Üyeleri Anket Sonuçları

Bu anket; Sakarya İli ve ilçelerinde, tarım ve hayvancılık sektörlerinde faaliyet gösteren Sakarya Ticaret Borsası üyelerinin durumunu ve görüşlerini tespit amacıyla uygulanmıştır. Katılımcı profilleri ;

• Katılımcıların (% 72) yaklaşık 3/4 'e yakını Adapazarı merkez ve mahallesinde faaliyet göstermektedir.

• Ankete uygulaması Adapazarı, Akyazı, Arifiye, Erenler, Karapürçek, Karasu, Kaynarca, Geyve, Pamukova, Hendek, Orta Mahalle, Yazlık, Çaykışla, Çukuramedila, Kamışlı, Hürriyet yerleşkelerinde faaliyet gösteren üreticilere uygulanmıştır.

• Katılımcılar (% 26,4) oranında aynı zamanda üreticidir. Yaklaşık ¼ borsa üyesi hem ticari faaliyeti sürdürmekte hem de üretim yapmaktadır.

• Katılımcıların yaş gruplarında; 41-50 yaş grubu (% 37,3) en yüksek grubu oluşturmaktadır . 51-60 yaş grubu (% 25,3), 31-40 yaş grubu (22,7) dir. 21-30 yaş grubu ise (% 6) ile en düşük grubu oluşturmuştur. Bu durum tarım ve hayvancılık sektöründe genç girişimci grupların teşviki önemlidir.

• Katılımcıların (% 42,7) ortaokul mezunu, (% 33,9) ilkokul mezunudur. Yüksek okul mezunu katılımcı sayısı 12'dir. Bu rakamlar ilgili sektörlerde katılımcılara verilen/verilecek eğitim, danışmanlık desteklerinin önemini göstermektedir.

- Ankete yanıt veren 300 STB üyesi katılımcıların üyesi olduğu meslek grupları:

Meslek Grubu (Canlı Hayvan Ham Deri Et ve Et Ürünleri)	91 kişi
Meslek Grubu (Hububat Mamulleri)	12 kişi
Meslek Grubu (Tahıl ve Bakkagiller)	23 kişi
Meslek Grubu (Taze Sebze ve Meyveler)	35 kişi
Meslek Grubu (Kuru ve Sert Kabuklu Meyveler)	87 kişi
Meslek Grubu (Çeşitli Gıda Maddeleri)	30 kişi
Meslek grubu (Süpürge İmalatı)	22 kişi
- Anket yapılırken STB üyelerinin meslek grubu dağılımı esas alınmış ve her grup içinde üyelerin % 40'ına ulaşılarak anket uygulaması yapılmasına dikkat edilmiştir.
 - Katılımcılara göre; Sakarya'da tarımın temel sorunu şöyle sıralanmıştır:

Parçalı arazi	% 16
Devlet desteklerinin azlığı	% 12,8
Maliyetler ve karlılığın düşüklüğü	% 12,2
Verim düşüklüğü	% 11,3
Sulama yetersizliği / bilgisizliği / problemleri	% 11,15
Tarım arazilerinin sanayiye ve toplu konuta açılması	% 10,8
Depolama ve taşıma sorunu	% 8,94
Pazarlama ve satış	% 7,65
Bilimsel bilgi ve ar-ge olmaması / kullanılmaması	% 6,35
Kooperatiflerin/birliklerin doğru ve etkin çalışmaması	% 2,85
 - Katılımcılara göre; Sakarya'da hayvancılığın temel sorunu şöyle sıralanmıştır:

Maliyetler ve karlılığın düşüklüğü	% 21,9
Aile hayvancılığı yapılması – organize hayvancılık yapılmaması	% 14,3
Devlet desteklerinin azlığı	% 13,7
Hayvancılıkta kayıt dışı ekonomi	% 13,1
Pazarlama ve satış	% 9,1
Bilimsel bilgi ve ar-ge olmaması / kullanılmaması	% 7,6
İşletme başına düşen hayvan sayısının azlığı	% 6,0
Kooperatiflerin/birliklerin doğru ve etkin çalışmaması	% 5,5
Koruyucu veteriner hekimlik hizmetlerinin yetersizliği	% 5,2
Çiğ süt toplanması, altyapı ve soğuk zincir sorunları	% 3,6
 - Sakarya da tarımda verimliliğin artması için katılımcıların öneri sıralaması:

Modern teknolojik tarım (sürme-sulama-gübreleme) yapılmalı	% 18,2
Parçalı tarım arazileri (Toplulaştırma) projesi bir an önce bitirilmeli	% 16,5
Doğru-sertifikalı tohum kullanılmalı	% 16,4
Doğru oranda gübre kullanılmalı	% 16,0
Tarıma Dayalı İhtisas OSB kurulmalı ve sözleşmeli tarıma geçilmeli	% 9,7
Tarım istihdamının niteliği artırılmalı- profesyonelleşme sağlanmalı	% 12,2
Termal kaynaklı seracılık başlatılmalı-yaygınlaştırılmalı	% 10,9
 - Katılımcıların Sakarya da tarımda karlılığın artması için önerileri şunlar:

Kooperatifler/birlikler ile satış kanallarına kolay erişilmel	% 15,3
Organize ve ortak üretim yapılmalı	% 14,5
Tarımsal enerji (mazot, sulama v.b) ve gübre destekleri arttırılmalı	% 14,3
Sakarya Ticaret Borsası ihracat ülkeleri ve kanalları geliştirmel	% 14,2
Tarım turizmi geliştirilmeli	% 10,0

Sakarya'da Tarım ve Hayvancılık Sektör Analizi ve Öneriler Raporu Projesi Sonuç Raporu

Üründe ihtisaslaşma-markalaşma olmalı	% 9,5
Ürün ihtisas borsaları kurulmalı	% 9,2
Organik tarım yapılmalı	% 8,5
Tarımsal sanayi kurulmalı-desteklenmeli, sözleş.üretim geçilmeli	% 4,0
- Sakarya da kırmızı et hayvancılığında et ve süt verimliliğinin artması konusunda öneriler sıralaması;

İrk ıslahı yapılmalı	% 19,8
Kaliteli yem kullanılmalı	% 17,5
Hayvan bakım besleme ve yetiştirme şartları iyileştirilmeli	% 16,7
Mera ıslahı yapılmalı	% 12,0
Hayvancılık istihdamının niteliği artırılmalı	% 10,9
Sağlıklı damızlık yetiştirilmeli	% 10,0
Hayvancılıkta teknoloji kullanımı artırılmalı	% 7,8
Hayvancılığa Dayalı İhtisas OSB kurulmalı, sözleşme hayvancılık	% 5,0
 - Sakarya da hayvancılığın (kırmızı et-büyük baş) karlılığın artması için sorumuzun cevaplarının ağırlıklara göre sıralaması;

İlaç, damızlık, serum ve yem maddelerinde alım destekleri olmalı	% 16,6
Modern mezbaha kurulmalı	% 16,4
Avrupa Birliği standartlarına uygun et sanayi işletmeleri kurulmalı	% 9,5
Yonca, fiğ, korunga, sudan otu, mısır gibi bitkilerin ekimi teşvik edilmeli	% 7,8
Hayvansal sanayi kurulmalı sözleşmeli üretime geçilmeli	% 7,8
Üretilen sütün AB gıda güvenliği standartlarına uyumluğu sağlanmalı	% 7,4
Modern hayvan borsası kurulmalı	% 6,0
 - Sakarya tarımda hangi ürünlerle markalaşmalı sorusuna gelen cevaplarda ilk sırayı mısır (%29,4) almıştır. Sonraki sıralama ise:

Fındık	% 24,0
Süpürge otu	% 10,0
Şeker pancarı	% 9,8
Patates	% 8,9
Sebze-meyve	% 4,9
Dış mekan süs bitkisi	% 1,8
- Tıbbi bitkiler (nane-anason-gelincik-karaçalı v.b) ve Aromatik bitkiler (lavanta, sümbül, gül v.b) çok düşük oranda işaretlenmiştir.
- Sakarya hayvancılıkta hangi ürünlerle markalaşmalı sorusuna gelen cevaplarda ilk sırayı iki ürün aynı oranda işaretlenmiştir. Süt ve İnek Sütü. Bu ürünleri çok yakın oranla Kırmızı et izlemiştir.

Süt	% 21,8
İnek sütü	% 21,8
Kırmızı et	% 20,9
Beyaz et	% 15,8
Koyun sütü	% 9,0
Tavuk	% 7,3
Keçi sütü	% 4,0
Manda eti	% 3,1

Yumurta	% 3,1
Manda sütü	% 2,2

Sığır eti , Koyun eti , Keçi eti, Balık, Mersin Balığı, Bal katılımcıların % 2 sinden daha azı oranlarında beyan edilmiştir.

- “Sakarya da hangi konular için organize ihtisas bölgeleri kurulmalıdır?” sorumuza verilen cevaplar sıralaması şöyledir.

Tarım sanayi	% 29,6
Büyük baş hayvan	% 19,7
Dış mekan süs bitkisi	% 17,0
Küçükbaş hayvan	% 16,3
Hayvancılık sanayi	% 13,3
Beyaz et – boiler	% 3,0

- Katılımcılar; Sakarya Ticaret Borsasının hangi ürün veya ürünler için lisanslı depo kurması konusunda isteklerini şu sıra ile ifade etmişlerdir:

Mısır	% 41,7
Fındık	% 39,5
Sebze-meyve	% 12,9
Lisanslı depoculuk yerine normal depo kurulmalı	% 17,7
Kurulmamalı	% 4,0

- Çiftçilere tarım ve hayvancılık alanında hangi konularda eğitimler verilmeli sorusuna aşağıdaki cevaplar alınmıştır.

Sulama	% 19,2
İlaç ve gübre	% 18,4
Nitelikli tohumluk kullanımı	% 14,7
İyi tarım uygulamaları	% 11,5
Hayvan beslenmesi	% 8,0
Hayvan sağımı	% 7,7
Hayvan kesimi	% 6,3
Gıda hijyeni	% 3,6
Bitki ve hayvan sağlığı	% 3,0

Et kesimi ve paketlemesi , Hayvan barınaklarının kurulması ve bakımı, Temiz ve sağlıklı ürün elde etmek için ahır şartları konuları da %2,5 az beyan edilmiştir.

- “Sakarya'da tarım ve hayvancılık alanında hangi eğitimler verilmelidir? (Meslek lisesi, meslek yüksek okulu, yüksek okul, ziraat – veterinerlik fakültesi) sorusunun cevapları sırasıyla şöyledir:

Tohumculuk	% 21,0
<u>Tarım Ekonomisi</u>	% 18,0
Tarla bitkileri	% 8,4
Tıbbi ve aromatik bitkiler	% 4,8
<u>Bahçe Bitkileri</u>	% 7,1
<u>Bitki Koruma</u>	% 6,0
Süt ve besi hayvancılığı	% 4,5
Veterinerlik	% 4,4
<u>Tarımsal Yapılar ve Sulama</u>	% 4,2

Sakarya'da Tarım ve Hayvancılık Sektör Analizi ve Öneriler Raporu Projesi Sonuç Raporu

Zooteknik	% 3,7
<u>Süt ve ürünleri teknolojisi</u>	% 3,4
<u>Peyzaj Mimarlığı</u>	% 2,1
Su ürünleri yetiştiriciliği	% 1,9

Daha küçük oranda beyan edilen eğitim konuları ise;Avlama-işleme teknolojisi, Besi hijyen teknolojisi, Tarım hayvancılık Ar-ge merkezi, Büyükbaş ve küçükbaş hayvan yetiştiriciliği olmuştur.

- Sakarya' da yerleşik genç nüfusun tarım ve hayvancılığa nasıl yönlendirilebileceği konusunda katılımcıların görüşü şöyledir:

Mesleki eğitim programlarıyla	% 38,9
Genç tarımcıya yönelik hibeler ile	% 33,9
Tarım girişimciliği destekleriyle	% 25,3

- Tarım ve Hayvancılıkta devlet desteklerinden faydalanma oranını arttırmak için yönelmemiz gereken destekler konusunda katılımcıların görüşü ;

A- Kooperatiflere destekler:

Temel fiyat destek mekanizmaları	
Destekleme alımları, özel depolamaya ilişkin primler ve prim	% 15,7

B- Doğrudan ödemeler :

İşleme desteği	% 20,0
Üretim desteği	% 17,1
Tüketim desteği	% 14,8
Depolama desteği	% 12,4

C- Dolaylı ödemeler:

Vergi alınmaması / iadesi	% 7,0
İhracat desteği	% 4,8
Gıda sanayi destekleri	% 3,7
Gümrük vergisi	% 2,3
SGK	% 1,9

5.2 Üreticiler Anket Sonuçları

Bu4 en düşük grubu oluşturmuştur. Bu durum tarım ve hayvancılık sektöründe genç üretici/ genç girişimci grupların teşviki konusunun önemini gösterdiği kanısındayız.

- Katılımcıların (% 55,5) ilkökul mezunu, (%37) ortaokul mezunudur. Yüksek okul mezunu katılımcı yoktur. Meslek lisesi mezunu katılımcı 1 kişidir. Bu rakamlar ilgili sektörlerde üreticilere verilen/verilecek eğitim, danışmanlık desteklerinin önemini göstermektedir.
- Katılımcılarımızın % 70'i tarım (sert kabuklu, süpürge, hububat, sebze meyve), % 22,6'sı hayvancılık sektörlerinde, kalan 7,4'ü hem tarım hem de hayvancılık sektörlerinde faaliyet gösteren üreticilerdir.
- Tarım sektöründe çalışan katılımcılarımızın ürettikleri ürünler; mısır (57 kişi), fındık (79 kişi), fasulye (3 kişi), ceviz (1 kişi), domates (1), biber (1), süpürge (12), buğday (6), domates (11), sebze meyve 8 kişi), sebze (7kişi), zeytin (2 kişi), biber (1 kişi), karpuz (1 kişi), kivi (1 kişi), marul (1 kişi), pancar (1 kişi) üretmektedir.
- Hayvancılık sektöründe ise; büyükbaş (26 kişi), küçükbaş (18kişi), büyükbaş-küçükbaş (2 kişi), hayvan yemi (2 kişi), süt (3 kişi) yağ (1 kişi) besi ve üretim işi yapmaktadır.

- tarım sektöründeki üreticilerimizin büyük çoğunluğu (% 69) yıllık ortalama üretimi 1-10 tondur. süpürge, sebze-meyve ve hububat üreticilerinin tamamın üretimi 1-10 ton arasındadır.
- Hayvancılık sektöründe ise üreticilerin % 29,7'si 50 ton üzerinde, % 27'si 11-20 ton yıllık üretim yaptıklarını beyan etmişlerdir.
- Tarım alanında katılımcılarımızın (% 72,5) büyük çoğunluğu toprak sahibidir.
- Hayvancılık sektöründe toprak sahibi katılımcı oranı (% 85,5) daha yüksektir.
- Toprak sahibi katılımcılarımızın çoğunluğunun (% 55) toprak büyüklüğü 1-20 dönümdür.
- Hayvancılık sektöründe ise 1-20 dönüm sahibi (% 37,5), 21-40 dönüm arası ise (% 25) toprak sahibi olduklarını bildirmişlerdir.
- Katılımcıların (tarım sektöründe) % 73'ü miras yoluyla, % 10,9'u hem miras hem de satın alma yoluyla toprak sahibi olduğu yanıtını vermiştir.
- Hayvancılık sektöründe ise miras ile sahiplik oranı % 91,5 ler düzeyindedir.

Bu rakamlar hem tarım hem de hayvancılık sektöründe toprak sahipliği çok yüksek oranda miras nedeniyle oluştuğunu göstermektedir.

- Tarım sektöründeki üreticilerden alınan yanıtlar doğal olarak yorum yapılabilecek sayılara ulaşmamıştır.
- Hayvancılık sektöründe ise; sahip oldukları büyükbaş hayvan sayısı (dana, inek, düve, buzağı) en yüksek grup % 21 ile 30-40 hayvanı olanlar oluşturmuştur.
- Tarım sektöründeki üreticilerden alınan yanıtlar doğal olarak yorum yapılabilecek sayılara ulaşmamıştır.
- Hayvancılık sektöründe ise; sahip oldukları küçükbaş hayvan sayısı (koyun, keçi) en yüksek grup 41-60 hayvan sahibi (% 35) grubudur.
- Tarım ve hayvancılıkta yıllık gelir olarak ne elde ettiklerine ilişkin yanıtlarında üreticilerin yanıtlarının % 28'i (1.000.Tl-20.000.-Tl), % 20'si (41.000.-Tl-60.000Tl), % 19'u (21.000.-Tl-40.000.-Tl) olmuştur. Zarar eden ya da başa baş diyen yanıtların oranı % 4'dür.
- Katılımcılar kullandıkları girdileri şöyle beyan etmişlerdir:

Gübre	145 kişi
Tohum	143 kişi
Sulama	114 kişi
Mazot	109 kişi
Yem	107 kişi
Tarım ilacı	107 kişi

- Ürettiğinizin ne kadarını kendiniz/aileniz tüketiyor sorusuna yüzde olarak “0” ve “1-10” diyenlerin oranı % 72,5 dur. Üreticilerimiz büyük ölçüde Pazar için üretim yapmaktadırlar.
- Ürettiklerinin % 90 dan fazlasını ya da tamamını sattıklarını belirten üreticilerin oranı % 74 dür. Bu oran bir önceki sorunun yanıtıyla çakışmaktadır

Sakarya'da Tarım ve Hayvancılık Sektör Analizi ve Öneriler Raporu Projesi Sonuç Raporu

- Kimlere satıyorsunuz sorusuna verilen yanıtların % 42,5'u "tüccar", %22,3'ü "Pazar, hal" yanıtı vermişlerdir.
- Katılımcıların % 63,5'i yörelerinde üretim ve/ya satış kooperatifi olduğunu beyan etmişlerdir.
- Yörelerinde kooperatif olduğunu söyleyen katılımcıların % 50'si kooperatif üyesi olduğunu, % 43'ü üye olmadığını, % 7'si ise üye iken ayrıldığını belirtmiştir. Bu oranlar üreticilerin kooperatiflere ilgisinde bazı sorunlar olduğunu göstermektedir.
- Kooperatif üyelerine yönelttiğimiz soru ucu açık olarak düzenlenmiştir. Yanıtlarında katılımcılar "başta girdiler olmak üzere kooperatif desteklerinin, satış imkanlarının, mali desteklerin kooperatiflerce sağlandığını" söylemişlerdir.
- Kooperatif üyesi olmayanlara "neden üye değilsin?" şeklinde yönelttiğimiz soru ucu açık olarak düzenlenmiştir. Yanıtlarında katılımcılar " kooperatif destek faizlerinin yüksekliğini, kooperatiflerden yararlanmadığını, kooperatiflere ulaşım sorunu olduğunu" gerekçe olarak dile getirmişlerdir.
- Kooperatif üyesi iken ayrılan katılımcılara yönelttiğimiz "neden ayrıldın?" şeklinde yönelttiğimiz soru ucu açık olarak düzenlenmiştir. Yanıtlarında katılımcılar; "yararım görmedim, anlamadık, beğenmedim" gibi yanıtlar vermişlerdir.
- Katılımcıların sorunları çözüm için başvurdukları yerler cevaplara göre sıralanırsa

Aile, arkadaş, çevre	% 43,2
Kooperatif/Birlik	% 26,2
Odalar	% 14,4
Tarım İl/İlçe Müdürlükleri	% 7,2
Veteriner	% 6,0
- İl/ilçe Tarım Müdürlüğü'nden yardım, danışmanlık vb hizmetler alan üreticilerimizin oranı % 27 dir. Yanıtlar üreticilerin İl/İlçe Tarım Müdürlükleri ile ilişkilerinde bir yetersizliğe işaret etmektedir.
- İl/İlçe Tarım Müdürlüklerinden danışmanlık hizmeti alan katılımcıların hangi hizmetleri aldıklarına yönelik ucu açık sorumuza verilen yanıtlar; "Analiz, haşerelerle mücadele, bakım, veterinerlik, fiyat, verimlilik, hasat, hayvan bakımı, süt kalitesi, Ekim ve sulama, Tohum, hibe, yatırım ve satış danışmanlığı, gübreleme" şeklinde olmuştur.
- Hizmet almayanlara sorduğumuz ucu açık soruya yanıtlar şunlardır: "kendim hallediyorum, tercih etmiyorum, mesafe sorunu, yardım edeceklerini düşünmüyorum, bilgim yoktu, sigorta yapmadıkları için gerek duymuyorum, destek az, yetersiz kalıyorlar, yardım yok, Bilgi alındığını bilmiyorum, kendi bilgilerinin yeterli olduklarını düşünüyorlar, yetersiz görüyorlar, tapuları olmadıkları için destek alamıyorum."
- Ürettiğiniz ürünleri saklamak için depolama olanağı olduğunu belirten katılımcılar % 42 oranındadır. Üreticilerin % 56'sı depolama imkanına sahip olmadıklarını beyan etmişlerdir. Bu oranlar bölgede ciddi depolama sıkıntısı olduğunu göstermektedir.
- Sizce Sakarya'da tarımın temel sorunu aşağıdakilerden hangisi veya hangileridir? şeklinde sorduğumuz soruya beş şık işaretlenmesi istenmiştir.
- Katılımcılara göre en önemli sorun sıralaması şöyle oluşmuştur:

- Katılımcılara göre en önemli sorun sıralaması şöyle olmuştur:

Parçalı arazi	% 16,8
Maliyetler ve karlılığın düşüklüğü	% 13,0
Verim düşüklüğü.	% 12,7
Tarım arazilerinin sanayiye ve toplu konuta açılması	% 11,9
Devlet desteklerinin azlığı	% 11,9
Sulama yetersizliği / bilgisizliği.	% 11,4
Depolama ve taşıma sorunu.	% 9,5
Pazarlama ve satış.	% 7,0
Kooperatiflerin/birliklerin doğru ve etkin çalışmaması	% 5,8
- Size Sakarya'da hayvancılığın temel sorunu aşağıdakilerden hangisi veya hangileridir? şeklinde sorduğumuz soruya beş şık işaretlenmesi istenmiştir. Katılımcılara göre en önemli sorun sıralaması şöyle olmuştur:

Maliyetler ve karlılığın düşüklüğü	% 18,5
Devlet desteklerinin azlığı	% 16,6
Aile hayvancılığı yapılması – organize hayvancılık yapılmaması	% 12,7
Pazarlama ve satış	% 12,7
Hayvancılıkta kayıt dışı ekonomi	% 11,2
Koruyucu veteriner hekimlik hizmetlerinin yetersizliği	% 10,2
İşletme başına düşen hayvan sayısının azlığı	% 9,2
Kooperatiflerin/birliklerin doğru ve etkin çalışmaması	% 8,7
- Size olanak verilse, tarımda işinizi genişletmek mi istersiniz, tarım dışında bir başka faaliyet yapmayı mı seçersiniz? Şeklinde sorduğumuz soruyla üreticilerin geleceğe dönük isteklerini belirlemek amaçlandı. Bu soruya katılımcıların % 79,3'ü var olan işlerini genişletmeyi ve tarım/hayvancılık sektöründe gelişmeyi hedeflediklerini bildirmişlerdir. Katılımcıların %20,7'si gelecekte imkanları olursa işlerini başka alanlarda yapmak istediklerini beyan etmişlerdir.
- Önceki soruda işlerini değiştirmek isteyenlerin gerekçeleri ucu açık soru ile belirlenmek istenmiştir. Verilen cevaplar; “para kazanılmıyor, kazancı yok, dükkan işi isterim, kurumsal iş isterim, maliyeti karşılamıyor, tarımın getirisi az, değeri yok, daha çok kazanç isterim, yaş sorunum var, tarımda maliyetler karşılamıyor” şeklindedir.

BÖLÜM 6 : İÇ ve DIŞ PAYDAŞLAR ÇALIŞTAYI

6.1 İç Paydaş çalıştayı

Sakarya Ticaret Borsası (STB)'nda tarım ve hayvancılık alanında Sakarya'da ticari faaliyet gösteren 1017 üye kayıtlıdır. Bu üyeleri 7 meslek komitesi temsil etmektedir. 14 Ekim 2015 de iç paydaş çalıştayında 92 meslek komitesi üyesinin katılımıyla tarım ve hayvancılığa ilişkin görüş ve değerlendirmeler paylaşılmıştır.

6.1.1 Katılımcı Tespitleri

İç paydaşlar aşağıdaki konularda sektöre ilişkin tespitlerini iletilmişlerdir.

- Sakarya karadan ulaşımı kolay olan, metropollere yakın bir ildir. Yakın gelecekte sakarya nüfüsü 3 milyon olacaktır. Sakarya'nın %40'ı tarım toprağıdır. 1980 lere kadar istanbul et piyasasını Sakarya belirlemesine rağmen artık hayvancılık kalmamıştır.
- Sakarya süt hayvancılığı ve silajın anavatanıdır. Sakarya'nın bazı köyleri mandacılığa ve süt için çok uygundur.
- Et ve Süt Kurumunun burada olması hayvancılık için avantajdır.
- Günde 2000 ton süt talep eden özel süt firmalarının Sakarya'da kurulmuş olması hayvancılık sektörü açısından önemli bir avantajdır.
- Kooperatifler çalışmıyor. Koopertifler ziraat bankasına mecburdur. Kefil istiyorlar. Birlikler çalışmıyor. Kooperatiflere verilen kredilerin %50 si batıyor.
- Büyükşehir Belediye kanunu tarım ve hayvancılığın ortadan kalkmasına olanak sağlıyor. Sakarya'nın önü Büyükşehir yasası ile kapanmıştır. Meralar büyükşehir belediyesine verilmiştir. Tüm köyler mahalleye dönüşmüştür.
- Traktör fabrikası tarım arazisine kurulmuştur.
- Hayvancılıkta 4 çeşit ilaç kullanmak durumunda kalıyoruz. Tüberkilozlu hayvan sayısında artış vardır.
- Sakarya'da politikacılar ve tarım ve hayvancılığa ilişkin planlar sanayicinin emrine girmiştir.
- Tarım ile uğraşan çiftçilerin devletten randevu alması zordur. Sanayici hemen almaktadır.

- Et fiyatları arttığı zaman üretici kabahatli olmaktadır.
- Sertifikalı eğitilmiş kişilere ihtiyaç vardır.
- Yumurta üretiminde ruhsat, gübre ve teşvik sorunu vardır.
- Her kurum bir sürü evrak istiyor. En basit iş 12 evrakla yapılmaktadır.
- İzmit-İstanbul'un en pis atıl sanayisi Sakarya'ya gelecektir.
- Karapınar da 400 dönümlük araziler OSB ye tahsis edilmiştir.
- Şimdiki nesil hayvancılık yapmak istememektedir.
- Meralar azalmıştır. Sakarya da arazi değerlidir.
- Memurun karşısında kıyafeti yüzünden azarlanan çiftçiler var. Yaptığı işe saygı göstermemiz lazım.
- Ürün bazında verilen destekler, süt artışını sağlamasına rağmen besiyi azaltmıştır.
- Irk değişimi için 5 yıl gerekmektedir. Yönlendirilen ırk pahalıdır.
- Süt üretiminde bilimsel teknikler ve veteriner hekim kullanılmalıdır. Soğuk zincirde Sakarya'da toplanan soğuk süt AB kurallarına uygun değildir.

6.1.2 Katılımcı Önerileri

İç paydaşlar aşağıdaki konularda sektöre ilişkin önerilerini iletmışlerdir.

- Kooperatiflere destek verilmelidir. Kooperatiflere gerekli denetimler yapılmalıdır. Kooperatiflerin gelişimi için çalışmalar yapılmalı, eylem planları oluşturulmalıdır. Türkiye de birlik kültürü gelişmelidir. Üyeler birliğe sahip çıkmalıdır. Kanunlara göre 7 kişi bir araya gelirse kooperatif açılabilir. Kurulum öncesi fizibilite yapılmasında fayda vardır. Ortaklar kooperatiflere sahip çıkmalıdır.
- Eğitim, desteklemelerin gözden geçirilmesi lazımdır.
- Girdi maliyetleri düşürülemelidir.
- Büyük şehir yasası içerisinde önlemler alınmalıdır. Büyükşehir yasasında meraları satma değil de koruma yetkisi verilmelidir.
- Köy arazilerinin, meraların korunması sağlanmalıdır. Kaybedilmiş mera alanlarının da geri kazanımı sağlanmalıdır. Alo mera hattı kurularak vatandaşın merasına sahip çıkması sağlanmalıdır.
- Hayvancılığın gelişimi için kırsal kesimde yaşayalara her eve bir inek kampanyası başlatılmalıdır.
- Mevcut ırkların ıslah edilerek verimliliği artırılmalıdır.
- Kalifiye çoban bulabilmek için başlatılan sürü yetiştiriciliği programı geliştirilerek devam etmelidir. Çobanlık meslek statüsüne alınmalı ve sosyal güvenliğe kavuşturulmalıdır.
- Kredileri kolaylaştırmak lazımdır.
- Yem fiyatlarını belli bir yere çekmek lazımdır.
- İşletme büyüklüğünü arttırmamız lazımdır.
- Tarım da istihdam edilecek insan bulunmuyor. Bu sebeple aile işçiliği olmalıdır. İşletme destekleri büyüdükçe destekler verilmelidir. Özellikle inek, koyun reklamlarıyla

Sakarya'da Tarım ve Hayvancılık Sektör Analizi ve Öneriler Raporu Projesi Sonuç Raporu

çalıştayevdirilmelidir. Köylü köyünde kalsın. Gençler toprağa dönsün. Kuşaktan kuşağa hayvancılığa geçmek gereklidir. Evlatlarımızı okutup tarım kesiminde istihdam etmek için çalışmalıyız.

- Yaptığı işten kar edemeyen kişi ve kuruluşlar devam etmiyor. Mevcut olan işletmelerin sürdürülebilir yapıya kavuşturulması lazımdır.
- Desteklemeler ürün bazında olmalıdır. Kalitesine ve hijyenine göre destekler verilmelidir.
- Sütünü kendi soğutana ilave destek verilmelidir.
- Eylem, işbirliği v.b bir komite kurulmalıdır. Yapılan çalışmalar ve bu çalıştay lafta kalmasın.
- Mevcut işletmeler dahil olmak üzere hayvan refahına uygun işletmelerin kurulması, mevcutların geliştirilmesi için devlet teşvikleri olmalıdır.
- Birliklerin tarım danışmanı istihdamı; veteriner, avukat ve ekonomik hizmetler kapsamına da genişletilmelidir. Birliklerin üniversite işbirliği sağlanmalıdır.
- Küçükbaş şurası her 5 yıl gibi düzenli aralıklarla toplanacak şekilde mevzuat düzenlenmelidir. Küçükbaş hayvan desteklemesi artırılmalıdır.

6.2 Dış Paydaş çalıştay

Sakarya Ticaret Borsası (STB); tarım ve hayvancılıkta kural koyucular, ekonomik ortamın düzenlemelerinde söz ve etki sahibi olan kurum ve kuruluşları davet etmiştir. Çalıştaya 56 kurum ve kuruluş temsilcisi katılarak tarım ve hayvancılığa ilişkin görüş ve değerlendirmelerini paylaşmışlardır.

6.2.1 Katılımcı Tespitleri

Dış paydaşlar aşağıdaki konularda sektöre ilişkin tespitlerini iletilmişlerdir.

- Sakarya IPARD kapsamında değildir. Sakarya %50 destek kapsamındaki devlet desteği ile desteklenmektedir. Yılbaşı öncesi yeni bir çağrı açılacak ve destekleme devam edecektir.
- Büyükşehir Belediyesi ile ilgili olan ruhsat prolemleri için çözüm çalışılmaktadır.
- Sakarya tarım vizyonu ve hedefleri her yıl Bakanlık kontrolünde değerlendirilecektir.
- Kooperatiflerde yapı küçük, liderlik yoktur.

- Sakarya'da tarım arazisi üzerine OSB kurup genişletmektedir.
- 2023 yılında Sakarya nüfüsünün 3 Milyon olacağı tahmin edilmektedir. Bu nüfus nereye yerleştirilecek? Sakarya'nın imar planları hazırlanırken tarım arazileri imara açıldı mı? Bu önemli konu halka açıklanmalıdır.
- Kamu ar-ge kuruluşları üniversite ar-ge kuruluşlarına göre daha etkin çalışıyor. Tescil edilen çeşit sayısı kamu ar-ge kuruluşlarında %98, üniversite ar-ge kuruluşlarında %2 dir.
- Sakarya tarım-sanayi-turizm şehiri olsun diye her STK kendi savını iddia ediyor. Gerçek üreticilerden kimse çalışmaya katılmamıştır. Bu önemli konu üreticilere yayılmalıdır.
- Hayvancılar olarak çıkmaz sokaktayız. Ülke genelinde stratejik sektör temsilcileriyiz.
- Mera sorunu çözümlenmelidir. Meralar talan ediliyor. Mera alanlarının %60-70 işgal altındadır.
- Meslek liselerinin içinde sürü yönetimi kursları Sakarya'da açılmamıştır.
- Tarım İl Müdürlüğü'nden destek almak isteyen her vatandaş en az yılda 1 -2 defa Tarım İl Müdürlüğüne gitmektedir.
- Vatandaşın eğitim talebi yoktur. Süt ile ilgili 13 yıl boyunca sayısız toplantı yapıldı 13 yıl boyunca eğitime katılan kişi sayısı 100 kişiyi geçmemektedir.
- STB üyelerinden şikayet ve istekleri alacak kişileri görevlendirmiştir.
- STB Gıda Laboratuvarı çok önemlidir, yatırımlarını bütün testlerini yapacak şekilde düzenlenmiştir.
- Lisanslı depoculuk kurmak için STB kamudan yer istemektedir.

6.2.2 Katılımcı Önerileri

Dış paydaşlar aşağıdaki konularda sektöre ilişkin tespitlerini iletilmişlerdir.

- Devlet destekleri ruhsata bağlanmıştır. Büyükşehir Belediye Başkanlığından ruhsat alınamamaktadır. Ruhsat almadan da destek alınabilmelidir. Bir yıldan beri hiçbir işletmemiz ne ahırını ne de işletmesini büyütebilmiştir.
- Üniversite altyapısını kurarsa işbirliği daha etkin olabilir.
- Kooperatiflerin etkin çalışması için dikey yapılanmalarını (il, bölge, Türkiye) sağlamaları gereklidir. Kooperatiflerde sorun kurumsal yapıyı oturtmamak, kişiyi bağı kalmakla ilgilidir.
- Hayvancılıkta Dünya ölçeğinde verimlilik kurallarına uymak lazımdır. Mevcut işletme büyüklüklerini geliştirmek önemlidir.
- Borsa Ar-ge merkezi kurması konusunda TAGEM ve Üniversite ile birlikte çalışmalıdır. Sakarya'da ziraat ve veterinerlik fakültesi olmasına gerek yoktur.
- Genç nüfus tarım ve hayvancılığa yönlendirilmelidir.
- Meraların ıslahı ve cumhuriyetin ilanı ile ayrılan mera alanlarının tekrar halka iadesi yapılmalıdır.
- Büyükşehir Belediye Başkanı meraları var edici hale getirmelidir.
- Ar-ge çalışmalarının sunulduğu tarım fuarları Sakarya'da da açılmalıdır.

DOĞU MARMARA KALKINMA AJANSI
2015 YILI DOĞRUDAN FAALİYET DESTEĞİ (DFD) PROGRAMI

“SAKARYA'DA TARIM VE HAYVANCILIK SEKTÖR ANALİZİ VE ÖNERİLER RAPORU” PROJESİ

REF.NO: MARKA TR42/15/DFD/0042

Saat : 13: 45

Yer: STB KONFERANS SALONU

Bu basın bülteni T.C. Doğu Marmara Kalkınma Ajansı'nın desteklediği "Sakarya'da Tarım ve Hayvancılık Sektör Analizi ve Öneriler Raporu" Projesi/faaliyeti kapsamında hazırlanmıştır. İçerik ile ilgili tek sorumluluk Sakarya Ticaret Borsası'na aittir ve T.C. Doğu Marmara Kalkınma Ajansı'nın görüşlerini yansıtmaz.

BÖLÜM 7 : SONUÇ ve ÖNERİLER

Hızla artan dünya nüfusu karşısında tarım ve hayvancılık sektörü; gelir sağlayıcı ekonomik bir faaliyet olma ötesinde, insanın yaşamını garantiye alan, stratejik önemi olan bir gıda üretim sektörüdür. Dünya'nın geleceğine ilişkin yapılan nüfus, iklim, enerji, su ve gıda tahminlerde; tarım ve hayvancılık sektörü her zaman korunması ve geliştirilmesi gereken kritik önemde bir sektör olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sakarya'nın coğrafi özellikleri ve iklim koşulları nedeni ile oluşan avantajları; Sakarya'yı tarım ve hayvancılıkta daha da özel ve önemli bir konuma getirmektedir. Sakarya'da giderek artan nüfus, değişen ekonomik ve demografik yapı, Sakarya'nın geleceğine yönelik planlanan güncel çalışmalar, tarım ve hayvancılık alanında faaliyet gösteren kişi ve kuruluşlar yanında bütün ülke ekonomisini etkileyecek sonuçlara sebebiyet vermektedir. Bu sebeple, Sakarya Ticaret Borsası; bu alanda belirleyici ve etkileyici kişi ve kurumlar yanında, etkilenen kişi ve kurumları da kapsama alacak bir analiz çalışması gerçekleştirmiştir. Proje ile; derinlemesine görüşme, anket ve çalıştay faaliyetleri ile toplamda 669 kişiye erişilmiştir. Bu kişiler hem Sakarya'da tarım ve hayvancılık alanında kural koyucu, hem de bu kurallardan etkilenen sivil toplum, tüccar ve üreticilerden oluşmaktadır. Aşağıdaki tabloda bu rapor için görüşü alınan kişilerin dağılımı görülmektedir.

Tablo 32: Sakarya'da Tarım ve Hayvancılık Sektör Analizi Raporu Katılımcı Sayısı

Faaliyet	STB Üyesi	Üretici	Kamu / STK / Akademi
Derinlemesine görüşme	-	-	21
Anket	300	200	-
Çalıştay	92	-	56
Toplam	392	200	77
Genel Toplam			669

Sakarya'da bu tarihe kadar yapılan çalışmalar ve yazılan raporlar ile bu proje kapsamında yapılan derinlemesine görüşme, anket, çalıştayda paylaşılan görüşler büyük bir paralellik göstermektedir. Bu durum; gelinen aşamada, tarafların tespit ve öneriler konusunda bir uzlaşma içerisinde olduğunu ve artık bir eylem beklentisi içerisine girdiğini göstermektedir. Bu sebeple; rapor içerisinde detaylı olarak verilen tespit ve öneriler aşağıda özetlenerek sunulmaktadır.

- Sakarya'da tarım arazileri ve meralar korunmalıdır. 2000-2012 yılları arasında değişen büyükşehir belediyesi yasasıyla 10 ilçe büyükşehir belediyesi etki alanına girmiştir. Bu sebeple, kentsel dönüşüm, şehircilik ve sanayileşme ile ilgili nazım imar planları bu 12 yıl içerisinde sürekli yenilenmiştir. Ancak, gerçekleşen uygulamalar, tarım arazilerini koruyacak şekilde bu nazım imar planlarının yeniden gözden geçirilmesi gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Gerek merkezden kanuni düzenlemeler ile gerek yerelden belediye ile yapılacak ortaklaşa çalışmalar ile tarım alanları ve meralar korunmaya alınmalıdır.
- Kamu kurumlarının başladığı verimlilik ve karlılığı arttırmaya yönelik, giderek küçülen tarım arazilerinin toplulaştırma projesi hızlıca tamamlanmalı ve en kısa zamanda hayata geçirilmelidir. Ayrıca, parçalı toprakları toplu işlemeye yönelik başka özendirici projeler de geliştirilmelidir.
- Geçmiş verilerden yola çıkarak veya güncel olarak çiftçinin davranışlarına yönelik kamusal yönlendirmeler yerine, 2050-2100 yılları gibi çok uzun dönemler için Sakarya'da iklim, toprak, bitki projeksiyonları yapılmalı ve bu projeksiyonlarla tarım ve hayvancılık sektörü yönlendirilmelidir. Devlet destek ve teşvikleri de bu projeksiyona uygun şekilde hazırlanmalıdır.

Sakarya'da Tarım ve Hayvancılık Sektör Analizi ve Öneriler Raporu Projesi Sonuç Raporu

- Kooperatif, birlik, borsa, oda v.b tarımsal örgütlerin; üretim-depolama-pazarlama-satış zinciri içerisindeki rol ve sorumluluk dağılımları gözden geçirilmelidir. Sakarya Ticaret Borsası; bu arz zinciri içerisindeki bütün aktörlerin işbirliğini alarak, ihtisas organize sanayi bölgeleri, lisanslı depoculuk, ihracat imkanları ve modernizasyon projeleri hazırlamalı ve hayata geçirmelidir.
- Sakarya iklim ve toprağına özel tarımsal ve gıda ürünlerine ilişkin markalar (Tarımsal ürünler: Müşkile Üzüümü, Eşme Ayvası, Kazımpaşa Karpuzu, Mersin Balığı, Kestane Kabağı-Akkabak, Delisava-Çakıldak Fındığı, Gıda ürünleri : Kabak Tatlısı, şekerli ve türevleri, fındık ürünleri, Uğut Tatlısı, Tarhana, Enginar Konservesi, Taraklı Erik Kurusu, Erişte, Ayva Lokumu ve Cezeryesi, Köpük Helvası) yaratılmalı ve hem bu ürünler hem markalar geliştirilerek korunmalıdır. Bu markalardan gıda ürünlerinin ihracatını sağlayacak, geliştirecek şekilde pazar araştırma ve geliştirme çalışmaları Sakarya Ticaret Borsası tarafından yapılmalıdır.
- Tarım ve hayvancılık sektöründe; uygulamalı eğitimler ve araştırmalarla, uzun dönemli araştırma ve geliştirme projelerinin yapılabilmesi için gerekli bilimsel bilgi ve altyapı ihtiyacı karşılanmalıdır. Sakarya Üniversitesi, kamu ar-ge merkezleri ile birlikte Sakarya Ticaret Borsası, tarımsal ve hayvancılık ile ilgili kooperatif, birlik ve Ziraat odalarıyla işbirliği içerisinde yenilik ve ar-ge merkezi kurulmalıdır. Bu merkezde hem tarım hem de hayvancılık alanında çalışmalar yapılırken, yüksek lisans ve doktora eğitimleriyle bölgenin nitelikli eleman ihtiyacı karşılanmalıdır. Teknoloji kullanımı ve ırk yetiştirme, tohum geliştirme v.b bir çok alanda yenilikçi uygulamaların hayata geçirilebilmesi için uygulamalı ar-ge ve eğitim merkezine ihtiyaç vardır.
- Sakarya'da hayvancılığı beyaz et ve kırmızı et olarak ele almak gerekmektedir. Beyaz et hayvancılığında et tavukçuluğı, yumurta ve su ürünleri bazında yapılan değerlendirmeler; et tavukçuluğı alanındaki gelişimin yumurta ve su ürünleri alanında da yaşanması için; kamu kurumlarının bu alanda faaliyet gösteren sivil toplum örgütleriyle ve özel kuruluşlarla bir an önce Sakarya'ya özel projeleri planlaması ve hayata geçirmesi gerekli olduğunu göstermektedir. Su ürünleri özelinde Mersin Balığı'nın tükenen neslinin Sakarya Nehri'nde yeniden canlandırmasına olanak sağlayacak projeler artırılarak sürdürülmelidir.
- Kırmızı et sektöründe; büyükbaş ve küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinin geliştirilmesi için, manda yetiştiriciliğini de özendirerek şekilde, aile çiftçiliğinin gelişimini sağlayacak destekler yanında, hayvancılığın sebep olduğu koku ve çevresel zararları en aza indirecek şekilde, ihtisas organizeler ile birlikte modern büyükbaş üretim çiftliklerinin kurulmasını kolaylaştıracak kredi imkanları sağlanmalıdır. Yem maliyetlerini minimize edecek yem bitkileri yetiştiriciliğine yönelik destekler yanında, meraların yeniden sektöre kazandırılması için sivil toplum örgütleri ve kamu kurumları işbirliği içerisinde çalışmalıdır.
- Dış mekan süs bitkileri, jeotermal ısıtmalı modern sebzeçilik, meyve üretimi, çatak projesi, modern sulama, çevresel atıkların değerlendirilmesi, eko-köy projesi, organik tarım ve iyi tarım uygulamalarına ilişkin başlatılan çalışmalar devam etmelidir.
- Bu raporun hazırlanması ile gündeme gelen ve üzerinde görüş birliğine varılan bir çok konuda, Sakarya Ticaret Borsası eylem ve işbirliği için komiteler kurulmalı ve bu alandaki çalışmaları sürdürmelidir.

Raporun hazırlanmasına katkılarını esirgemeyen bütün kişi ve kurumlara kere daha teşekkür ederek; raporda sunulan fikir ve önerilerin bir an önce hayata geçmesini dileriz.

Bibliography

1. Et Ve SÜT Kurumu. *2014 Yılı Sektörel Değerlendirme Raporu*. Ankara: Et ve Süt Kurumu, 2014.
2. Gıda Tarım Ve Hayvancılık Bakanlığı Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü,. *TÜRKİYE Organik Tarım Stratejik Planı 2012-2016*. Ankara: Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, 2012.
3. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı Tarımsal Yatırımcı Danışma Ofisi,. *SAKARYA İLİ Tarımsal Yatırım Rehberi*. Sakarya: Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Şubat 2015.
4. Rekabet Kurumu. *Türkiye Kırmızı Et Sektörü ve Rekabet Politikası*. Ankara: Rekabet Kurumu, 2010.
5. Sakarya İl Müdürlüğü. *Sakarya İli Tarım Sektörü Eylem Planı*. Sakarya: Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Sakarya İl Müdürlüğü, 31 Temmuz 2015.
6. Sakarya Valiliği,. *İl Brifingi Raporu*. Sakarya: Sakarya Valiliği, 2015.
7. TOBB Tarım Meclisi,. *Türkiye Tarım Meclisi Sektör Raporu*. Ankara: TOBB, 2013.
8. Arslan, Pınar."Güney Kore Cumhuriyeti Ülke Raporu" Ankara, 2013.
9. Babacan, Sevgi. *AB SÜRECİNDE TÜRKİYE HAYVANCILIK SEKTÖRÜNÜN AVANTAJ VE DEZAVANTAJLARI*. İzmir: İzmir Ticaret Odası, 2006.
10. BESD-BİR. *BESD-BİR*. 30. 10 2015. [Http://Www.Besd-Bir.Org/Istatistikler](http://Www.Besd-Bir.Org/Istatistikler) (Cit. 30. 10 2015).
11. Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı. *Gıda ve İçecek Sektörü Raporu*. Ankara: Sanayi Genel Müdürlüğü, 2013.
12. Bloomberg - Habertürk. *Haberler*. 30. Nisan 2015. [Http://Www.Bloomberght.Com/Haberler/Haber/1774315-Tarimda_90_Milyarlik-Hollanda-Mucizesi](http://Www.Bloomberght.Com/Haberler/Haber/1774315-Tarimda_90_Milyarlik-Hollanda-Mucizesi) (Cit. 29. Ekim 2015).
13. Bozkurt, Yiğit. *Şili Ülke Raporu*. Ankara: Ankara Üniversitesi Latin Amerika Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi, 2013.
14. Cansever, İrfan. "Tarım ve Hayvancılık Raporu".Sakarya, 2010.
15. Cevdet Mete. *VIII Türkiye Ticaret ve Sanayi Şurası – STB Sorun ve Çözüm Önerileri 8.4.2015*. Sakarya: STB - Sakarya Ticaret Borsası, 2015, Nisan.
16. COŞKUN, Doç. Dr. Recai. *SAKARYA'NIN REKABET GÜCÜNÜN BELİRLENMESİ VE GELİŞTİRİLMESİ PROJESİ*. Sakarya Valililiği, Dátum Neznámy.
17. ÇETİN, Müjgan. *Sakarya'da Tarım ve Hayvancılık Sektör Analizi ve Öneriler Raporu Projesi Derinlemesine Görüşme Raporu*. Sakarya: Sakarya Ticaret Borsası, 2015.
18. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Sakarya Çevre İl Müdürlüğü,. *SAKARYA İL ÇEVRE Durum Raporu*. Sakarya: Sakarya Valiliği, 2013.
19. Data, Climate. *Climate Data*. 12. 10 2015. [Http://Tr.Climate-Data.Org/Location/680738/](http://Tr.Climate-Data.Org/Location/680738/) (Cit. 10. 10 2015).
20. Doç Dr. Mustafa K. Yılmaz-IMKB ; Gökhan Mirahmetoğlu-TOBB. *Türkiye'de Ticaret Borsalarının Gelişimi,Ekonomideki Yeri ve Performansı Üzerine Analitik Bir Değerlendirme*. Ankara: TOBB, 2007.

Sakarya'da Tarım ve Hayvancılık Sektör Analizi ve Öneriler Raporu Projesi Sonuç Raporu

21. DPT Balıkçılık Özel İhtisas Komisyonu. *2007-2013 Dokuzuncu Kalkınma Planı*. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı, 2007.
22. DPT Su Ürünleri Özel İhtisas Komisyonu. *2014-2018 10 Kalkınma Planı*. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı, 2014.
23. FAO. *WORLD AGRICULTURE TOWARDS 2030/2050*. Nikos Alexandratos, Jelle Bruinsma - Global Perspective Studies Team FAO, 2012 Revision.
24. Gaytancıoğlu, Okan. "Türkiye De Hayvancılığının Günümüzdeki Durumu ve Sorunlar."Tekirdağ, Dátum Neznámy.
25. Haberler.Com. *Haberler.Com*. 28. 07 2012. [Http://Www.Haberler.Com/Sakarya'da iyi Tarım-Uygulamaları-Egitimi-3820477-Haberi/](http://www.haberler.com/sakarya-da-iyi-tarim-uygulamaları-egitimi-3820477-haberi/) (Cit. 1. 11 2105).
26. Hayvancılık Genel Müdürlüğü. *Hayvancılık Sunumu*. Ankara: Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı - Hayvancılık Genel Müdürlüğü, Temmuz 2015.
27. Hayvancılık Genel Müdürlüğü. *Kırmızı Et Stratejisi*. Ankara: Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, 2015.
28. İlyas Cem KÜLEKCI, Prof. Dr. Saim ÖZDEMİR. *Sakarya Ticaret Borsası Dergisi - Meralara Çevreci Yaklaşım*. Sakarya: Sakarya Ticaret Borsası Dergisi, 2012.
29. Konya Ticaret Odası. *Hollanda Raporu*. Konya: Konya Ticaret Odası, 2005.
30. Konya Ticaret Odası. *Hollanda Ülke Raporu*. Konya: Konya Ticaret Odası, 2011.
31. Köroğlu, Semiha. *AT Uzmanlık Tezi - AVRUPA BİRLİĞİNDE VE TÜRKİYE'DE Tarımsal Örgütlenme*. Ankara: Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, 2003.
32. Macit Aktaş, Saim Özdemir. *Rukp Çim Üretimi - Toprak Kaybı ve Çözümü*. Sakarya: Sakarya Ticaret Borsası, 2013.
33. MARKA - Yalova Yatırım Ofisi. *Doğu Marmara Süs Bitkileri Raporu*. Yalova: Doğu Marmara Kalkınma Ajansı Yalova Yatırım Ofisi, 2013.
34. MARKA. *Doğu Marmara Bölgesi Kalkınma Göstergeleri*. İzmit: Doğu Marmara Kalkınma Ajansı, 2015.
35. MARKA. *Doğu Marmara Bölgesinde Tarım Sektörünün Genel Durumu*. İzmit: Doğu Marmara Kalkınma Ajansı, 2012.
36. Doğu Marmara'da OSB Ler.“ *Doğu Marmara Kalkınma Ajansı Yönetim Kurulu Toplantısı*. İzmit: MARKA, 27. Mayıs 2011.
37. MARKA. *TR42 Bölge Planı (Bolu, Düzce, Kocaeli, Sakarya, Yalova) 2014-2023*. Kocaeli: MARKA - Doğu Marmara Kalkınma Ajansı, 2014.
38. OECD. *OECD Data - Crop Production -2014*. 1. 11 2015. [https://Data.Oecd.Org/Agroutput/Crop-Production.Htm](https://data.oecd.org/agroutput/crop-production.htm) (Cit. 1. 11 2015).
39. OECD Ve FAO. *Tarımsal Görünüm Raporu 2014-2023*. OECD, 2015.
40. Sakarya İl Müdürlüğü. *2014 Yılı Faaliyet Sunumu*. Sakarya: Sakarya İl Müdürlüğü, 2015.
41. Sakarya İl Müdürlüğü. *Sakarya Tarım İl Brifi -2015*. Sakarya: Sakarya İl Müdürlüğü-Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, 2015.
42. Sakarya İl Müdürlüğü. *2014 Yılı Faaliyet Raporu*. Sakarya: Sakarya İl Müdürlüğü - Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, 2015.
43. Sakarya İl Müdürlüğü. *Sakarya Vizyonu*. Sakarya: Sakarya İl Müdürlüğü - Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı , 2015-2020.

44. Sakarya Tarım İl Müdürlüğü. *Sakarya İli Tarım Master Planı*. Sakarya: Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Sakarya Tarım İl Müdürlüğü, 2006.
45. Sakarya Ticaret Borsası. *Meslek Komitesi Çalıştay Raporu*. Sakarya: Sakarya Ticaret Borsası, 11-12 Kasım 2014.
46. Sakarya Ticaret Borsası. *Dünya'da Ve Türkiye'de Depoculuk*. Sakarya: Sakarya Ticaret Borsası, 2014.
47. Sakarya Ticaret Borsası. *Patates Raporu*. Sakarya: Sakarya Ticaret Borsası, 2011.
48. Sakarya Ticaret Borsası. *Stratejik Plan 2014-2017*. Sakarya: Sakarya Ticaret Borsası, 2014.
49. Sakarya Ticaret Borsası. *SÜPÜRGE OTU ÜRETİCİLERİNİN SORUNLARI DURUM TESPİTİ VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ RAPORU*. Sakarya: Sakarya Ticaret Borsası, 21.1.2015.
50. Sakarya Ticaret Borsası, STB. *Dünyada ve Türkiye'de Tarımın Geleceği*. Sakarya: STB, Nisan 2011.
51. SATSO. *SATSO Duyurular*: 21. 2 2014. [Http://Www.Satso.Org.Tr/Duyuru/1383/Fidan-Tanitim-Ve-Sergileme-Tesisi.aspx](http://Www.Satso.Org.Tr/Duyuru/1383/Fidan-Tanitim-Ve-Sergileme-Tesisi.aspx) (Cit. 1. 11 2015).
52. Tarım Ve Hayvancılık Bakanlığı Hayvancılık Genel Müdürlüğü. *Kırmızı Et Stratejisi*. Ankara: Tarım Ve Hayvancılık Bakanlığı Hayvancılık Genel Müdürlüğü, 2015.
53. Tarım Ve Köy İşleri Bakanlığı, *Katılım Öncesi Yardım Aracı Kırsal Kalkınma Programı 2007-2013 IPARD Programı*. Ankara: Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, 2014.
54. Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, *TR4 Doğu Marmara Bölgesi Tarım Master Planı*. Ankara: Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, 2007.
55. Tarımsal Araştırmalar ve Politikalar Genel Müdürlüğü. *Tarımsal Araştırmalardan Bakış*. Ankara: Tarımsal Ekonomi ve Politika Geliştirme Enstitüsü Müdürlüğü, 2014.
56. TIM. *Fındık ve Mamulleri Sektörü*. İstanbul: Türkiye İhracatçılar Meclisi, Mart 2010.
57. TIM. *Yaş Sebze ve Meyve Sektörü Proje Raporu*. İstanbul: TIM, Mart 2010.
58. TMO. *2014 Yılı Fındık Sektör Raporu*. Ankara: Toprak Mahsulleri Ofisi, 2015.
59. TOBB Tarım Kurulu, *Tarım Kurulu Raporu*. Ankara: TOBB, 2010.
60. Toprak Mahsulleri Ofisi, *TMO Tarihçe*. 1. 11 2015. [Http://Www.Tmo.Gov.Tr/Main.aspx?ID=13](http://Www.Tmo.Gov.Tr/Main.aspx?ID=13) (Cit. 1. 11 2015).
61. TUSİAD. *GIDA, TARIM VE HAYVANCILIK REKABET GÜCÜ Temel Bulgular*. İstanbul: TUSİAD, 2014.
62. Ulusal Süt Konseyi. *Dünya ve Türkiye'de Süt Sektör İstatistikleri*. İstanbul: Ulusal Süt Konseyi, 2014.
63. World Bank. *Agriculture Overview*. 24. 09 2015. [Http://Www.Worldbank.Org/En/Topic/Agriculture/Overview](http://Www.Worldbank.Org/En/Topic/Agriculture/Overview) (Cit. 1. 11 2015).
64. Yağcıoğlu, Mustafa. *Tarımsal Ürünlerin Pazarlamasında Ticaret Borsalarının Yeri*. İzmir: İzmir Ticaret Borsası, 2012.
65. Yrd.Doç.Dr.H.Naci BAYRAÇ Ve Yrd.Doç.Dr.Fatih ÇEMREK. "AB UYUM SÜRECİNDE TÜRKİYE'DE HAYVANCILIK SEKTÖRÜNÜN YAPISAL ANALİZİ VE GELİŞTİRMEYE YÖNELİK POLİTİKALAR." Eskişehir, 2012.
66. YUMBİR. *Yumurta Tavukçuluğu Verileri*. Ankara: YUMBİR, 2014.

STB, tarımsal sorunlara ışık tutacak

■ Haber Servisi

Sakarya Ticaret Borsası, tarım ve hayvancılıkta yaşanan sorunları ve çözüm önerilerini "İç ve Dış Paydaş Çalıştayı" ile masaya yatıracak.

Sakarya Ticaret Borsası Başkanı **Cevdet Mete**, yenilikçi öneriler ile gelişime ve değişime öncülük edecek bir rapor hazırlamak için tarım ve hayvancılık alanında sivil toplum kuruluşlarının da görüş ve önerilerini almak istediklerini belirtti.

Çalıştayı amacı hakkında bilgi veren Mete, "Doğu Marmara Kalkınma Ajansı desteği ile yürütmüş olduğumuz 'Sakarya 'da Tarım ve Hayvancılıkta Sektör Analizi ve Öneriler Raporu' Projemiz kapsamında tarım ve hayvancılığın mevcut durumunu analiz etmek, tehdit ve risklerin önlenmesinde öneriler geliştirmek amacıyla 14 Ekim Çarşamba 'İç Paydaş', 15 Ekim Perşembe 'Dış Paydaş' çalıştayı düzenleyeceğiz. Saat 13.45'te başlayacak olan çalıştaylarımız borsamız konferans salonunda yapılacaktır" bilgisini verdi.

Cevdet Mete, "Önemi giderek artan tarım sektörüne dikkat çekmek için 14-15 Ekimde düzenleyeceğimiz çalıştaylarımıza tüm paydaşlarımızı ve üyelerimizi bekliyoruz tarım ve hayvancılık alanındaki önerileri bizim için büyük önem arz etmektedir" diyerek davette bulundu.

STB, Sakarya'nın Tarım ve Hayvancılık Vizyonuna Katkı Sağlayacak Projeler Geliştiriyor

Mete: Tarım ve hayvancılıkta markalaşacağız

Sakarya Ticaret Borsası Yönetim Kurulu Başkanı **Cevdet Şakarya'da** Tarım ve Hayvancılık Sektör Analizi ve Öneriler Raporu Projesi ile bölgedeki diğer sektör araştırmalarına temel teşkil edeceklerini söyleyerek, Sakarya'nın tarım ve hayvancılık alanında markalaşacağını ifade etti.

HEDEF: FARKINDALIK

STB tarafından yazılan "Sakarya'da Tarım ve Hayvancılık Sektör Analizi ve Öneriler Raporu" Projesi Doğu Marmara Kalkınma Ajansı 2015 yılı Doğrudan Faaliyet Destegi Programı kapsamında, TR42/15/DFD/0042 referans numarası ile **Sakarya Ticaret Borsası** ve Doğu Marmara Kalkınma Ajansı tarafından (MARKA) imzalandı. **Sakarya Ticaret Borsası** Yönetim Kurulu Başkanı **Cevdet Mete** imzalanan proje ile ilgili şu açıklamalarda bulundu. **Cevdet Mete** "Sakarya'da Tarım ve Hayvancılık Sektör Analizi ve Öneriler Raporu" Projesi ile bölgedeki diğer sektör araştırmalarına temel teşkil edeceklerini söyleyerek, Sakarya'nın tarım ve hayvancılık alanında markalaşmasını ve tanınırlığını artırmak, yenilikçi ürünler ile tarım ve hayvancılıkta inovasyon fırsatlarını göstererek ülkede farkındalık yaratmış olmayı hedefli-

yoruz" dedi.

KATKI SAĞLAYACAK

Mete; Sakarya'da Tarım ve Hayvancılık Sektör Analizi ve Öneriler Raporu " Projesi ile bölgesel ve ülkesel politika yapıcılar için yeni planlama, teşvik, destek, hibe plan ve programlarına ışık tutarak, devlet tarafından uygulanan desteklemelerle ülke tarım ve hayvancılığına ve üretici gelirine fayda sağlamayı hedeflediklerini belirtti.

Mete "Günümüzde demokrasi ile yürütülen tüm ülkelerde olduğu gibi, sivil toplum örgütlerinin ülke tarım ve hayvancılık politikalarının oluşumuna da katkı sağlaması, tarım ve hayvancılık politikalarının oluşturulmasında önem taşımaktadır.

GÖRÜŞ ALINDI

Konu ile ilgili uzmanlar tarafından saha araştırmaları yapılarak, kooperatiflerin, üniversite, tarım ve hayvancılık ile ilgili her türlü dernek ve sivil toplum örgütünün temsilcilerinin görüşleri alına-

rak "Sakarya'da Tarım ve Hayvancılık Sektör Analizi ve Öneriler Raporu " tarım ve hayvancılık politikalarının oluşmasına baz oluşturacaktır. Ayrıca hazırlanan bu raporun şu an ilimiz ve Bakanlığımızın gündeminde olan Sakarya'nın tarım vizyonunun belirlenmesinde büyük katkı sağlayacağını düşünmekteyim. Çünkü yapacağımız saha araştırmaları ve çalıştaylarla hedef kitlenin sorunları derinlemesine araştırılarak bölgesel ve ülkesel politika yapıcılar için yeni planlama, teşvik, destek, hibe plan ve programlarına ışık tutacak veriler elde etmeyi planlamaktayız. **Mete**; **Sakarya Ticaret Borsası** olarak, bölgemizde tarım ve hayvancılık sektöründe geniş kapsamlı araştırma yaparak "Sakarya'da Tarım ve Hayvancılık Sektör Analizi ve Öneriler Raporu" Projesini yürütecek olmaktan heyecan ve gurur duyuyoruz" dedi.

TARIMDA YOL HARİTAMIZI DEĞİŞTİRMELİYİZ!

Haber Servisi

STB, Doğu Marmara Kalkınma Ajansının desteği ile yürütmüş olduğu "Sakarya'da Tarım ve Hayvancılıkta Sektör Analizi ve Öneriler Raporu" projesi kapsamında İç ve Dış Paydaş Çalıştaylarını 14-15 Ekim 2015 tarihlerinde STB Konferans Salonunda gerçekleştirdi.

Çalıştaylara Sakarya Valiliği, Tarım İl Müdürlüğü, Et Balık Kurumu, Sakarya Üniversitesi, Mısır Araştırma Enstitüsü, Kültür ve turizm müdürlüğü Tarım Kredi Koop, Hay-Kop, Besiciler Odası, Veterinerler Odası, Kooperatif ve Birliklerin Yetkilileri, Muhtarlar, Sakarya Ticaret Borsası üyeleri olmak üzere geniş katılım sağlandı.

TARIM AĞIR SORUNLARLA YÜZE

Yönetim Kurulu Başkanı **Cevdet Mete** çalıştayı açılış konuşmasında; "Tarım, Türkiye için yapısal bir sektördür. Yapısal

ve dönemsel nitelikli çok sayıda ağır sorunlarla yüz yüze olan tarımın, sorunlarının aşılması da ekonomiye ve topluma katkısının üst düzeye çıkarılması da mümkündür ve bu Türk toplumunun geleceği için zorunludur. Bu nedenle **Sakarya Ticaret Borsası** tarıma duyduğu sorumluluğun gereği dünya gelişmelerini gözeterek tarım politikaları oluşturulmasına katkıda bulunmayı ödev bildiktir" dedi.

'YOL HARİTAMIZI DEĞİŞTİRMELİYİZ'

Meclis Başkanı **Recep Pulat** da konuşmasında Sakarya'daki tarım ve hayvancılıkla ilgili istatistikî bilgiler verdi. Sakarya'nın gayri safi milli hasılsının yüzde yirmi dördünü tarım ve hayvancılıktan sağladığını belirten

Pulat, "81 ilin gayrisafi milli hasılsı bu konuda yüzde sekiz iken Sakarya Türkiye genelinin 3 kabdır. Böyle bir coğrafyada böyle bir iklimde ne durduğumuz bunu iyi analiz etmemiz lazım. Sakarya ülkemizdeki yapısal sorunlardan

dolayı birçok sıkıntı yaşanmaktadır. Tarım ve hayvancılıkta artık beyaz bir sayfa açıp yol haritalarımızı değiştirmemiz gerektiğini düşünüyoruz" dedi.

UZUN DÖNEMLİ PROJEKSİYONLAR

Projenin saha araştırmasını yürüten İnovasyon Danışmanı Müjgan Çetin de; çalıştaylardaki sunumunda hem okunan raporlar hem de yapılan görüşmeler neticesinde, bütün kurumların, kuruluşların ve kişilerin üzerinde hem fikir olduğu temel görüşleri özetledi. Çetin, Sakarya'da tarım arazilerinin mutlaka korunması gerektiğini, geçmiş verilerden yola çıkarak veya güncel olarak çiftçinin davranışlarına yönelik kamusal yönlendirmeler yerine, uzun dönem için hava, toprak, bitki projeksiyonları yapılması gerektiğini, devlet destek ve teşviklerinin de bu projeksiyona uygun olarak yürütülmesi gerektiğini belirtti.

Tarım masaya yatırıldı

Sakarya Ticaret Borsası (STB) Tarım Hayvancılık İç ve Dış Paydaş Çalıştayı Gerçekleştirdi

STB, Doğu Marmara Kalkınma Ajansının desteği ile yürütmüş olduğu "Sakarya'da Tarım ve Hayvancılıkta Sektör Analizi ve Öneriler Raporu" projesi kapsamında İç ve Dış Paydaş Çalıştayı'nı STB Konferans Salonunda gerçekleştirdi. Çalıştaylara Sakarya Valiliği,

Tarım İl Müdürlüğü, Et Balık Kurumu, Sakarya Üniversitesi, Mısır Araştırma Enstitüsü, Kültür ve turizm müdürlüğü Tarım Kredi Koop, Hay-Kop, Besiciler Odası, Veterinerler Odası, Kooperatif ve Birliklerin Yetkilileri, Muhtarlar, **Sakarya Ticaret Borsası** üyeleri olmak üzere geniş katılım sağlandı.

TARIM POLİTİKASI

STB Yönetim Kurulu Başkanı **Cevdet Mete** çalıştayı açılış konuşmasında; "Tarım, Türkiye için yapısal bir sektördür. Yapısal ve dönemsel nitelikli

çok sayıda ağır sorunlarla yüz yüze olan tarımın, sorunlarının aşılması da ekonomiye ve topluma katkısının üst düzeye çıkarılması da mümkündür ve bu Türk toplumunun geleceği için zorunludur. Bu nedenle **Sakarya Ticaret Borsası** tarıma duyduğu sorumluluğun gereği dünya gelişmelerini gözeterek tarım politikaları oluşturulmasına katkıda bulunmayı ödev bildiktir" dedi.

ANKET ÇALIŞMASI

Mete; "Tarım ve hayvancılık alanındaki öneriler bizim için büyük önem arz etmektedir. Sizlerin değerli görüşleriyle birlikte uzmanlarımız tarafından hazırlanan saha araştırmaları, anket çalışmalarının sonucunda hazırlanacak olan bu raporla orta ve uzun vade de ilimizde kurum ve kuruluşlara veri teşkil etmesi en büyük arzumuzdur" dedi.

'TARIM, TÜRKİYE İÇİN YAŞAMSAL BİR SEKTÖR'

STB, Doğu Marmara Kalkınma Ajansı'nın desteği ile yürüttüğü "Sakarya'da Tarım ve Hayvancılıkta Sektör Analizi ve Öneriler Raporu" projesi kapsamında İç ve Dış Paydaş Çalıştaylarını 14-15 Ekim 2015 tarihlerinde STB Konferans Salonunda gerçekleştirdi

SAKARYA Ticaret Borsası (STB) Yönetim Kurulu Başkanı Cevdet Mete, çalıştayın açılış konuşmasında, "Tarım, Türkiye için yaşamsal bir sektördür. Yapısal ve dönmesez nitelikli çok sayıda ağır sorunlarla yüz yüze olan tarımın, sorunlarının ağırlığına da ekonomiye ve topluma katkısına ist dizeye çıkarılması da mümkündür ve bu Türk toplumunun geleceği için zorunludur. Bu nedenle **Sakarya Ticaret Borsası** tarıma duyduğu sorumluluğun gereği, dünya gelişmelerini gözeten tarım politikaları oluşturulmasına katkıda bulunmayı ödev bildiktir" dedi.

VERİ TEŞKİL EDECEK

Yönetim Kurulu Başkanı Mete; "Tarım ve hayvancılık alanındaki öneriler bizim için büyük önem arz etmektedir. Sözlerin değerli görüşleriyle birlikte uzmanlarımız tarafından hazırlanan saha araştırmaları, anket çalışmalarının sonucunda hazırlanacak olan bu raporda orta ve uzun vade de ilimide kurum ve kuruluşları veri teşkil etmesi en büyük arzamızdır" dedi.

"NE DURUMDAYIZ"

Mecids Başkanı Recep Pala, Sakarya'daki tarım ve hayvancılıkla ilgili istatistikî bilgiler vererek, Sakarya'da tarım ve hayvancılık denince biraz farklı düşünülmesi gerektiğini belirtti. Pala "Sakarya fiikli bir coğrafya gayri saht milli hasılasının yüzde yirmi dördünlü tarım ve hayvancılıktan sağlanmaktadır. 81 iln gayri saht milli hasılası bu konuda yüzde 80 ilen Sakarya Türkiye genelinin 3 katıdır. Böyle bir coğrafyada böyle bir ilimde ne düşünüyoruz, bunu iyi analiz etmemiz lazım. Sakarya ilkenindeki yapısal sorunlardan dolayı birçok sıkıntı yaşanmaktadır. Tarım ve hayvancılıkta artık böyle bir sayta açık yol haritalarımız değiştirilmeye gerektiğini düşünüyorum" dedi. Pala bu önemli projede emeği geçen herkese teşekkür ederek, çalıştaya sonuca elde edilecek verilerle Sakarya'da önemli bir yön haritası çizilmesinde etkili olacağını ifade etti.

ARAZİLER KORUNMALI

Diğer taraftan projenin saha araştırmaları yürüten İnovasyon Danışmanı Müğlün Çetin, katılımcılara teknik bilgiler ve detaylı bilgi verdi. Çalıştaylardaki sunumunda Müğlün Çetin; hem okunan raporlar hem de yapılan görüşmeler neticesinde, bütün kurumlardan, kuruluşlardan ve kişilerin ilzinde hem fikir olduğu temel görüşleri şöyle özetledi; Sakarya'da tarım arazilerinin mülkake korunması gerektiğini, geçmişten beri yola çıkarak veya güncel olarak çiftçinin davranışlarına yönelik kamusal yöneticimlere yerine, uzun dönem için hava, toprak, bitki projeksiyonları yapılması gerektiğini, devlet destek ve teşviklerinin de bu projeksiyoya uygun olarak yitirilmeside gerektiğini belirtti.

UZUN DÖNEM İÇİN YAPILANDIRMA

Çetin; üretim-depolama-pazarlama zinciri bu uzun dönem projeksiyonlara göre yeniden yapılandırılması gerektiğini, Kooperatif, bitlik, borsa, oda vb tarımsal örgütlerin bu zincir içerisindeki rol ve sorumluluk dağılımlarının master plan eşliğinde gözden geçirilmesi gerektiğini söyleyerek, Sakarya'da İhtisas organize sanayi bölgeleri, lisanslı depoculuk, ihracat imkânları, sanayisine, modernizasyon konuları bu master plan içerisinde hayata geçirilmesi gerektiğini Sakarya'da iklim ve topraklarına uygun tarımsal ürün ve gıda ürünleri belirlemeli, bu ürünlerle ilişkin pazarlar yaratılmalı ve hem ürünler hem de pazarlar geliştirilecek konusunu getirmektedir" dedi.

GENİŞ KATILIM

Çalıştaylara Sakarya Valiliği, Tarım İl Müdürlüğü, El İhtak Kurumu, Sakarya Üniversitesi, Misir Araştırma Enstitüsü, Kültür ve turizm müdürlüğü Tarım Kredi Koop, Hay-Kop, Besiciler Odası, Veterinerler Odası, Kooperatif ve Bitliklerin Yetkilileri, Muhtarlar, Sakarya Ticaret Borsası Üyeleri olmak üzere geniş katılım sağlandı.

KİTAPCIK KAPAĞI

DOĞU MARMARA KALKINMA AJANSI
2015 YILI DOĞRUDAN FAALİYET DESTEĞİ (DFD) PROGRAMI

“SAKARYA’DA TARIM VE HAYVANCILIK SEKTÖR ANALİZİ VE ÖNERİLER RAPORU” PROJESİ

REF.NO: MARKA TR42/15/DFD/0042

